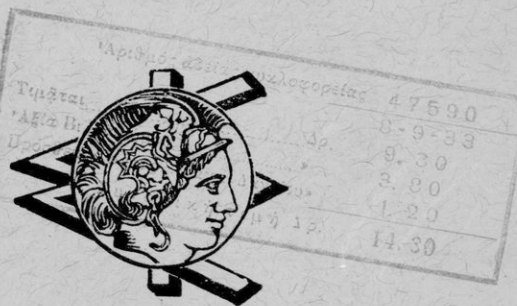

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΜΜ. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ || ΧΡΙΣΤΟΥ Α. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΑΘΗΝΑΙ—ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1932

8100
04

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΜΜ. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ || ΧΡΙΣΤΟΥ Α. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

42323

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

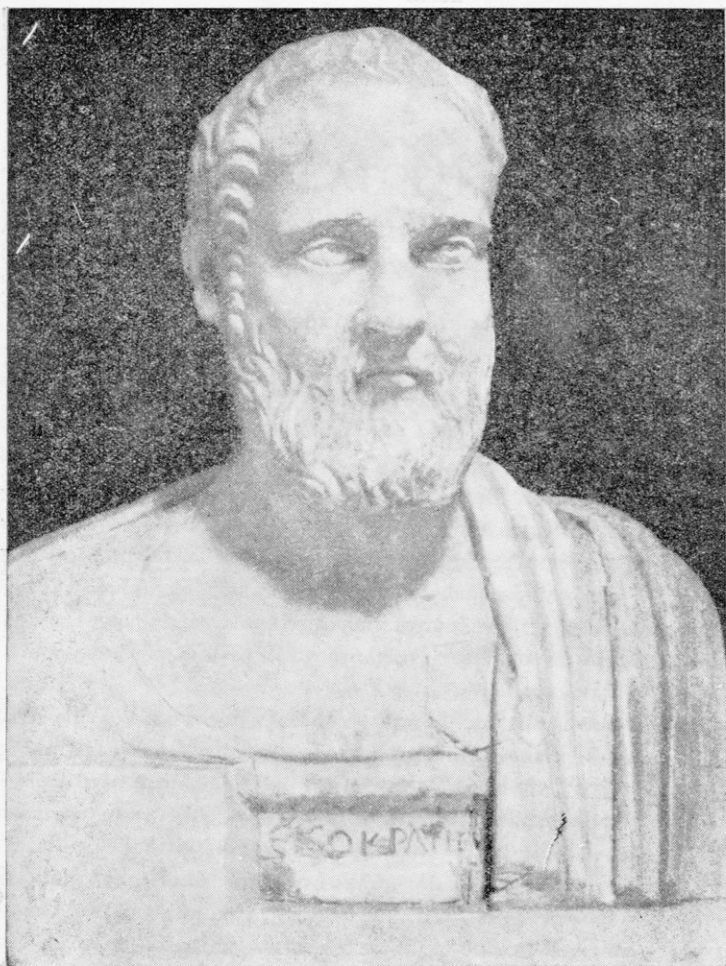
ΑΘΗΝΑΙ—ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1932

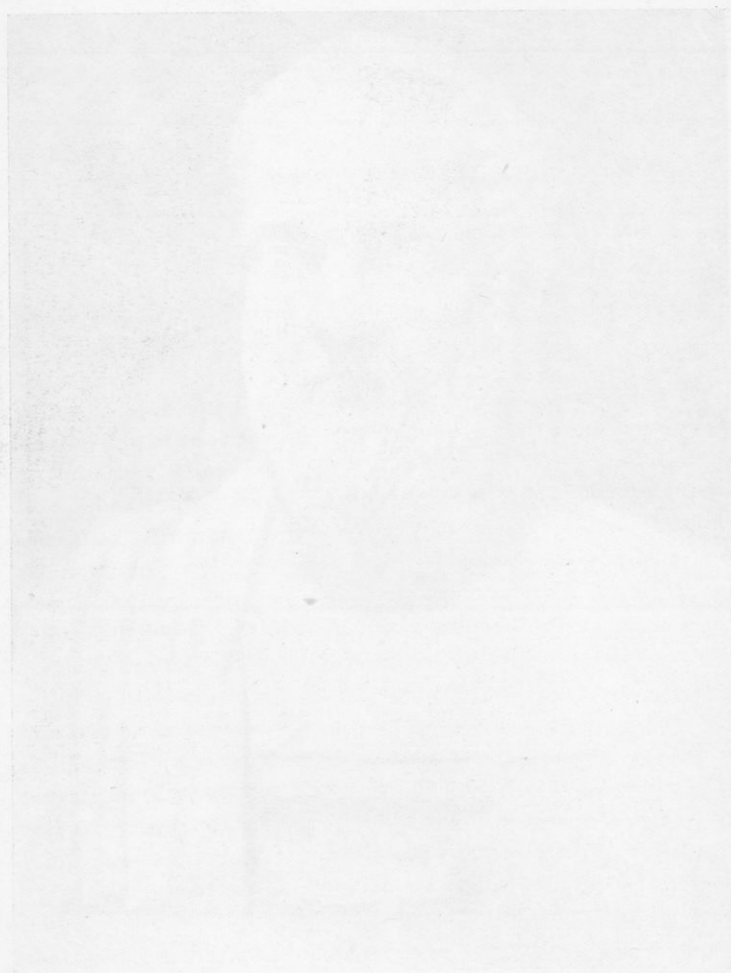
Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τῶν μεταφρα-
στῶν ἢ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν.

Α. Καραμάνος

Μαρίνα Γαρίνη. Γ.Γ.

Μεταφράσεις

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. Ἴσοκράτους βίος

Ὁ Ἴσοκράτης ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τῷ 436 π.Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Θεόδωρος, πλούσιος ἀγλοποιός, ἐφρόντισεν ἐνωρὶς διὰ τὴν ἀριτίαν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἴσοκράτους ἡ φύσις ἐβοήθησε πολὺ τὴν προσπάθειαν τοῦ πατρὸς, διότι καὶ ὀξεῖαν ἀντίληψιν εἶχεν οὗτος καὶ ἰδιάζουσαν λατρείαν ἠσθάνετο πρὸς τὰ γράμματα. Ἠκροάσθη τοὺς σοφιστὰς Πρωταγόραν, Πρόδικον, Γοργίαν καὶ τὸν φιλόσοφον Σωκράτη, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία τόσον εὐχάριστον ἀνάμνησιν ἐχάραξεν εἰς τὴν ψυχὴν του, ὥστε γέρον ἤδη ὠμίλει μὲ νοσταλγίαν περὶ τῶν μαθητικῶν του χρόνων.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του εὐρέθη καὶ ὁ Ἴσοκράτης, ὅπως ἄλλοι πολλοί, ἄνευ περιουσίας καὶ χρημάτων ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν εὐρεσιν τῶν ἀπαραιτήτων ἐφοδίων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἠσκήσε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργον τοῦ λογογράφου καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς. Ἀργότερον, τῷ 391, ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις ῥητορικὴν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν ὄχι μόνον τὴν ῥητορικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως «φιλοσοφίαν» δὲν ἐνόει ὁ Ἴσοκράτης τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν μεταφυσικῶν προβλημάτων, πρὸς τὰ ὁποῖα ἠσθάνετο ἀντιπάθειαν, ἀλλὰ καλλιέργειαν τοῦ ὅλου πνεύματος, πλουτισμὸν τῆς διανοίας διὰ πολιτικῶν καὶ παντοίων ἄλλων γνώσεων, ἐνίσχυσιν τοῦ χαρακτῆ-

ρος, σχηματισμὸν ὀρθῆς κρίσεως καί, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, ἀνάπτυξιν τοῦ ὑψίστου τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, τῆς γλώσσης.

Λόγω τῆς ἐδρεύτητος τοῦ προγράμματός της ἡ σχολὴ τοῦ Ἴσοκράτους ἀπέβη ταχέως πραγματικὸν πανεπιστήμιον τῆς Ἑλλάδος, διότι προσεῖλκυν ὄλους ἐκείνους τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον νὰ ἀσχοληθοῦν εἰδικῶς περὶ ἓνα μόνον ἐπιστημονικὸν κλάδον, ἀλλ' ἐπεθύμουν νὰ τύχῃσι γενικωτέρας μορφώσεως. Ὅλοι οἱ ἀριστεῖς τῆς πολιτικῆς, τῆς ποιήσεως, τῆς ἱστοριογραφίας, τῆς ῥητορικῆς κατὰ τὴν ἐπομένην γενεὰν ἐξῆλθον ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἴσοκράτους, ἀφοῦ ἐμαθήτευσαν πλησίον του 3 καὶ 4 ἔτη. Καὶ πρὸς ἀξιολογωτάτους δὲ καὶ ἰσχυροτάτους ἄνδρας ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων, ὅπως τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Εὐαγόραν, τὸν Ἀρχίδαμον τῆς Σπάρτης, τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας, συνῆψε σχέσεις ὁ Ἴσοκράτης διὰ τοῦ σχολείου του. Μερικοὶ μάλιστα ἀντήμειβον αὐτὸν πλουσιοπαρόχως διὰ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποῖους ἐπεμπε πρὸς αὐτούς.

Εἰς τὴν πολιτικὴν δὲν ἀνεμείχθη καθόλου ὁ Ἴσοκράτης, ἴσως ἕνεκα τοῦ μειριοπαθοῦς χαρακτῆρός του, ὅστις ἀπεστρέφετο τὰς δξυτήτας τῶν πολιτικῶν ἀγώνων· διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ δὲν ἐδοκίμασε τὰς περιπετείας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν ἀργότερον ἄλλοι διάσημοι ῥήτορες, ὡς ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Ὑπερείδης. Κατ' ἀλήθειαν ὁμοῦς ὑπῆρξε πρὸ πάντων **πολιτικός**· διότι εἴτε γράφων εἴτε διδάσκων παρεῖχε πάντοτε ὑψηλὰς πολιτικὰς παραινέσεις ὄχι μόνον πρὸς τοὺς συμπολίτας του, ἀλλὰ πρὸς ὄλους γενικῶς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἴσοκράτης εἶναι ὁ διαπρύσιος κήρυξ τῆς πανελληνίου συναδελφώσεως, ὁ ἀκαταπόνητος καλλιεργητὴς τῆς ἰδέας τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς αἱ συμφοραὶ τῆς πατρίδος του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων ἐριδίων, ἐπίκραναν καθ' ὑπερβολὴν τὸν βίον του. Διότι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶχεν ἴδει καὶ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν σκληρότητα τῶν τριάκοντα. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἦτο νέος ὑπέμενε τὰς κακοτυχίας τῆς πόλεως μετ' ἀνδρικῆς καρτερίας· ἀλλ' ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας (338 π. Χ.), ἡ ὁποία ἀπέδειξε ματαιὰς τὰς ἐλπίδας τοῦ ῥήτορος περὶ συμφιλίωσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ συνεργασίας αὐτῶν μετὰ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἐναντίον τῶν βαρβάρων, εὗρεν αὐτὸν γέροντα ἤδη καὶ τὸν ἐπληξε καιρίως. Ἄλλως δὲ ἡ πατρίς του εἶχεν ἤδη ἐν τῇ

μάχη ταπεινωθῆ. Πέντε λοιπὸν ἡμέρας μετ' αὐτὴν ἀπέθανεν ἐκ τῆς θλίψεως (338 π.Χ.).

Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία τιμῶσα τὴν μνήμην του ἐκήδευσεν αὐτὸν δημοσίᾳ δαπάνῃ.

Β'. Ἴσοκράτους λόγοι. Ὁ Πανηγυρικὸς

Εἰς τὸν Ἴσοκράτη ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν παλαιῶν 25 λόγοι. Εἰς ἡμᾶς περιῆλθον 21 καὶ 9 ἐπιστολαὶ πρὸς ἐπιφανῆ πρόσωπα καὶ λείψανά τινα τῆς «Ῥητορικῆς τέχνης», τὴν ὁποίαν συνέγραψεν. Ἐκ τῶν λόγων του 6 μόνον εἶναι δικανικοὶ καὶ 3 παραινετικοί. Οἱ λοιποὶ εἶναι ἐπιδεικτικοὶ καὶ πολιτικοί.

Ὁ περιφημότερος τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων τοῦ Ἴσοκράτους εἶναι ὁ Πανηγυρικός, τὸν ὁποῖον ἔγραψε χάριν πανηγύρεως, πιθανῶς τῶν Ὀλυμπίων, κατὰ τὴν ἑκατοστὴν Ὀλυμπιάδα (380 π.Χ.). Οὗτος περιλαμβάνει σαφεῆ ἔκθεσιν τῆς συγχρόνου ἱστορίας καὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀδράν εἰς ἐπιχειρήματα δικαιολογίαν τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων, ἅμα δὲ καὶ ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας παλλομένην ἀπὸ βαθῆ ἐθνικὸν συναίσθημα ὑπὲρ ἀνανεώσεως τῆς συμμαχίας καὶ ἐνώσεως αὐτῶν πρὸς κοινὴν κατὰ τῶν βαρβάρων δροῶσιν, ὅπερ ἀπετέλει τὸν ἔμμονον πόθον τοῦ δήτουρος.

Ὁ Ἴσοκράτης δὲν ἐξεφώνει τοὺς λόγους δι' ἀτολίμειαν καὶ ἀσθένειαν τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἡ διάδοσις αὐτῶν ἦτο εὐρυτάτη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεγνώριζον τὸ ἀπαράμυλλον κάλλος των καὶ τοὺς ἀνεγίνωσκον ἀπλήτως, παρὰ τὴν ἐπιτήδευσιν καὶ τὴν κενότητα εἰς περιεχόμενον, τὴν ὁποίαν πολλὰκις ἀνεύρισκον εἰς αὐτούς. Πράγματι δὲ ὁ Ἴσοκράτης εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν τεχνίτης τοῦ ὕφους, *Styliste* ὅπως λέγουν σήμερον, ἐν τῷ πεζῷ ἀττικῷ λόγῳ.

από την έρευνα της έγκρισης των προτάσεων και
της έγκρισης (2004 κ.λ.) Η έγκριση γίνεται από την
Η έγκριση γίνεται από την έγκριση της έγκρισης
από την έγκριση της έγκρισης της έγκρισης

Η. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Α. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ
1. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ
2. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
3. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
4. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
5. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
6. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
7. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
8. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
9. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ
10. ΛΕΞΙΚΟΝΙΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΑΚΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

Α΄.

Παραξενεύομαι πολλές φορές με την νοοτροπία εκείνων, που συνέλαβαν την ιδέα να διοργανώσουν τὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις (¹) καὶ νὰ καθιερώσουν τοὺς σωματικούς ἀγῶνας (²). Οἱ εὐλόγημένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, ἐνῶ ἔκριναν ἀξίαν μεγάλων ἀμοιβῶν τὴν σωματικὴν εὐρωστίαν, δὲν ἀπέδωκαν καμμίαν τιμὴν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ὑπεβλήθησαν εἰς κόπους καὶ δαπάνας διὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὸ συμφέρον τῆς ὀλότητος καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς τῶν δυνάμεις εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ὠφελοῦν. Καὶ ὅμως δι' αὐτοὺς ἴσα ἴσα ἔπρεπε νὰ προνοήσουν· διότι οἱ ἀθληταὶ ἐπὶ τέλους, καὶ διπλασίαν δύναμιν ἂν ἀποκτήσουν, εἶναι διὰ τὸν ἄλλον κόσμον ἀνωφελεῖς· ἀπεναντίας ἓνας καὶ μόνον ἄνθρωπος με φωτισμένον πνεῦμα ἢμπορεῖ νὰ ἀποβῆ χρήσιμος εἰς ὅλους, ὅσοι ἔχουν τὴν ὄρεξιν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν σοφίαν του. Μ' ὅλα ταῦτα ἢ ἐκτίμησις αὐτὴ πρὸς τὰς σωματικὰς μόνον ἀρετὰς δὲν με ἀποκαρδιώνει· δὲν νομίζω δηλαδὴ ὀρθόν, ἐπειδὴ ἐπεκράτησαν τοιοῦτου εἴδους ἀντιλήψεις, νὰ θέσω εἰς ἀρχίαν τὰς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς μου δυνάμεις· ἀντιθέτως μάλιστα, ἐπειδὴ ἔχω τὴν ιδέα, ὅτι ἱκανοποιητικὴν ἀμοιβὴν θὰ ἀποτελέσῃ δι' ἐμὲ ἢ

1) Ὁ ῥήτωρ ἔννοεῖ τὰς πανελληνίους θρησκευτικὰς ἐορτὰς, ὡς τὰ Ὀλύμπια, τὰ Ἰσθμια, τὰ Πύθια κλπ.

2) Κατὰ τὰς πανελληνίους ἐορτὰς ἐτελοῦντο καὶ οἱ γυμνικοὶ λεγόμενοι ἀγῶνες, οἷον ὁ δρόμος, ἢ πάλη κλπ.

φήμη, τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκομίσω ἀπὸ τὸν παρόντα λόγον, ἔρχομαι νὰ δώσω μερικὰς συμβουλὰς σχετικὰς μὲ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν βαρβάρων (1) καὶ μὲ τὴν ὁμόνοιαν, πὺ εἶναι ἀνάγκη πᾶσα νὰ βασιλεύῃ μεταξὺ μας. Ξαίρω, εἶναι ἀλήθεια, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ῥητοροδιδασκάλους (2) ἠσχολήθησαν μὲ τὸ θέμα τοῦτο· ἐλπίζω ἐν τούτοις, ὅτι πρῶτα πρῶτα θὰ εἶναι τόσον διαφορετικὸς ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ πραγματευθῶ ἐγὼ τὸ ζήτημα αὐτό, ὥστε νὰ γεννήσω τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι μέχρι σήμερα δὲν ἔχει γίνει ποτὲ λόγος ἀπὸ ἄλλους διὰ τὰ ἴδια πράγματα· ἔπειτα τὸ κάτω κάτω εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ λόγοι εἶναι πάντοτε ἐπίκαιροι, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς σπουδαιότατα ζητήματα καὶ οἱ ὁποῖοι καὶ τοὺς ῥήτορας κατ' ἐξοχὴν ἀναδεικνύουσιν καὶ εἰς τοὺς ἀκροατὰς τῶν παρέχουν ὠφέλειαν. Ἐνας τέτοιος λόγος εἶναι καὶ ὁ σημερινός.

Ἐξ ἄλλου ἡ εὐκαιρία κοινῆς κατὰ τῶν βαρβάρων δράσεως δὲν ἐπέρασεν ἀκόμη, ὥστε νὰ εἶναι μάταιον νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτῆς. Διότι φρονῶ, ὅτι τότε μόνον πρέπει νὰ παύωμεν νὰ κάνωμεν λόγον δι' ἓνα ζήτημα, ὅταν ἢ τὰ πράγματα πάρουν τέλος καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον λόγος νὰ κάθεται κανεὶς νὰ σκέπτεται ἐπάνω εἰς αὐτά, ἢ ὅταν πεισθοῦμεν, ὅτι ἐξηντλήθη τὸ θέμα καὶ δὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν τίποτε ἄλλο καλύτερον. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος τραυᾷ τὸν ἴδιον δρόμον, οἱ δὲ λόγοι, πὺ ἦλθαν μέχρι τῆς στιγμῆς εἰς τὴν δημοσιότητα, ἔφεραν ἀνάξια λόγου ἀποτελέσματα, δὲν ἐπιβάλλεται νὰ μελετήσῃ κανεὶς σοβαρῶς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ νὰ ἐπιστήσῃ ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ σχετικοῦ πρὸς αὐτὸ λόγου, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποῖου, ἂν λάβῃ σάρκα καὶ ὄστᾱ, θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ καὶ ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἀπὸ τὴν σημερινὴν ταραχώδη κατάστασιν καὶ ἀπὸ μεγαλυτέρας ἀκόμη συμφορᾶς :

Ἐπὶ πλέον, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος παρὰ ἓνας μόνον τρόπος

1) Ἐννοεῖ τοὺς Πέρσας.

2) Ὑπαινίσσεται τὸν ῥήτορα ἢ σοφιστὴν, ὡς ἐλέγετο, Γοργίαν, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν εἰς ὕφος πομπῶδες καὶ πολὺ ἐπιτηδευμένον τὸν Ὀλυμπιακὸν λόγον, εἰς τὸν ὁποῖον συνεβούλευε τοὺς Ἕλληνας ὁμοῖα περὶ τοῦ πρὸς τὸν Ἰσοκράτη.

νά ἐκτίθενται τὰ γεγονότα, θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ νομίση, ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἐνοχλῶ τοὺς ἀκροατὰς μου μὲ τὴν ἐπανάληψιν πραγμάτων, πού ἐλέχθησαν χίλιες φορές. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φύσις τῶν λόγων εἶναι τέτοια, ὥστε ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ ἰδίου θέματος νὰ ἠμπορῇ κανεὶς νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ ποικίλους τρόπους καὶ νὰ παρουσιάσῃ τὰ μεγάλα λ.χ. ὡς εὐτελεῆ καὶ νὰ μεγαλοποιήσῃ τὰ μικρὰ καὶ νὰ παραστήσῃ τὰ παλαιὰ μὲ χρωματισμὸν σύγχρονον καὶ τὰ πρόσφατα γεγονότα μὲ τὴν χάριν τῶν παλαιῶν, δὲν πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τὰ θέματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠσχολήθησαν ἄλλοι· τὸ πολὺ πολὺ μόνον, πού ἔχει νὰ κάμῃ, εἶναι νὰ κοιτάξῃ νὰ τὰ πραγματευθῇ κατὰ τρόπον περισσότερον πρωτότυπον. Διότι, ἐνῶ τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἀποτελοῦν καθολικὴν κληρονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τούτοις ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν ἀναλόγως τῶν εὐκαιριῶν, πού παρουσιάζονται, ἢ ὑπόμνησις ἐκείνου, πού ἀρμόζει εἰς τὰς περιστάσεις, καὶ ἢ διὰ καταλλήλων λέξεων ἀναπαράστασις του, εἶναι ἔργον τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων. Νομίζω ἐν συνεχείᾳ, ὅτι τότε μόνον ἠμποροῦν νὰ προοδεύσουν καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι καὶ αἱ ῥητορικαὶ σπουδαί, ἐὰν θαυμάζωμεν καὶ ἀναφέρωμεν μὲ σεβασμὸν ὄχι ἐκείνους, πού πρῶτοι πρῶτοι ἔκαμαν λόγον περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὰς καλλιεργοῦν εἰς βαθμὸν τελειότατον· οὔτε ὅσους ἐπιδιώκουν νὰ ὁμιλοῦν ἐπὶ ἀγνώστων ζητημάτων, ἀλλ' ἐκείνους, πού εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὰ ἐκθέσουν μὲ τέχνην, τῆς ὁποίας οἱ ἄλλοι στεροῦνται.

Β΄.

Εἶναι βέβαιον ἐν τούτοις, ὅτι μερικοὶ ἐπικρίνουν ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀνώτεροι τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς μορφώσεως τῶν ἀπαιδευτῶν ἀνθρώπων καὶ ἔχουν συνταχθῇ μὲ πολλὴν ῥητορικὴν δεξιότητιαν. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι ἐπικριταὶ ἔχουν τόσον ἐσφαλμένην ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, ὥστε συγκρίνουν τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους, πού παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴν ἀκριβολογίαν καὶ τέχνην, μὲ τοὺς δικανικούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπέριττοι καὶ ἀναφέρονται εἰς ἰδιωτικὰς συναλλαγὰς, ὡσὰν νὰ ἦτο ἀπαραίτητον καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τοῦ

λόγου νὰ εἶναι ὅμοια καὶ δὲν ἦτο ἀντιθέτως ὀρθὸν οἱ δικανικοὶ λόγοι νὰ ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ δικαίου τοῦ ἀγορευόντος καὶ οἱ ἐπιδεικτικοὶ νὰ εἶναι πομπώδεις· ἢ ὡσὰν ἐκεῖνοι μὲν, πού γράφουν τοὺς δικανικοὺς λόγους, νὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν τοῦ ὀρθοῦ μέτρου, ἐνῶ ὁ πραγματικὸς ῥήτωρ, ὁ ὁποῖος κατέχει τὸ μυστικὸν νὰ ὀμιλῇ μὲ ἀκριβολογίαν καὶ τέχνην, νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀγορεύῃ μὲ ἀπλότητα. Ὅπως δὴ ποτε οἱ ἄνθρωποι, πού ἐμφοροῦνται ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἀντιλήψεις, εἶναι φανερόν, ὅτι ἐπαινοῦν ἐκεῖνους τοὺς ῥήτορας, μὲ τοὺς ὁποῖους εὐρίσκονται εἰς πνευματικὴν συγγένειαν. Ἐγὼ ὁμως δὲν ἀπευθύνομαι πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἀκροατάς· ἀποτείνομαι πρὸς ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπιδοκιμάζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα λέγονται μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ χωρὶς χάριν, ἀλλὰ θὰ μὲ παρακολουθήσουν μὲ ἐντεταμένην προσοχὴν καὶ θὰ προσπαθήσουν νὰ ἀνακαλύψουν εἰς τοὺς λόγους μου κάτι τι ἀνώτερον, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ εὔρουν εἰς τοὺς λόγους τῶν ἄλλων. Εἰς αὐτοὺς θὰ ὑποβάλω τὴν παράκλησιν νὰ μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ὀμιλήσω μὲ κάποιον ἐγωισμόν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ κατόπιν θὰ εἰσέλθω πλεόν ἀμέσως εἰς τὸ κύριον θέμα μου.

Ἐχω παρατηρήσει, ὅτι οἱ ἄλλοι ῥήτορες εἰς τὰ προοίμια τῶν λόγων τῶν προσπαθοῦν νὰ προσελκύσουν τὴν εὐνοίαν τῶν ἀκροατῶν τῶν καὶ χρησιμοποιοῦν προκαταβολικῶς χίλιες δυὸ δικαιολογίες δι' ὅσα πρόκειται νὰ εἰποῦν· ἄλλοι λ.χ. δηλώνουν, ὅτι ἐκ τοῦ προχείρου ἐπροπαρασκεύασαν τοὺς λόγους τῶν, ἄλλοι, ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ εὔρουν λόγια ἀνάλογα πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, πού ἀνέλαβαν νὰ ὑμνήσουν (1). Ἐγὼ ἐν τούτοις κάνω τὴν ἐξῆς δήλωσιν: Ἄν δὲν ὀμιλήσω ἀντάξια καὶ πρὸς τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον θὰ μὲ ἀπασχολήσῃ, καὶ πρὸς τὴν φήμην μου, καὶ πρὸς τὸν χρόνον, ὅχι μόνον ἐκεῖνον, πού διέθεσα διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος λόγου (2), ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον σηκῶνω εἰς τὴν ῥάχην μου (3), παρακαλῶ νὰ μὴ εὔρω καμμίαν

1) Ὑπαινίσσεται πιθανῶς τὸν Λυσίαν, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ προοίμιον τοῦ Ἐπιταφίου του λέγει περίπου ὅτι ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Ἰσοκράτης.

2) Ἀναφέρεται ἀπὸ παλαιούς, ὅτι κατηνάλωσε 10 ἢ 15 ἔτη διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Πανηγυρικοῦ.

3) Ὁ ῥήτωρ ἦτο τότε 56 ἐτῶν.

ἐπιείκειαν ἐκ μέρους σας, ἀλλὰ νὰ χαρακτηρισθῶ ὡς γελοῖος καὶ ἄξιος περιφρονήσεως ἄνθρωπος· διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ εἶμαι ὁμολογουμένως ἄξιος αὐτῶν τῶν χαρακτηρισμῶν, ἐφ' ὅσον δὲν δυσκολεύομαι νὰ δώσω τόσον ἐγωιστικὰς ὑποσχέσεις, μολοντί εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶμαι καθόλου ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ῥήτορας.

Σχετικῶς λοιπὸν μὲ ὅ,τι ἀφορᾷ ἐμὲ προσωπικῶς ἄς ἀρκεσθῶ εἰς ὅσα εἶπα παραπάνω. Ὅσον τώρα διὰ τὰ ζητήματα, ποὺ ἐνδιαφέρουν ὅλους μας, ἔχω νὰ εἰπῶ τὰ ἑξῆς· ὅσοι μέχρι σήμερα ἔχουν παρουσιασθῆ ἑνώπιόν σας καὶ τονίζουν, ὅτι ἔχομεν καθῆκον νὰ θέσωμεν τέρμα εἰς τὰς ἔχθρας, ποὺ τρέφομεν ἐναντίον ἀλλήλων οἱ Ἕλληνες, καὶ νὰ στραφοῦμεν κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ ἀπαριθμοῦν λεπτομερῶς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὰς συμφοράς, ποὺ μᾶς ἔχουν πλήξει ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰς ὠφελείας, αἱ ὁποῖαι θὰ προέλθουν ἀπὸ μίαν κοινὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ὅλοι αὐτοὶ κηρύττουν μεγάλας ἀληθείας, ἀλλὰ δὲν ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκκινοῦντες θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν τῶν ἀσφαλέστερα (1). Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας διατελοῦν ὑπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἐπιρροὴν καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπειδὴ τὰ πολιτικὰ συστήματα, μὲ τὰ ὁποῖα κυβερνῶνται, τοὺς ἔχουν διαιρέσει εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἀντιθέτους πολιτικὰς παρατάξεις (2). Ὅποιος λοιπὸν φαντάζεται, ὅτι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀπὸ κοινοῦ συνεργαζόμενοι θὰ παρουσιάσουν σπουδαῖα ἀποτελέσματα προτοῦ νὰ ἐπιτύχῃ προηγουμένως τὴν συμφιλίωσιν μεταξὺ ἐκείνων, ποὺ τοὺς διευθύνουν, εἶναι πολὺ ἀφελὴς καὶ δὲν ζῆ εἰς τὴν πραγματικότητα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἔχει ὑποχρέωσιν ὁ ῥήτωρ, ὁ ὁποῖος δὲν θέτει ὡς πρόγραμμά του μόνον τὴν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιώκει κάτι πρακτικῶς ὠφελιμότερον, νὰ κοιτάξῃ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀναγκάσουν τὰς δύο πόλεις, ποὺ κυ-

1) Τὴν ὁμόνοιαν δηλαδὴ καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑλλήνων.

2) Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐγκαθίδρουν εἰς τὰς συμμάχους τῶν πόλεις τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, οἱ δὲ Σπαρτιάται τὴν ὀλιγαρχίαν.

ριαρχοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ μὴ ζητοῦν πλεονεκτικὴν θέσιν ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης, ἀλλὰ νὰ διαμοιράσων μεταξύ των μὲ πνεῦμα ἰσότητος τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἡγεμονίαν καὶ τὰ ὠφελήματα, πού θέλουν σήμερα νὰ ἔχουν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, νὰ τὰ ἀπολαμβάνουν εἰς τὸ ἕξις ἀπὸ τοὺς βαρβάρους.

Γ.

Καὶ ὅσον μὲν διὰ τὴν πόλιν μας εἶναι εὐκόλον νὰ τὴν πείσωμεν νὰ ἀποδεχθῇ αὐτὴν τὴν λύσιν· οἱ Λακεδαιμόνιοι ὁμως πρὸς τὸ παρὸν εἶναι δύσκολον νὰ συμφωνήσων μὲ αὐτὰς τὰς ἀπόψεις. Διότι ἀκολουθοῦν κατὰ παράδοσιν τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν, ὅτι τάχα εἶναι πατρογονικὴ κληρονομία των ἢ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονία. Ἐν μὲν ὅλα ταῦτα τοὺς ἀποδείξῃ κανεῖς, ὅτι ἡ τιμὴ αὐτὴ ἀνήκει περισσότερον εἰς ἡμᾶς παρὰ εἰς αὐτούς, θὰ ἠμποροῦσαν, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ καταλάβουν τὸ συμφέρον τῶν Ἑλλήνων, ἀφήνοντες κατὰ μέρος τὴν λεπτολόγον ἔρευναν ἐπάνω εἰς τὸ ζήτημα αὐτό.

Ἐπρεπε λοιπὸν καὶ οἱ ἄλλοι ῥήτορες νὰ ξεκίνοῦν κατὰ τὰς ἀγορεύσεις των ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ μὴ παρέχουν προηγουμένως συμβουλὰς διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὅλοι συμφωνοῦμεν, προτοῦ μᾶς δώσουν τὰ φῶτά των ἐπὶ τῶν ἐπιμάχων ζητημάτων. Εἰς ἐμὲ ὁπωσδήποτε ἐπιβάλλεται νὰ ἐνδιατρίψω μὲ ἐπιμονὴν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ διὰ δύο λόγους: πρῶτον καὶ κύριον διὰ νὰ προκύψῃ κάποια ὠφέλεια· μὲ ἄλλα λόγια διὰ νὰ θέσωμεν τέρμα εἰς τὴν διχόνοιαν, πού ἔχομεν μεταξύ μας οἱ Ἑλληνες, καὶ νὰ πολεμήσωμεν ἠνωμένοι τοὺς βαρβάρους· δεύτερον, ἂν αὐτὸ καταστῇ ἀδύνατον, διὰ νὰ ἀποδείξω τοῦλάχιστον ποῖοι εἶναι οἱ ἐχθροὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ νὰ μάθῃ ὅλος ὁ κόσμος, ὅτι ἡ πόλις μας καὶ εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν δικαίως ἔλαβε τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν καὶ σήμερον ὄχι ἀδικαιολογήτως πάλιν τὴν διεκδικεῖ.

Διότι, ἂν προκειμένου δι' ὅ,τιδήποτε ἔργον πρέπει νὰ ἀπολαμβάνουν τιμὴν ἐκεῖνοι, πού ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν πεῖραν εἰς

αὐτὸ καὶ διαθέτουν πάρα πολὺ μεγάλα κεφάλαια, ἀναμφισβητήτως εἰς ἡμᾶς ἀρμόζει νὰ ἀναλάβωμεν ἐκ νέου τὴν ἡγεμονίαν, τὴν ὁποίαν κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν εἶχαμεν πρωτύτερα· διότι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἄλλη πόλις ὑπερτερεῖ τόσον πολὺ εἰς τὴν κατὰ ξηρὰν πολεμικὴν δρᾶσιν, ὅσον ὑπερέχει ἡ πόλις μας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν ἀγῶνας. Ἐάν τῶρα νομίζουσι μερικοὶ, ὅτι ἡ ἀντίληψις αὐτὴ δὲν εἶναι ὀρθὴ καὶ ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ὑπόκεινται εἰς πολλὰς μεταβολὰς (διότι τὰ πρωτεῖα δὲν μένουν ποτὲ εἰς τὰ χεῖρα τῶν ἰδίων ἀνθρώπων), εὐρίσκουν δὲ ἀντιθέτως δίκαιον νὰ ἔχουν τὴν ἡγεμονίαν, ὅπως καὶ κάθε ἄλλην τιμὴν, ὅσοι πρῶτοι πρῶτοι τὴν ἔλαβαν ἢ ὅσοι πρῶτοι προσέφεραν εἰς τοὺς Ἕλληνας πολὺ μεγάλας ὑπηρεσίας, φρονῶ, ὅτι καὶ αὐτοὶ συμφωνοῦν μὲ τὴν ἄποψίν μου. Διότι εἰς ὅσον παλαιότεραν ἐποχὴν καὶ ἂν ἀνατρέξῃ κανεὶς διὰ νὰ ἐρευνήσῃ καὶ τὰ δύο αὐτὰ ζητήματα (1), τόσον περισσότερον θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡμεῖς εὐρισκόμεθα εἰς θέσιν περισσότερον πλεονεκτικὴν ἀπὸ αὐτοῦς, οἱ ὁποῖοι διαμφισβητοῦν πρὸς ἡμᾶς τὴν ἡγεμονίαν.

Δ'.

Διότι ἀποτελεῖ γενικῶς ἀναγνωρισμένην ἀλήθειαν, ὅτι ἡ πόλις μας εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις (2) καὶ ἡ μεγαλυτέρα κατ' ἔκτασιν (3) καὶ ἡ ἐνδοξότερα μεταξὺ τῶν πόλεων ὅλου τοῦ κόσμου. Ἀλλά, ἂν ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναπτύξεώς της ἀποτελῇ πολὺν μέγαν τιμητικὸν τίτλον δι' ἡμᾶς, ἔχομεν κάθε δικαίωμα νὰ προβάλλωμεν ἀξιώσεις νὰ τιμώμεθα ἀκόμη περισσότερον διὰ τὴν κατόπιν σταδιοδρομίαν της. Διότι κατοικοῦμεν αὐτὴν τὴν χώραν χωρὶς οὔτε νὰ ἐκδιώξωμεν ἄλλους ἐξ αὐτῆς

1) Τῆς ἀρχαιότητος δηλαδὴ τῆς τιμῆς καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας.

2) Διότι οἱ κάτοικοι της ἦσαν γηγενεῖς καὶ ὄχι ἐπήλυδες, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Θουκυδίδης εἰς τὸ 2 κεφ. τοῦ Α' βιβλίου τῆς Ἱστορίας του.

3) Ἡ περίμετρος της, κατὰ τοὺς παλαιούς, ἦτο 200 στάδια.

οὔτε νὰ τὴν καταλάβωμεν ἔρημον οὔτε νὰ ἐγκατασταθοῦμεν εἰς αὐτὴν ὡς ἀνάμεικτος ὁμᾶς ἀπὸ διάφορα ἀνόμοια φύλα· ἀπεναντίας εἶναι τόσον εὐγενὲς καὶ γνήσιον τὸ γένος μας, ὥστε τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶδαμεν τὸ πρῶτον φῶς, ἐξακολουθοῦμεν συνεχῶς νὰ κατοικοῦμεν, διότι εἴμεθα γηγενεῖς, καὶ μόνον ἡμεῖς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ προσφωνοῦμεν τὴν πόλιν μας μὲ τὰς ἰδίας λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων προσαγορευόμεν τοὺς πλέον στενοὺς συγγενεῖς μας· μόνον ἡμεῖς δηλαδὴ διακαίουμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὴν ἰδίαν χώραν καὶ τροφὸν καὶ πατριίδα καὶ μητέρα. Καὶ ἀναμφιβόλως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μὲ κάποιαν λογικὴν βᾶσιν ὑπερηφανεύονται καὶ διεκδικοῦν δικαιώματα ἐπὶ τῶν πρωτείων, σύμφωνα πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, καὶ ἐπικαλοῦνται κάθε τόσον τὴν ἱστορίαν των, πρέπει νὰ ἀποδεικνύουν, ὅτι τοὺς τίτλους αὐτοὺς παρουσιάζει ἐξ ἀρχῆς ἡ καταγωγή των.

Ε΄.

Τόσον μεγάλα λοιπὸν εἶναι τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἐκληρονομήσαμεν ἡμεῖς ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν καὶ ὅσα μᾶς ἐχάρισεν ἡ θεία εὐλογία. Ποίας τῶρα ὑπηρεσίας ἔχομεν προσφέρει εἰς τοὺς ἄλλους ἠμποροῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν μὲ περισσοτέραν ἀκριβείαν, ἂν ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ πολὺ μακρινὸν παρελθὸν τῆς πόλεως καὶ ἐκθέσωμεν τὴν ἀγαθοποιὸν δρᾶσίν της κατὰ χρονολογικὴν σειρᾶν. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης αὐτῆς θὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἡ πόλις μας εἶναι ἡ αἰτία ὅχι μόνον τῆς δόξης, ἡ ὁποία ἐπέστεψε τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς πολιτειακῆς ὀργανώσεως, μὲ τὴν ὁποίαν διοικούμεθα καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὁποίας ἐξασκοῦμεν τὰ πολιτικά μας δικαιώματα καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας κατορθώνομεν νὰ ζοῦμεν βίον ἀνθρωπινόν. Κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν αὐτὴν τῶν ὑπηρεσιῶν κρίνω ἀναγκαῖον νὰ πάρω καὶ νὰ ἀναφέρω ὅχι ἐκεῖνας, πού, διότι ἦσαν ἀσήμαντοι, ἐλησμονήθησαν καὶ ἀπεσιωπήθησαν τελείως, ἀλλὰ ἐκεῖνας, πού, διότι ἦσαν σπουδαῖαι, καὶ ἐξακολουθητικῶς ἀναφέρονται καὶ

διατηροῦνται εἰς τὴν μνήμην ὅλων τῶν ἀνθρώπων κάθε ἐποχῆς καὶ κάθε χώρας.

ΣΤ'.

Πρῶτα πρῶτα λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ προῖόν (1), τοῦ ὁποῦοι εἶχεν ἀνάγκην εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ ὀργανισμὸς μας, διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν πόλιν μας. Διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῆ καὶ ἐδῶ ἡ σχετικὴ παράδοσις, παρ' ὅλην τὴν μυθικὴν χοροίαν, πὺ τὴν περιβάλλει: Ὅταν δηλαδὴ ἡ Δήμητρα ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν μας, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπεριπλανήθη πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀπαχθείσης Κόρης (2), ἠσθάνθη συμπάθειαν πρὸς τοὺς προγόνους μας διὰ τὰς ὑπηρεσίας, πὺ τῆς προσέφεραν, καὶ τὰς ὁποίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀκούσουν ἄλλοι ἐκτὸς ἐκείνων, πὺ εἶναι μνημένοι εἰς τὰ Ἑλευσίνα μυστήρια (3). Εἰς ἐκδήλωσιν αὐτῆς τῆς συμπαθείας ἔδωκεν εἰς ἐκείνους δύο εἰδῶν δωρεάς, πὺ εἶναι σημαντικώταται· τοὺς ἐχάρισεν ἐν πρώτοις τοὺς δημητριακοὺς καρπούς, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀγρίων ζώων, καὶ δεύ-

1) Ἐννοεῖ τὸν σίτον.

2) Ὅταν ἡ Κόρη, δηλ. ἡ Περσεφόνη, ἀπήχθη ἀπὸ τὸν Πλούτονα, ἡ μητέρα τῆς *Δημήτηρ* ἔτρεχεν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ διὰ νὰ τὴν εὔρη. Εἰς τὸ τέλος ἔφθασε καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν Ἑλευσίνα, ὅπου ἐφιλοξενήθη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως Κελεοῦ. Εἰς ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς διὰ τὴν φιλοξενίαν ἐδίδαξε τὸν υἱὸν τοῦ Κελεοῦ Τριπτόλεμον τὴν γεωργίαν. Τοῦ ἐχάρισε μάλιστα καὶ ἄρμα συρόμενον ὑπὸ δρακόντων, ἐπὶ τοῦ ὁποῦοι ἐπιβαίνων ἐκεῖνος ἔρριπτεν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην σπόρους σίτου καὶ ἔτσι διέδωκε τὴν γεωργίαν.

3) Ἀπόκρυφοι καὶ γνωσταὶ μόνον εἰς τοὺς μύστας διδασκαλίαι καὶ ἱεροτελεστία. Εἶχαν κάποιο ὑψηλότερον νόημα—μολονότι αἱ περὶ αὐτῶν γνώσεις μας εἶναι ἐλλιπεῖς καὶ διεστραμμέναί—καὶ περιεῖχαν σπουδαίας ἀποκαλύψεις καὶ βαθυτέρας θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ ἀληθείας περὶ τῆς παρουσίας καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, περὶ ἀθανασίας καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ αἱ συναφεῖς δὲ πρὸς αὐτὰ ἔορται ἐτελοῦντο μετὰ σοβαρότητος καὶ μεγαλοπρεπείας ὑπὸ τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ τῶν Κηρύκων.

τερον τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, οἱ μύσται τῶν ὁποίων τρέφουν τὰς γλυκυτέρας ἐλπίδας καὶ διὰ τὴν ἐπίγειον ζωὴν καὶ διὰ τὴν ὑπερέραν. Ἄλλ' ἡ πόλις μας, ἡ ὁποία τόσον ἐξαιρετικὰ ἠνυόθη ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἀπέδειξεν, ὅτι ἐμφορεῖται ἀπὸ ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα· διότι, ἀφοῦ ἀπέκτησε τόσα ἀγαθὰ, δὲν τὰ ἀπέκρυψε ζηλοτύπως ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀντιθέτως, ἀπὸ ὅ,τι ἔλαβεν, ἐμοίρασεν ἀπλόχερα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι, ὅτι τὰ μὲν Ἐλευσίνια μυστήρια τελοῦμεν μέχρι σήμερα ἀκόμη κάθε χρόνον (1), τῶν δὲ δημητριακῶν καρπῶν καὶ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὰς ὠφελείας αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἐξ αὐτῶν, ἐδίδαξε διὰ μιᾶς ἡ πόλις μας τὴν ἀνθρωπότητα. Περὶ ὅλων αὐτῶν δὲν θὰ ἠμπορῇ νὰ χωρέσῃ δυσπιστία, ὅταν προσθέσω ἀκόμη ὀλίγας λέξεις.

Ζ'.

Ἐν πρώτοις διὰ τοὺς λόγους ποὺ θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ μὴ δώσῃ σημασίαν εἰς αὐτὰς τὰς παραδόσεις, διότι τάχα εἶναι πολὺ παλαιαὶ καὶ διὰ τοῦτο μυθώδεις, διὰ τοὺς ἰδίους αὐτοὺς λόγους θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα μὲ ὅλο του τὸ δίκιο νὰ πιστεῦσῃ, ὅτι ἔτσι συνέβησαν τὰ πράγματα· διότι, ἐφ' ὅσον πολλοὶ ἔχουν ὁμιλήσει περὶ αὐτῶν καὶ ὅλοι ἐπὶ σειρὰν γενεῶν τὰ ἔχουν ἀκούσει, ἐπιβάλλεται νὰ θεωρῆται ἡ περὶ αὐτῶν παράδοσις ὄχι νεώτερον δημιούργημα καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀληθινή. Ἐπειτα ὄχι μόνον τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ τὴν παράδοσιν καὶ τὸν μῦθον τὰ ἔχομεν παραλάβει ἀπὸ πολὺ παλαιὰν ἐποχὴν, ἠμποροῦμεν νὰ ἐπικαλεσθοῦμεν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας, ἀλλ' εἰμεθα εἰς θέσιν νὰ προσκομίσωμεν καὶ μεγαλυτέρας ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας του. Αἱ περισσότεραι μὲ ἄλλους λόγους ἀπὸ

1) Τὰ μικρὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια· διότι τὰ μεγάλα ἐτελοῦντο κατὰ τριετηρίδα ἢ πεντετηρίδα. Ὁ χρόνος τῆς διεξαγωγῆς τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένος· κατὰ πᾶσαν ὁμως πιθανότητα ἐτελοῦντο πρὸ τῆς 12 Βοηδρομιῶνος (Σεπτεμβρίου), μετὰ τὸ πέρας δηλαδὴ τοῦ θερισμοῦ καὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν δημητριακῶν.

πὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς εὐεργεσίας, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν ἀπὸ τὴν πόλιν μας, μας στέλλουν κατ' ἔτος ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ πρῶτον σιτάρι, πὺν θὰ ἀλωνίσουν· εἰς ὅσας μάλιστα πόλεις παραλείπουν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸ ἔθιμον αὐτό, συνέστησε κατ' ἐπανάληψιν ἡ Πυθία νὰ στέλλουν τὰ ἀναλογοῦντα εἰς αὐτὰς μέρη τῶν καρπῶν καὶ νὰ ἐκτελοῦν ἀπέναντι τῆς πόλεώς μας τὰς πατροπαραδότους ὑποχρεώσεις των. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια, εἰς τί ἄλλο πρέπει πρωτίστως νὰ πιστεύωμεν παρὰ εἰς ἐκεῖνα, ἵα τὰ ὁποῖα καὶ ὁ Θεὸς (1) χρησιμοδοτεῖ καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ οὓς Ἕλληνας τὰ παραδέχονται καὶ σχετικῶς μὲ τὰ ὁποῖα καὶ αἱ παλαιαὶ παραδόσεις συμβιβάζονται καὶ ὅσα συμβαίνουν σήμερα καὶ ὅσα πάλιν γίνονται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀνταποκρίνονται πρὸς ὅσα μᾶς παρέδωκεν ἡ ἀρχαιότης ;

Η΄.

Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν, ἐὰν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἀποδείξεις καὶ ἐξετάσωμεν τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν πρώτην των ἐμφάνισιν, θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, πὺν παρουσιάσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς, δὲν εὐρῆκαν τὰς εὐκολίας τῆς ζωῆς, πὺν ἔχομεν ἡμεῖς σήμερα, ἀλλὰ τὰς ἀπέκτησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ κοινῆς συνεργασίας. Ποῖοι λοιπὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πιστεύωμεν περισσότερον ἢ ὅτι ἔλαβαν τὸν ἐξελιγμένον αὐτὸν βίον παρὰ τῶν θεῶν ἐξ ἰδίας ἐκείνων προαιρέσεως ἢ ὅτι ἔφαγαν μὲ ἐπιμονὴν νὰ τὸν εὗρουν μόνοι καὶ ἐπὶ τέλους τὸν ἀνεκάλυψαν ; Δὲν πρέπει νὰ παραδεχθοῦμεν, ὅτι τὸν ἔλαβαν ἐκεῖνοι, περὶ τῶν

1) Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅταν κάποτε ἐνέσκηψε λιμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἀπόλλων ἐχρησιμοδότησε νὰ θυσιάσουν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ὀνόματος ὅλων τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ παύσῃ ὁ λιμὸς. Εἰς ἀνάμνησιν αὐτῆς τῆς θυσίας (ἢ ὁποῖα ὠνομάσθη *προηροσία* (ἢ) ἢ *προηρόσια* (τὰ) [=τὰ πρὸ τῆς ἀρόσεως]) αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔπεμψαν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαρχὰς τοῦ σίτου πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος διὰ νὰ εὐνοήσῃ τὴν καρποφορίαν τῶν ἀγρῶν.

ὁποῖον ὑπάρχει κοινὴ ὁμολογία, ὅτι εἶναι ὁ ἀρχαιότερος λαὸς καὶ οἱ ὅποιοι καὶ ὡς πρὸς τὰς τέχνας παρουσιάζουν ἑξαιρητικὴν ἰδιοφυίαν καὶ εἰς τὰς σχέσεις των πρὸς τοὺς θεοὺς τοὺς διακρίνει πάρα πολὺ μεγάλη εὐσέβεια ; Ἄλλ' εἶναι περιττὸν νὰ τονίζω πόσῃν τιμῇ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπολαμβάνουν ἐκεῖνοι, πὺν προσέφεραν τόσας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἕλληνας, διότι κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ εὕρῃ ἀνάλογον ἀντιστάθμισμα τοῦ καλοῦ, τὸ ὁποῖον ἔκαμαν.

Θ'.

Περὶ τῆς σπουδαιότερας λοιπὸν εὐεργεσίας, τὴν ὁποίαν πρῶτην καὶ καλύτερην προσέφερεν ἡ πόλις μας καὶ μάλιστα εἰς ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς Ἕλληνας, αὐτὰ ἔχω νὰ εἰπῶ. Κατὰ τὴν ἰδίαν πάλιν ἐκείνην ἐποχὴν (1) συνέβη καὶ κάτι ἄλλο· ἔβλεπε δηλαδὴ ἡ πόλις μας, ὅτι οἱ βάρβαροι κατεῖχαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου (2), ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν περιορισμένοι εἰς μικρὰν ἔκτασιν γῆς· ἐπειδὴ δὲ τὸ καλλιεργήσιμον ἔδαφος ἦτο ὀλίγον, οἱ Ἕλληνες κατέστρωναν σχέδια ἐπιδρομῶν ἐναντίον τῶν ὁμοφύλων των καὶ ἔξεστράτευαν ὁ ἓνας κατὰ τῆς χώρας τοῦ ἄλλου. Ἐβλεπεν ἀκόμη, ὅτι οἱ ἄλλοι ἀπὸ ἔλλειψιν τῆς καθημερινῆς τροφῆς καὶ ἄλλοι ἐξ αἰτίας τῶν πολέμων ἐπήγαιναν χαμένοι· πρὸ τῆς καταστάσεως λοιπὸν αὐτῆς δὲν ἔμεινεν ἀσυγκίνητος, ἀλλ' ἔστειλεν εἰς διαφόρους πόλεις ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι παρέλαβαν μαζί των ὅσους ὑπέφεραν ἀπὸ μεγάλην ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ζωὴν· οἱ ἡγεμόνες ἐκεῖνοι, προχειρισθέντες εἰς στρατηγούς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐνίκησαν τοὺς βαρβάρους, ἔκτισαν πολλὰς πόλεις εἰς τὰ παράλια τῶν δύο ἡπείρων καὶ ἐγέμισαν ἀπὸ

1) Ἐδῶ δὲν ἀκριβολογεῖ ὁ ῥήτωρ εἰς τὴν χρονολογίαν, διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐννοεῖ τὴν πρὸ τῶν Τρωϊκῶν χρονικὴν περίοδον. Ἄλλὰ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου δὲν ἔκαμαν ἀποικίας οἱ Ἕλληνες· αἱ ἀποικίαι εἶναι δημιουργήματα τῶν ὑστερωτέρων χρόνων.

2) Τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

ἀποίκους ὅλα τὰ νησιά· ἔτσι προσέφεραν διπλὴν ὑπηρεσίαν· ἔσωσαν μὲ ἄλλους λόγους ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὄσους τοὺς ἠκολούθησαν εἰς τὰς ἀποικίας καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐκείνους, πού ἔμειναν εἰς τὰς πατρίδας των, ἐπειδὴ εἰς μὲν τοὺς τελευταίους αὐτοὺς ἀφῆκαν ἀρκετὸν ἔδαφος εἰς τὴν χώραν των, εἰς δὲ τοὺς πρώτους ἐξησφάλισαν περισσοτέραν γῆν ἀπὸ ἐκείνην, πού εἶχαν πρωτύτερα. Διότι κατέκτησαν ὅλην τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν κατέχομεν σήμερα, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διηυκόλυναν καὶ ὄσους ἠθέλησαν ἀργότερα νὰ στείλουν ἀποικίας κατὰ μίμησιν τῆς πόλεώς μας· αὐτοὶ δὲν ἦτο πλέον ἀνάγκη νὰ διψοκινδυνεύουν διὰ νὰ καταλάβουν τὴν χώραν, πού ἠθέλουν νὰ ἀποικήσουν, ἀλλὰ εἶχαν τὸ ἐλεύθερον νὰ μεταβοῦν καὶ νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν εἶχαμεν κατακτήσει ἡμεῖς. Καὶ τώρα ἐρωτῶ: Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ ἄλλην ἠγεμονίαν μὲ σπουδαιότεραν πατριωτικὴν ἀποστολὴν τῆς ἰδικῆς μας, ὁποία ὑπῆρξεν ἢ πρὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν περισσοτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, ἢ περισσότερον ἐξυπηρετικὴν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, ἐφ' ὅσον αὐτὴ εἶναι ἐκείνη, πού ἔδιωξεν ἀφ' ἐνὸς τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τὰ παράλια καὶ ἀφ' ἑτέρου ὠδήγησε τοὺς Ἕλληνας εἰς καταπληκτικὴν εὐημερίαν ;

I.

Διότι ὅμως προσέφερον ἡ πόλις μας τὴν σπουδαιότατην αὐτὴν ἐκδούλευσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ κοινῆς μετ' αὐτῶν συνεργασίας, δὲν ἀδιαφόρησε διὰ τὴν κατόπιν τύχην των· ἀπλούστατα ὡς ἀπαρχὴν μόνον τῶν μετὰ ταῦτα εὐεργεσιῶν τῆς ἐχρησιμοποίησεν αὐτήν, τὴν εὔρεσιν δηλαδὴ τροφῆς εἰς τοὺς ἀπόρους, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ὀφείλουν νὰ θέτουν ὡς βάσιν τῆς πολιτικῆς των δράσεως ὅσοι φιλοδοξοῦν νὰ συγκροτήσουν μίαν πολιτείαν, ἢ ὁποία νὰ λειτουργῇ κανονικῶς καὶ ὡς πρὸς ὅλα τὰ λοιπά. Ἔτσι λ.χ. ἐπειδὴ ἡ πόλις μας ἐσκέφθη, ὅτι ἡ ζωὴ, πού περιορίζεται εἰς τὰς δύο μόνον αὐτὰς κατωτέρας ἐπιδιώξεις (1), δὲν παρουσιάζει ἀκόμη τόσα θέληγτρα, ὥστε νὰ κινήσῃ πρὸς ἐαν-

1) Τὴν ἐξασφάλισιν δηλαδὴ μονίμου κατοικίας καὶ τροφῆς.

τὴν τὸν πόθον τοῦ ἀνθρώπου, ἐπέδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ· διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἐνῶ κανένα ἀπὸ ὅλα τὰ καλά, πού ἀπολαμβάνουν σήμερα οἱ ἄνθρωποι—ὄχι τυχὸν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἔχομεν ἀπὸ τοὺς θεοὺς, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον, πού ἀπεκτήσαμεν διὰ κοινῆς προσπαθείας—δὲν ἀπεκτήθη χωρὶς τὴν συνδρομὴν τῆς πόλεός μας, τὰ περισσότερα ἔχουν προέλθει καθαρῶς ἀπ' αὐτῆν. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου φέρω τὸ ἐξῆς γεγονός: "Ὅταν ἡ πόλις μας εὐρῆκε τοὺς Ἕλληνας νὰ ζοῦν χωρὶς νόμους καὶ νὰ κατοικοῦν ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ἄλλοι νὰ καταπιέζονται ἀπὸ τυράννους καὶ ἄλλοι νὰ πηγαίνουν χαμένοι ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, τοὺς ἀπήλλαξε καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμη τὰ κακά· καὶ διὰ νὰ ὁμιλήσω καθαρῶτερα, ἄλλους ἐπροστάτευσε καὶ εἰς ἄλλους ἐγένεν αὐτὴ ὑπόδειγμα εὐνομίας καὶ τάξεως· διότι πρώτη αὐτὴ κατήρτισε κοινωνικὴν νομοθεσίαν καὶ ἐγκατέστησε φιλελεύθερον πολίτευμα (1). "Ὅτι δὲ καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς μου αὐτὸς εἶναι ἀληθινὸς ἀποδεικνύει τὸ ἀκόλουθον: ὅσοι Ἕλληνες διὰ πρώτην ἕως τότε φορὰν ἔκαμαν καταγγελίας δι' ἐγκλήματα φόνου καὶ ἠθέλησαν νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς πρὸς τοὺς ἀντιδίκους τῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς λογικῆς καὶ ὄχι διὰ τῆς αὐθαιρεσίας (2), ἐκανόνισαν τὴν σχετικὴν διαδικασίαν σύμφωνα μὲ τοὺς ἰδικούς μας νόμους. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἀπὸ τὰς τέχνας καὶ ἐκείνας, πού εἶναι χρήσιμοι διὰ τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ ὅσαι εὐρέθησαν διὰ τὴν ψυχικὴν ἀπόλαυσιν, παρέδωκεν ἡ πόλις μας εἰς κοινὴν χρῆσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφοῦ ἄλλας ἐξ αὐτῶν ἐφεῦρεν ἡ ἰδία καὶ ἄλλας, αἱ ὅποια ἐπενοήθησαν ἀπὸ ἄλλους, παρέλαβε καὶ ἐκαλλιέργησεν.

ΙΑ'.

Ἄλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ διοίκησις τῆς πόλεός μας ἐμφορεῖται ἀπὸ πνεῦμα φιλοξενον καὶ στοργικὸν πρὸς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀν-

1) Ὁ ῥήτωρ ἐννοεῖ τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐγκατέστησε ὁ Θεσεύς. Κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἄρχων κυρίως τῶν κατὰ τὸν πόλεμον.

2) Εἰς τὴν ὁμηρικὴν καὶ τὴν μεθομηρικὴν ἐποχὴν ἴσχυεν ἐπὶ τῶν φονικῶν ἐγκλημάτων ὁ νόμος τῆς αὐτοδικίας.

θρώπων, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐκείνους, πὸν ἐπιδιώκουν νὰ καλυτερεύσουν τὴν τύχην των, καὶ ἀπὸ ὅσους θέλουν νὰ ἀπολαύσουν μὲ ἄνεσιν τὸν πλοῦτόν των, νὰ θεωρῆται ὡς κατάλληλος τόπος διαμονῆς. Οὔτε ἔκλεισε τὰς πύλας της εἰς ὅσους εὐτυχοῦν ἢ δυστυχοῦν εἰς τὰς πατριδας των, ἀλλὰ οἱ μὲν πρῶτοι εὐρίσκουν εἰς αὐτὴν τερπνοτάτην διαμονήν, οἱ δὲ δεῦτεροι ἀσφαλέςτατον καταφύγιον. Ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ αἱ διάφοροι πόλεις δὲν εἶχαν ἀνάλογον ἔδαφος πρὸς καλλιέργειαν, ἀλλὰ ἄλλοῦ ἢ γῆ ἀπέδιδεν ἀνεπαρκῆ προϊόντα, ἄλλοῦ πάλιν παρεῖχε περισσότερα τῶν ὅσων ἐχρησίζοντο διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, ταυτοχρόνως ὅμως παρουσιάζετο μεγάλη δυσχέρεια διὰ τὴν διάθεσιν ὅσων ἐπλεόναζαν καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ἐκείνων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπῆρχεν ἔλλειψις, ἡ πόλις μας ἐθεράπευσε καὶ αὐτὰς τὰς δυσκολίας: ἔδρυσε δηλαδὴ ἔμπορικὸν σταθμὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, τὸν Πειραιᾶ, ὅπου εὐρίσκει κανεὶς τόσην ἀφθονίαν προϊόντων, ὥστε, ὅσα εἶναι δύσκολον νὰ μεταφέρωμεν ἕνα-ἕνα ἀπὸ τοὺς ἰδιαιτέρους τόπους παραγωγῆς, εἶναι εὐκόλον, συγκεντρωμένα μαζὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὰ προμηθευόμεθα ἀπὸ ἐκεῖ.

IB'.

Καὶ διὰ κάτι ἄλλο ἐπίσης καυχώμεθα: Παραδεχόμεθα βέβαια, ὅτι οἱ πρῶτοι εἰσηγηταὶ τῶν ἐθνικῶν παηηγύρεων δικαίως ἐπαινοῦνται, ἐπειδὴ μᾶς ἐκληροδότησαν τοιαύτης σημασίας ἔθιμον. Διότι ἐξ αἰτίας του κηρύττομεν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν προσωρινὴν διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν (1) καὶ ἀφήνομεν πρὸς στιγμὴν νὰ κοιμηθοῦν αἱ μεταξὺ μας ἐχθραὶ. Συνερχόμεθα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ ἀναπέμπομεν εὐχὰς πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς μας θεοὺς καὶ προσφέρομεν εἰς αὐτοὺς θυσίας.

1) Πρὸ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἐορτῶν ἐκηρύσσετε καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀνοκωχὴ, ἢ Ὀλυμπιακὴ ἐκεχειρία, ὅπως ἐκαλεῖτο, διὰ νὰ ἡμποροῦν ἀκωλύτως ὅλοι οἱ Ἕλληνες, οἰασδήποτε περιφερείας, νὰ προσέρχωνται εἰς αὐτὰς ἢ ἐκεχειρία αὐτὴ ἐδιαρκούσε ἕνα μῆνα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐπωνομάζετο *ἱερομηνία*.

Ἐνθυμούμεθα τὴν κοινὴν καταγωγὴν μας καὶ ζοῦμεν εἰς τὸ ἕξις μέσα εἰς φιλικωτέραν ἀτμόσφαιραν. Ἀνασυνδέομεν τὰς παλαιὰς προξενικὰς μας σχέσεις (1) καὶ δημιουργοῦμεν νέας. Ἐκτὸς ὅμως ὄλων αὐτῶν καὶ ἡ διαμονὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἰς τοὺς τόπους τῶν τοιούτων συγκεντρώσεων δὲν εἶναι ἄσκοπος καὶ ἀνωφελὴς οὔτε διὰ τοὺς ἀπαιδεύτους οὔτε διὰ τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους. Διότι, ἀφοῦ συγκεντρωθοῦμεν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες εὐρίσκομεν τὴν εὐκαιρίαν οἱ μὲν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἐξέχοντες (2) νὰ ἐπιδεικνύωμεν τὰ χαρίσματά μας, οἱ δὲ στεροῦμενοι τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν πλεονεκτημάτων νὰ θαυμάζωμεν τοὺς διαγωνιζομένους καὶ γενικῶς ὅλοι, ὅσοι εὐρίσκονται ἐκεῖ, αἰσθάνονται κάποιαν συγκίνησιν, ἀφ' οὗ καὶ αἱ δύο κατηγορίαι τῶν παρισταμένων ἔχουν λόγους νὰ κινοῦνται εἰς ἄμιλλαν : οἱ θεαταί, διότι συναισθάνονται, ὅτι οἱ ἀθληταὶ κοπιᾶζουσιν πρὸς χάριν τῶν οἱ ἀθληταί, διότι λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὅλοι οἱ πανηγυρισταὶ ἔχουν ἔλθει διὰ νὰ τοὺς καμαρώσουν. Μολονότι ἐν τούτοις ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἀπολαμβάνομεν τόσα κατὰ ἀπὸ τὰς ἐθνικὰς αὐτὰς πανηγύρεις, διακηρύττομεν ταυτοχρόνως, ὅτι οὔτε εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ δὲν ὑστέρησεν ἡ πόλις μας. Διότι ἔχει ἀποκτήσει πάμπολλα καὶ ὠραιότατα θεάματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα ἐξέχουσιν διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν πλοῦτόν των, ἄλλα φημίζονται διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν ἀξίαν καὶ ἄλλα καὶ διὰ τὰς δύο αὐτὰς αἰτίας θεωροῦνται ἀνυπερβλητὰ. Καὶ εἶναι τόσοι οἱ ξένοι ποὺ συροῦσιν εἰς τὴν πόλιν μας, ὥστε, ἂν πραγματικῶς ἐκ τῆς πρὸς

1) Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διώριζαν ὡς ἀντιπροσώπους τῶν πόλεων των εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πολιτείας πολίτας τῶν πολιτειῶν αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὑπεδέχοντο τοὺς ὑπηκόους τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἀντεπροσώπευον, ὅταν ἔφθαναν εἰς τὰς πατρίδας των, καὶ τοὺς παρουσίαζαν ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν δικαστηρίων καὶ γενικῶς παρεστάτων αὐτοῦς εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων των.

2) Ἐκτὸς τῶν ἀθλητῶν, οἱ ὅποιοι ἠγωνίζοντο κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ διὴ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, παρουσιάζοντο κάποτε καὶ διαπρεπεῖς ἄνδρες διὰ τῶν πνευματικῶν ἔργων των. Οὕτω λ.χ. λέγεται, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος πρῶτος ἀνέγνωσεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν μέρος τοῦ συγγράμματός του. Περίφημοι ἐπίσης ῥήτορες, ὡς ὁ Γοργίας, ὁ σοφιστὴς Ἴππίας καὶ ἄλλοι ἠγόρευσαν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

ἄλλήλους ἐπικοινωνίας πηγάζει καμμία ὠφέλεια, καὶ αὐτὴν τὴν ἔχει ἐξασφαλίσει ἡ πόλις μας. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν πόλιν μας πρὸ πάντων ἠμπορεῖ νὰ συναντήσῃ κανεὶς καὶ φιλίας κατ' ἐξοχὴν εἰλικρινεῖς καὶ συναναστροφὰς παντὸς εἶδους (1). Εἶναι δυνατὸν ἀκόμη νὰ παρακολουθήσῃ καὶ ἀγῶνας ὄχι μόνον ταχύτητος καὶ σωματικῆς εὐρωστίας, ἀλλὰ καὶ ἀγῶνας φιλολογικὸς καὶ ἀγῶνας ἰδεῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ νὰ ἰδῇ σημαντικώτατα ἐπαθλα διὰ τοὺς ἀθλητάς. Διότι, ἐκτὸς ἐκείνων, τὰ ὁποῖα διαθέτει ἡ πόλις μας, παρορμᾷ συγχρόνως καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας νὰ προσφέρουν καὶ αὐτοί. Καὶ γίνεται τοῦτο, ἐπειδὴ ὅ,τι κρίνομεν ἡμεῖς καλὸν ἀποκτᾷ τόσῃν φήμην, ὥστε ὅλοι οἱ ἀνθρώποι τὸ περιβάλλουν μὲ τὴν ἐκτίμησίν των.

Ἄλλ' ἀνεξαρκῆτως ὄλων αὐτῶν τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι αἱ μὲν ἄλλαι ἐθνικαὶ παηηγύρεις ἐπαναλαμβάνονται κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα (2) καὶ διαλύονται μὲ τὴν λῆξιν τῶν ἐορτῶν, ἐνῶ ἡ ἰδική μας πόλις ἀποτελεῖ διὰ τοὺς ξένους τόπον διαρκοῦς παηηγύρεως.

ΙΓ'

Καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐπίσης, διὰ τῆς ὁποίας ὠδηγήθημεν εἰς τὴν εὕρεσιν καὶ ἀπόκτησιν ὄλων αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ὁποία ἔθεσεν ὑπὸ ἠθικὸς κανόνας τὰς πράξεις μας καὶ ἐξηγένησε τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις μας καὶ ἔκαμε τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν συμφορῶν, αἱ ὁποῖα μᾶς πλήττουν ἐκ τῆς ἀπρονοησίας

1) Συνηθισμέναι ἦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ φιλολογικαὶ ἐσπερίδες, ὅπως θὰ ἐλέγαμεν σήμερον, πού ἀποτελοῦσαν συνέχειαν τῶν συμποσίων. Τὸ σπίτι τοῦ Περικλέους ἦτο διαρκὲς κέντρον τοιοῦτων συγκεντρώσεων.

2) Ὅλοι αἱ ἐθνικαὶ ἐορταὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐπανελαμβάνοντο κατὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀνά διετιάν τὰ Νέμεια, ἀνά τριετιάν τὰ Ἴσθμια καὶ ἀνά πενταετιάν τὰ Πύθια καὶ Ὀλύμπια.

μας (1) καὶ ἐκείνων πὺν προέρχονται ἀπὸ κάποιαν ἀνωτέραν δύναμιν (2), καὶ ἡ ὁποία μᾶς ὥπλισε μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς πρώτας καὶ τὰς δευτέρας μὲ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίζωμεν, καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἐπαναλαμβάνω, ἡ πόλις μας πρώτη ἐδίδαξε τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πόλις μας προσέτι ἀπέδωκε τιμὴν καὶ εἰς τοὺς ἐντέχνους λόγους, οἱ ὁποῖοι ὅσον ἀρέσουν, ἄλλο τόσον προκαλοῦν τὸν φθόνον ἐναντίον ἐκείνων, πὺν εἶναι προικισμένοι μὲ τὸ δητορικὸν τάλαντον. Τὴν ἐκτίμησίν τῆς αὐτῆς πρὸς τοὺς ἐντέχνους λόγους ἐξεδήλωσεν ἡ πόλις μας, διότι κατενόησεν, ὅτι ὁ λόγος εἶναι τὸ ἰδιαίτερον γνῶρισμα, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν ἡ φύσις εἰς τοὺς ἀνθρώπους μέσα εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ζῶα καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔχομεν λάβει ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὸ τὸ δῶρον, ἐγίναμεν ἀνώτεροί των καὶ ὡς πρὸς ὅλα τὰ λοιπὰ. Ἐβλεπεν ἄλλως τε, ὅτι εἰς ὅλην τὴν ἄλλην ἀνθρωπίνην δρασίν ἡ τύχη παρουσιάζει τόσον ἀνώμαλα φαινόμενα, ὥστε πολλὰς φορὰς ἀποτυγχάνουν εἰς αὐτὴν οἱ φρόνιμοι καὶ ἐπιτυγχάνουν οἱ ἀνόητοι, ἐνῶ οἱ γλαφυροὶ καὶ τεχνικοὶ λόγοι δὲν πλάττονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους χαμηλῆς διανοητικότητος, ἀλλ' εἶναι προϊόντα πνεύματος φωτεινοῦ. Ἐβλεπεν ἀκόμη, ὅτι οἱ ἄνθρωποι πὺν θεωροῦνται μορφωμένοι καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι νομίζονται ἀπαίδευτοι, διαφέρουν μόνον κατὰ τὸ προσὸν τοῦ λόγου καὶ ἐπὶ πλεόν, ὅτι ὅσοι ἔλαβαν ἀρχικῶς μόρφωσιν, ἡ ὁποία ἀρμόζει εἰς ἐλευθέρους ἀνθρώπους, δὲν ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ ἄλλα των χαρίσματα, ἀλλὰ διακρίνονται πρὸ πάντων ἀπὸ τὰ λόγια των. Ἐβλεπε τέλος, ὅτι ὁ ἐντεχνος λόγος ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλέστερον χαρακτηριστικὸν τῆς μορφώσεως τοῦ καθενὸς καὶ ὅτι ὅσοι τὸν χειρίζονται μὲ δεξιότητα καὶ ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν των ἀσκοῦν ἐπιρροήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γενικῶς ἐκτιμῶνται. Καὶ διὰ νὰ τελειώω μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, τόσον πολὺ ἔχομεν ξεπεράσει ἡμεῖς τοὺς ἄλλους λαοὺς ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸν ἐντεχνον λόγον, ὥστε οἱ μαθηταὶ μας ἔχουν γίνεαι διδάσκαλοι τῶν ἄλλων καὶ κατωρθώσαμεν, ὥστε τὸ

1) Ὅπως λ.χ. οἱ λιμοί, οἱ λοιμοί κλπ.

2) Π.χ. οἱ σεισμοί, κατακλυσμοί κλπ.

ὄνομα Ἑλλήν να μὴ θεωρῆται πλέον ὡς ὄρος, ποὺ φανερόνει ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχει μίαν ὠρισμένην καταγωγὴν, ἀλλ' ὡς λέξις ταυτοσημος πρὸς τὸ καλλιεργημένον πνεῦμα καὶ να ὀνομάζονται Ἑλληνες ὄχι τόσοσ ὄσοι ἀνήκουσ εἰς τὴν αὐτὴν ὁμοεθνίαν, ἀλλ' ὄσοι λαμβάνουσ μόρφωσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἰδικὴν μας.

ΙΔ'.

Διὰ να μὴ δίδω ὁμωσ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι χάνω τὸν καιρόν μου ἀσχολούμενοσ με μεμονωμένα καὶ ἀνάξια λόγου γεγονότα, ἐνῶ ἐδήλωσα, ὅτι σκοπὸσ μου εἶναι να ὀμιλήσω ἀντικειμενικῶσ περὶ τῆσ γενικῆσ καταστάσεωσ καὶ ὅτι πλέκω τὸ ἐγκώμιον τῆσ πόλεωσ μας δι' ἀσήμαντα πράγματα, ἐπειδὴ εὐρίσκομαι εἰς ἀδυναμίαν να τὴν ἐπαινέσω διὰ τὰ πολεμικά τῆσ κατορθώματα, ἃσ δεχθῶ, ὅτι ὄσα εἶπα μέχρι τῆσ στιγμῆσ αὐτῆσ τὰ εἶπα ἀπευθυνόμενοσ πρὸς ἐκεῖνοσ, τῶν ὁποῖων διαθρύπτεται ἡ ἔθνικὴ φιλοτιμία να τὰ ἀκούουσ. Ἐρχομαι λοιπὸν εἰς τὸ ζήτημα τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων καὶ λέγω, ὅτι ἔχω τὴν ἰδέαν πὼσ οἱ πρόγονοί μας εἶναι ἄξιοι τιμῆσ διὰ τὴν πολεμικὴν τῶν δρασιν, ἴσῆσ τοῦλάχιστον πρὸς ἐκεῖνην, τῆσ ὁποῖασ δικαιοῦνται διὰ τὰς ἄλλασ πρὸς τοὺσ Ἑλληνας εὐεργεσίας τῶν. Διότι οἱ πρόγονοί μας δὲν διεξήγαγαν οὔτε μικροὺσ οὔτε ὀλίγοσ οὔτε ἀσημάντοσ ἀγῶνασ, ἀλλ' ἀντιθέτωσ πολλοὺσ καὶ ἐπικινδύνουσ καὶ μεγάλουσ, ἐκ τῶν ὁποῖων ἄλλουσ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἐδάφουσ τῆσ πατρίδοσ τῶν, ἄλλουσ πρὸς προστασίαν τῆσ ἀπειλουμένησ ἐλευθερίας τῶν ὁμοφύλων· διότι ἀνέκαθεν διέθεταν τὰσ πολεμικάσ δυνάμεισ τῆσ πόλεωσ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινού συμφέροντοσ τῶν Ἑλλήνων καὶ προστασίαν τῶν ἐκάστοτε ἀδικουμένων. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μάλιστα μᾶσ κατηγοροῦν μερικοὶ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι δὲν ἠκολουθήσαμε τὴν ἐνδεδειγμένην πολιτικὴν, ἐπειδὴ συνήθωσ παρέχομεν τὴν συνδρομὴν μας εἰς τοὺσ ὀλιγώτεροσ ἰσχυροὺσ, ὡσ ἐὰν ἡ κατηγορία αὐτὴ να μὴ ἀποτελῆ δι' ἡμᾶσ τίτλον τιμῆσ μᾶλλον παρὰ ψόγον. Διότι εἰς τὴν ἀσκησιν αὐτῆσ τῆσ πολιτικῆσ δὲν μᾶσ ὤθησεν ἐπιπολαία σκέψις, ἡ ἄγνοια δηλαδὴ τοῦ πόσον μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν δίδουσ αἱ ἰσχυρότεραι συμμαχία, ἀλλά, μολονότι πολὺ

καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ἐγνωρίζαμεν τὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα τῶν συμμαχιῶν καὶ τῶν δύο κατηγοριῶν, ἐπροτιμήσαμεν νὰ συντασσώμεθα μὲ τὸ μέρος τῶν ἀσθενεστέρων, ἐν συνειδήσει, ὅτι παραβλάπτομεν τὰ συμφέροντά μας, παρὰ νὰ συμπράττωμεν εἰς τὴν ἀδικίαν μετὰ τῶν ἰσχυροτέρων πρὸς ἐξυπηρέτησιν ὑλικῶν ὠφελημάτων.

ΙΕ΄.

Ἦμπορεῖ μάλιστα νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς καὶ τὴν ἠθικὴν, ἣ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν πολιτικὴν τῆς πόλεώς μας, καὶ τὴν πολεμικὴν τῆς δύναμιν ἀπὸ τὰς αἰτήσεις βοήθειας, τὰς ὁποίας μᾶς ὑπέβαλαν ἕως σήμερα ἀρκετοί. Ἐξ αὐτῶν δὲν θὰ ἀναφέρω τὰς προσφάτους ἢ ὅσας ἔχουν σχέσιν μὲ μικροζητήματα. Πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον (διότι ἀπὸ τὴν μακρινὴν ἐκείνην ἐποχὴν εἶναι δίκαιον νὰ ἀντλοῦν ἐπιχειρήματα, διὰ νὰ γίνωνται πιστευτοί, ὅσοι διεκδικοῦν πατροπαράδοτα δικαιώματα) ἤλθαν εἰς τὴν πόλιν μας διὰ νὰ ζητήσουν τὴν συνδρομὴν μας ἀφ' ἑνὸς τὰ παιδιὰ τοῦ Ἡρακλέους (1) καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὀλίγον πρωτίτερα, ὁ Ἄδραστος, ὁ υἱὸς τοῦ Ταλαοῦ, βασιλέως τοῦ Ἄργους. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἤλθε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειάν μας ὕστερα ἀπὸ τὴν ἠττίαν του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν

1) Κατὰ τὴν περὶ Ἡρακλέους ἀττικὴν παράδοσιν, ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους Ὑλλος κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του, ὅστις εἶχε λάβει παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Δωρίδος Αἰγυμίου τὸ τρίτον μέρος τῆς χώρας του, κατεδιώχθη μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν Εὐρυσθέως. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξήτησεν οὗτος τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Τραχίνος Κήκυος, παλαιοῦ φίλου τοῦ πατρὸς του, ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Κήκx δὲν κατόρθωσε διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς του τίποτε, κατέφυγεν ὁ Ὑλλος εἰς τὰς Ἀθήνας, τῶν ὁποίων ἐβασίλευε τότε ὁ Θησεύς, ὅστις ἀναλαβὼν τὸν κατὰ τοῦ Εὐρυσθέως πόλεμον τὸν ἐνίκησε καὶ ἐπέβαλεν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου τὸ κράτος τῶν Ἡρακλειδῶν. Εἰς τὸν μῦθον τοῦτον ἐστῆριξαν οἱ δραματογράφοι τῶν Ἀθηνῶν τὰς τραγωδίας τῶν «Ἡρακλειδα».

Θηβῶν (1)· τότε, ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ παραλάβῃ καὶ νὰ θάψῃ τὰ πτώματα τῶν παλληκαριῶν, ποὺ ἔπεσαν πρὸ τῆς Καδμείας (2), ἐζήτησε νὰ τὸν συντρῆξῃ ἢ πόλις μας εἰς τὰς δυσκόλους αὐτὰς στιγμὰς τῆς ἀτυχίας του, αἱ ὁποῖαι εἶναι κοινὰ δι' ὅλους, ποὺ παρασύρονται εἰς πολεμικὰς περιπετείας, καὶ νὰ μὴ ἀνεχθῆ νὰ μένουν ἄταφοι οἱ νεκροὶ τοῦ πολέμου οὔτε νὰ ποδοπατῆται παλαιὰ συνθήεια καὶ πατροπαράδοτος νόμος ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Τὰ παιδιά πάλιν τοῦ Ἡρακλέους, κατατρεγμένα ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα, ἦλθαν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν πόλιν μας διὰ νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν της, ἐπειδὴ δὲν ἔτρεφαν καὶ τόσην ὑπόληψιν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις, μὲ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι αὐτὰ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὰ συνδράμουν εἰς τὴν κακοτυχίαν των, ἐνῶ διὰ τὴν ἰδικὴν μας πόλιν ἦσαν βέβαια, ὅτι ἦτον ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ ἀνταποδώσῃ εἰς αὐτὰ τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν ὁ πατέρας των εἰς ὄλην τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐκ τῶν δεδομένων λοιπὸν αὐτῶν εἶναι εὐκόλον νὰ καταλάβῃ κανεὶς, ὅτι ἡ πόλις μας καὶ εἰς τοὺς παμπαλαίους ἐκείνους χρόνους κατεῖχε τὰ σκῆπτρα μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ τώρα πάλιν ὄχι χωρὶς λόγον τὰ διεκδικεῖ. Διότι ποῖος θὰ ἐτολμοῦσε νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν ἢ τῶν ἀσθενεστέρων τοῦ ἢ τῶν ὑποδουλωμένων εἰς ἄλλους (3) καὶ νὰ παραβλέψῃ ἐκείνους, ποὺ εἶναι ἰσχυρότεροί του, ὅταν μάλιστα δὲν πρόκειται διὰ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ διὰ ζητήματα, ποὺ ἀφοροῦν συμφέροντα γενικὰ καὶ διὰ τὰ ὁποῖα κανεὶς ἄλλος δὲν ἦτο λογικὸν νὰ ἐνδιαφερθῆ ἐκτὸς ἐκείνων, ποὺ ἀξιοῦν νὰ εἶναι προστάται τῶν Ἑλλήνων; Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ τὴν δίδει ἄλλωστε τὸ γεγονός, ὅτι δὲν διεψεύσθησαν πραγματικῶς εἰς τὰς ἐλπίδας, τὰς

1) Ὁ υἱὸς τοῦ Οἰδίποδος Πολυνείκης, διωχθεὶς ἀπὸ τὰς Θήβας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἐτεοκλέους, κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος καί, ἀφοῦ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἀδράστου ἔκαμε μαζί του ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Θηβῶν, τὴν λεγομένην τῶν *ἐπτά ἐπὶ Θήβας*.

2) Ἡ ἀκρόπολις τῶν Θηβῶν.

3) Ἴσως ὁ Ἰσοκράτης θέλει νὰ τονίσῃ ἐδῶ, ὅτι οὐδέποτε αἱ Ἀθηναὶ ὑπεδουλώθησαν, καίτοι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐνίκηθησαν καὶ ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου.

ὁποίας ἐστήριξαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἰς τὴν πόλιν μας· διότι, ἀφ' οὗ οἱ πρόγονοί μας ἐκήρυσαν τὸν πόλεμον ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἐναντίον τῶν Θηβαίων μόνον καὶ μόνον διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν νεκρῶν τῶν Ἀργείων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο κατὰ τοῦ κράτους τοῦ Εὐρυσθέως πρὸς προστασίαν τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡρακλέους, τοὺς μὲν Θηβαίους ἠνάγκασαν νὰ ἀποδώσουν τοὺς νεκροὺς πρὸς ταφὴν εἰς τὸ στρατεύμα, πού ἀνῆκαν, τοὺς δὲ Πελοποννησίους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Εὐρυσθέως εἰσέβαλαν εἰς τὴν χώραν μας, ἀντεμετώπισαν εἰς ἀνοικτὸν χῶρον καὶ ἐνίκησαν εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως καὶ ἠνάγκασαν τὸν Εὐρυσθέα νὰ κατεβάσῃ τὸ ὑπερήφανο κεφάλι του. Μολονότι μάλιστα καὶ δι' ἄλλα ἀνδραγαθημάτων τῶν ἐθανυμάζοντο ἕως τότε οἱ πρόγονοί μας, ἀπέκτησαν μεγαλυτέραν ἀκόμη φήμην ἀπὸ τὰ πολεμικὰ αὐτὰ κατορθώματα. Διότι ἡ μεταβολὴ πού ἐπέφεραν εἰς τὰς τύχας τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἐκ τῶν δύο αὐτῶν μερίδων δὲν ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' ἀντιθέτως τόσον ῥιζικὴ, ὥστε ὁ Ἄδραστος, πού ἔκρινε σκόπιμον νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν μας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀφ' οὗ ἐπέτυχε τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τῆς αἰτήσεώς του εἰς βάρος τῶν ἀντιπάλων του· ὁ Εὐρυσθεὺς ἔξ ἄλλου, ἐνῶ ἤλπισε πρὸς στιγμὴν, ὅτι θὰ μᾶς ἐπιβληθῇ μὲ τὴν δυνάμιν του, ἔπεσεν αὐτὸς εἰς τὰ χέρια μας καὶ εὐρέθη κατόπιν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μᾶς ἐκλιπαρήσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ σαρκίου του. Καὶ τὸ ἐκπληκτικώτερον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶναι, ὅτι, ἐνῶ τὸν Ἡρακλέα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπεράνθρωπον φύσιν, διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς (1), καὶ ὁ ὁποῖος καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπὶ τέλους ἦτο προικισμένος μὲ θεϊκὴν δυνάμιν, εἶχεν ὑποχειρίδιόν του ὁ Εὐρυσθεὺς καὶ τὸν ἐκακομεταχειρίζετο (2), μόλις ἐσήκωσε μὲ θράσος τὴν κεφαλὴν του ἀπέναντί μας τόσον ἤλλαξεν ἡ κατάστασις δι' αὐτόν, ὥστε περιῆλθεν εἰς τὰ χέρια τῶν υἱῶν τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἀπέθανεν ὑπὸ συνθήκας ἑλεεινᾶς (3).

1) Κατὰ τὸν μῦθον, ἦτο υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης καὶ τοῦ Διὸς καὶ ὄχι τοῦ Ἀμφιτρώου.

2) Εἶναι γνωστοὶ οἱ ἄθλοι, πού ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ἡρακλέα.

3) Νικηθεὶς κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς Γεράνειαν ὑπὸ τοῦ Ἰολάου, φίλου καὶ συναθλητοῦ τοῦ Ἡρακλέους, ἀπέθανε διὰ βασάνων.

ΙΣΤ΄.

Μὲ ἔφερον ἢ σειρὰ τοῦ λόγου νὰ ὁμιλήσω μόνον περὶ αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας, μολοντοὶ ἔχομεν προσφέρει μέχρι σήμερα πολλὰ εἰς τὴν πόλιν τῶν Λακεδαιμονίων, διὰ τὴν ἕξις αἰτίαν· διότι ἐπωφεληθέντες τὴν σωτηρίαν, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχαν διὰ τῆς ἰδικῆς μας ἐπεμβάσεως, οἱ πρόγονοι τοῦ βασιλεύοντος σήμερον εἰς τὴν Λακεδαίμονα οἴκου, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν ἑξορίαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλαβαν τὸ Ἄργος καὶ τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Μεσσήνην, ἔκτισαν τὴν Σπάρτην καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνουσι σήμερα οἱ ἀπόγονοί των. Τὰς ὑπηρεσίας αὐτὰς ἔπρεπε νὰ ἐνθυμοῦνται οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ποτὲ νὰ μὴ προέλθουν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ εἰσβάλλουν (1) εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τῆς ὁποίας ἐστηρίχθησαν οἱ πρόγονοί των καὶ ἔφθασαν ἀργότερα εἰς τόσον μεγάλην ἀκμὴν· μήτε νὰ ἐκθέτουν εἰς κίνδυνον τὴν ὑπόστασιν τῆς πόλεως, ἢ ὁποῖα ἠγωνίσθη διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ παιδιά τοῦ Ἡρακλέους· μήτε νὰ δίδουν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν βασιλείαν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνῃ δούλη των (2) ἢ πόλις, πού ἔσωσε τὸ γένος τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἐὰν τώρα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀφήσω κατὰ μέρος τὰς εὐεργεσίας, πού τοὺς ἐκάμαμεν, καὶ τὴν καλωσύνην, πού ἐδείξαμεν ἀπέναντί των, καὶ νὰ γυρίσω πάλιν εἰς τὸ θέμα μου διὰ νὰ συγκεφαλαιώσω ὅσα εἶπα, εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ τονίσω, ὅτι δὲν ἀποτελεῖ βέβαια ἀρχὴν πατροπαράδοτον νὰ κυριαρχοῦν οἱ χθεσινοὶ ἀκόμη ἐπιδρομεῖς ἐπὶ τῶν γηγενῶν (3), οὔτε οἱ εὐεργετηθέντες ἐπὶ τῶν εὐεργετῶν των, οὔτε ὅσοι ἤλθαν εἰς τὴν ἀνάγ-

1) Ὅπως ἔκαμαν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

2) Ὑπαινίσσεται τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Λύσανδρον.

3) Χθεσινούς ἐπιδρομεῖς—*ἐπήλυδας*, ὅπως τοὺς λέγει—ἐννοεῖ ὁ Ἰσοκράτης τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ γηγενεῖς τοὺς Ἀθηναίους. Παραλείπει ὁμως φυσικὰ σκοπίμως νὰ ἀναφέρῃ, ὅτι οἱ ἐπήλυδες αὐτοὶ ἐνίκησαν τοὺς γηγενεῖς.

κην νὰ ζητοῦν τῶν ἄλλων τὴν συνδρομὴν νὰ θέλουν νὰ ὑποδουλώσουν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐδέχθησαν μὲ συμπάθειαν καὶ τοὺς ἔσωσαν.

ΙΖ΄.

Τῆς εὐεργετικῆς αὐτῆς δράσεως τῆς πόλεώς μας ἡμπορῶ νὰ δώσω εἰκόνα περισσότερον ἀκόμη συνοπτικὴν: Ἐκ τῶν ἄλλων δηλαδὴ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐκτὸς τῆς ἰδικῆς μας, τὸ Ἄργος, αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Λακεδαίμων καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἐποχὴν καὶ μέχρι σήμερα ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰσχυρόταται. Εἶναι ἐν τούτοις ὀλοφάνερον, ὅτι οἱ πρόγονοὶ μας ἦσαν τόσον πολὺ ἀνώτεροι κατὰ τὴν πολεμικὴν δύναμιν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ κατοικοῦν ὅλας αὐτὰς τὰς πόλεις, ὥστε πρὸς χάριν τῶν Ἀργείων, ὅταν ἐνίκηθησαν, ἐπέβαλαν εἰς τοὺς Θηβαίους, οἱ ὅποιοι ὑπερηφανεύθησαν εἰς βαθμὸν ὑπερβολικὸν διὰ τὴν νίκην των, νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν πατροπαράδοτον νόμον. Πρὸς προστασίαν ἀλλὰ τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡρακλέους ἐνίκησαν τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς λοιποὺς Πελοποννησίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως καὶ τέλος ἀπήλλαξαν ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ποὺ προήρχοντο ἀπὸ τὸν Εὐρυσθέα, τοὺς οἰκιστὰς τῆς Σπάρτης καὶ ἔσωσαν τοὺς βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων. Κατόπιν αὐτῶν δὲν ἠξεύρω πῶς θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ παρουσιάσῃ μὲ ζωηρότερα χρώματα τὴν ὑπεροχὴν, ποὺ εἶχαν μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ πρόγονοὶ μας.

ΙΗ΄.

Καὶ τώρα αἰσθάνομαι πλέον τὴν ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσω καὶ περὶ τῆς πολεμικῆς δράσεως τῆς πόλεώς μας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὡς κεντρικὴν γραμμὴν εἰς τὸν λόγον μου ἔβαλα τὴν ἰδέαν τῆς κυριαρχίας μας ἐπὶ τῶν βαρβάρων. Ἀλλὰ, ἂν θὰ ἐκάθιζα νὰ ἀπαριθμῶ ἓνα πρὸς ἓνα ὅλους τοὺς ἀγῶνας, ποὺ ἀνέλαβεν ἡ πόλις μας ἐναντίον των, ὁ λόγος μου θὰ ἔπαιρνε

μεγάλην ἔκτασιν. Θὰ σταματήσω λοιπὸν μόνον ἐμπρὸς εἰς τοὺς σπουδαιότερους, ὅπως ἔκαμα καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ θὰ προσπαθῆσω νὰ ὁμιλήσω μὲ τὴν ἰδίαν ἀντικειμενικότητα καὶ περὶ αὐτῶν : Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ πολεμικώτεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῶν βαρβάρων καὶ οἱ ἰσχυρότεροι συγχρόνως εἶναι οἱ Σκύθαι (1), οἱ Θρᾶκες καὶ οἱ Πέρσαι. Ὅλοι αὐτοὶ συνέβη νὰ ἐπιβουλευθοῦν τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ ἐναντίον ὅλων αὐτῶν διεξήγαγεν ἡ πόλις μας ἀγῶνας ἐπικινδύνους. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια, ποῖον ἐπιχείρημα θὰ μείνη εἰς τὰ χέρια ἐκείνων, πού ἔχουν ἀντίθετον γνώμην, ὅταν ἀποδειχθῇ, ὅτι, ὅπως ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὸ δίκαιόν των ἔκριναν σκόπιμον νὰ ἀπευθυνθοῦν πρὸς ἡμᾶς, ἔτσι πάλιν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἠσθάνθησαν τὴν ὄρεξιν νὰ ὑποδουλώσουν τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον ἡμῶν πρῶτα πρῶτα ἐστράφησαν ;

ΙΘ'.

Ὁ ἐπιφανέστερος λοιπὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους εἶναι ὁ Περσικός· δὲν σημαίνει ὅμως τοῦτο, ὅτι ἀποτελοῦν μικροτέρας σημασίας ἐπιχειρήματα, δι' ὅσους διεκδικοῦν τὴν πατροπαράδοτον ἡγεμονίαν, καὶ τὰ παλαιὰ κατορθώματα ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκεῖνα τῶν Περσικῶν πολέμων... Ὅταν ἀκόμη ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀνίσχυρος ἤλθαν ἐναντίον τῆς χώρας μας Θρᾶκες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Εὐμόλπου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ οἱ Σκύθαι μὲ τὰς Ἀμαζόνας, τὰς θυγατέρας τοῦ Ἄρεως· ἡ κάθοδος των δὲν ἦτο ταυτόχρονος, ἀλλὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἔθνη ἦλθε χωριστὰ καὶ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Οἱ λαοὶ λοιπὸν ἐκεῖνοι, ἂν καὶ ἔμισοῦσαν ὀλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν γένος, εὐρῆκαν πρόφασιν νὰ στραφοῦν μονάχα ἐναντίον μας, ἐπειδὴ εἶχαν τὴν ἰδέαν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ πολεμήσουν μίαν μόνον πόλιν καί,

1) Σκύθας ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες τοὺς κατοίκους τῆς χώρας, πού ἔξετείνετο ὑπὲρ τὸν Αἴμιον ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Β. Ὁκεανοῦ.

ἀφοῦ τὴν καταβάλουν, θὰ κυριεύσουν καὶ ὅλας μαζί τὰς ἄλλας ἑλληνικάς πόλεις. Τὰ σχέδιά των ὅμως ἐναυάγησαν· διότι, ὅταν συνεκρούσθησαν μὲ τοὺς προγόνους μας, ἔπαθαν ὁμοίαν καταστροφὴν μὲ ἐκείνην, ποὺ θὰ ἐπάθαιναν μόνον ἂν ἐπολεμοῦσαν ἠνωμένους ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Τὸ μέγεθος μάλιστα τῶν συμφορῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν, πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθον γεγονός· ἢ παράδοσις δηλαδὴ περὶ τῶν πολέμων ἐκείνων δὲν θὰ ἐξοῦσε τόσον καιρὸν, ἐὰν καὶ τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἦσαν σπουδαιότερα ἀπὸ ἄλλα. Παραδίδεται τοῦλάχιστον ὅτι ὅσον διὰ τὰς Ἀμαζόνας, καμμία ἀπὸ ὅσας ἦλθαν εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐγύρισεν ὀπίσω καὶ ὅτι, ὅσαι παρέμειναν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ δὲν ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἔχασαν τὴν ἀρχὴν των ἐξ αἰτίας τῆς καταστροφῆς, ποὺ ἔπαθαν ἐδῶ αἱ συνάδελφοί των· προκειμένου πάλιν περὶ τῶν Θρακῶν λέγουν, ὅτι, καίτοι κατὰ τὰ προηγουμένα χρόνια ἦσαν γείτονές μας, ἔσπευσαν νὰ ἀποσυρθοῦν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὰ σύνορά μας, ἐπειδὴ ἐδιατηροῦσαν πικρὰν ἀνάμνησιν τῆς συμφορᾶς των, ὥστε εἰς τὴν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν νέων συνόρων των κενωθεῖσαν χώραν ἐγκατεστάθησαν πολλὰ ἔθνη καὶ διάφοροι φυλαὶ καὶ ἐκτίσθησαν μεγάλαι πόλεις.

Κ'.

Καὶ αὐτὰ μονάχα τὰ πολεμικὰ μεγαλοεργήματα περιποιῶν τιμὴν καὶ δικαιολογοῦν ἐπαρκῶς ἐκείνους, ποὺ διεκδικοῦν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἰσῆς ὅμως σπουδαιότητος πρὸς αὐτὰ καὶ ἀντάξια εἰς τοὺς ἀπογόνους τιοούτων ἡρώων κατορθώματα ἐπετέλεσαν ὅσοι ἐπολέμησαν πρὸς τὸν Δαρεῖον καὶ τὸν Ξέρξην. Ὅταν δηλαδὴ ἐξεργάγη ὁ μέγιστος ἐκεῖνος πόλεμος χίλιοι δυὸ κίνδυνοι ἀπειλοῦσαν συγχρόνως τὴν Ἑλλάδα· ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος οἱ ἐχθροὶ ἐφαντάζοντο, ὅτι εἶναι ἀκαταγώνιστοι λόγῳ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς των, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ σύμμαχοί μας ἐτρόγωντο μεταξὺ των, διότι ὁ καθένας εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι αὐτὸς κατέχει τὰ πρωτεῖα τῆς ἀνδρείας (1)· καὶ ὅμως οἱ πρόγονοί μας ἐνίκησαν καὶ

1) Οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι καὶ ἐφιλονίκησαν εἰς τὰς Πλαταιάς περὶ τῶν πρωτείων.

τοὺς δύο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς συμμάχους των, ἐκείνους διὰ τῶν ὄπλων, αὐτοὺς μὲ τὴν ἀσύγκριτον ἀνδρείαν των· ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς ἀνεδείχθησαν ἀνώτεροι τῶν ἄλλων συναγωνιστῶν των εἰς ὅλα τὰ πεδία τῶν μαχῶν, καὶ εὐθύς ἀμέσως τότε ἐκρίθησαν ἄξιοι τῶν ἀριστείων καὶ ἀργότερα ἔλαβαν τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν μὲ τὴν ὁμόθυμον γνώμην ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ χωρὶς κἂν τὴν ἀντίρρησην ἐκείνων, πού ζητοῦν σήμερα νὰ μᾶς τὴν ἀφαιρέσουν.

ΚΑ΄.

Ἄς μὴ φαντασθῆ ἔν τούτοις κανεῖς, ὅτι ὅσα λέγω σημαίνουν πῶς παραγνωρίζω τὸ γεγονός, ὅτι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας περιστάσεις προσέφεραν πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἕλληνας· δι' αὐτὸ ὅμως ἴσα ἴσα μοῦ δίδεται τὸ δικαίωμα νὰ πλέκω τὸ ἐγκώμιον τῆς πόλεώς μας, διότι, ἂν καὶ εἶχε τόσον σπουδαίους ἀνταγωνιστάς, κατώρθωσε μ' ὅλα ταῦτα τόσον πολὺ νὰ τοὺς ὑπερτερήσῃ. Ἄλλ' ἐπιθυμῶ κάπως ἐκτενέστερα νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν δύο αὐτῶν πόλεων καὶ ὄχι νὰ θίψω φευγαλέον βλέμμα εἰς τὰς πράξεις των· τοῦτο διότι θέλω νὰ σᾶς ὑπομνήσω δύο πράγματα, ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀνδρείαν τῶν προγόνων μας καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ μῖσός των πρὸς τοὺς βαρβάρους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι δὲν μὲ διαφεύγει, ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ ὁμιλῶ ἐγώ, πού τελευταίως τελευταίως παρουσιάσθην ἐνώπιόν σας, διὰ ζητήματα, περὶ τῶν ὁποίων ἐπρόλαβαν ἄλλοι καὶ ὠμίλησαν καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐξαντλήσει κατ' ἐπανάληψιν οἱ εὐφραδέστεροι ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μας εἰς τοὺς ἐπιταφίους λόγους των (1)· διότι κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν ἔχουν ἐξαρθῆ κατὰ κόρον μέχρι τοῦδε καὶ πολὺ ὀλίγα ἔχουν παραλειφθῆ ὅπως οἴηται ὅμως δὲν θὰ διστάσω νὰ κάμω λόγον περὶ τῶν ἰδίων πραγμάτων, ἀφοῦ παραλάβω εἰς τὸν λόγον μου ὅσα παρέλειψαν ἄλλοι, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὰ ἐξυπηρετοῦν τὸν σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκω (2).

1) Κυρίως ἐννοεῖ τοῦ Λυσίου τὸν Ἐπιτάφιον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρέλαβε πολλὰ ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν παρόντα λόγον.

2) Τὴν συμφιλίωσιν δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων.

ΚΒ'.

Φρονῶ λοιπόν, ὅτι ἔχουν προσφέρει τὰς μεγαλυτέρας ὑπερσείας καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοι μεγίστης τιμῆς ἐκεῖνοι, πού προέταξαν τὰ στήθη των κατὰ τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀσιάτας ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Δὲν εὗρισκω ἐν τούτοις ὄρθον νὰ μὴ ἀναμνησθῶ καὶ ὅσους ἠκμασαν πρὸ τοῦ πολέμου ἐκεῖνου καὶ διεχειρίσθησαν τὰς ἀρχὰς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Αὐτοὶ ἄλλως τε ἦσαν ἐκεῖνοι, πού ἔδειξαν τὸν δρόμον τοῦ καθήκοντος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ ὠθήσαν τοὺς λαοὺς των εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς κατέστησαν ἐπικινδύνους ἀνταγωνιστὰς τῶν βαρβάρων· διότι κατὰ τὸν χρόνον, πού ἀσχοῦσαν τὴν ἔξουσίαν, δὲν ἐδείκνυαν ἀδιαφορίαν διὰ τὴν τύχην τοῦ δημοσίου χρημάτων οὔτε τὸ ἐχρησιμοποιοῦσαν διὰ τὰς ἀνάγκας των ὡς νὰ ἦτο ἰδικόν των οὔτε πάλιν τὸ ἀφῆναν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ ὡσὰν νὰ ἦτο ξένον, ἀλλὰ, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ ἐπονοῦσαν ὡσὰν νὰ ἦτο ἀτομικὴ περιουσία των, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲν ἠγγιζαν τὰ χέρια των ἐπάνω του, ὅπως ὀφείλει νὰ κἀνῃ κάθε ἄνθρωπος διὰ πράγματα, πού δὲν τοῦ ἀνήκουν· οὔτε ἐθεωροῦσαν τὸ χρῆμα ὡς μέτρον τῆς ἀληθινῆς εὐδαιμονίας, ἀλλ' ἐπίστευαν, ὅτι ἐκεῖνος ἔχει πλοῦτον μόνιμον καὶ ἄξιον πολὺν μεγάλης τιμῆς, τοῦ ὁποίου ἢ δραῖσις ἀναφέρεται εἰς ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ὁ ἴδιος πρόκειται νὰ ἀποκομίσῃ ἑξαιρετικὴν ὑπόληψιν καὶ εἰς τὰ παιδιὰ του θὰ κληροδοτήσῃ μοναδικὴν δόξαν· οὔτε συνηγωνίζετο ὁ ἓνας τὸν ἄλλον εἰς βιαιότητα καὶ προκλητικότητα οὔτε διεξῆγαν τοὺς πολιτικούς των ἀγῶνας μὲ ὀξύτητα καὶ ἐμπάθειαν, ἀλλ' εἶχαν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἦτο περισσότερον βαρὺ νὰ τοὺς κατακρίνουν οἱ πολῖται παρὰ νὰ ἀποθάνουν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των. Μεγαλυτέραν ἐπίσης ἐντροπὴν ἠσθάνοντο ἐκεῖνοι διὰ τὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπέπιπεν ἡ πολιτεία ὡς ἐκπροσώπησις τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν δοκιμάζει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ καθένας διὰ τὰ ἀτομικά του παραπτώματα. Αἰτία τῶν τοιούτων ἀντιλήψεων ἦτο, ὅτι ἐπρόσεχαν εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων ὄχι τόσον ἐκείνων, πού ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἰδιω-

τικὰς συναλλαγὰς, ὅσον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐρρῶθμιζαν τὰ ἔργα τῶν ἀρχῶν· διότι ἐπίστευαν ἀκραδάντως, ὅτι διὰ τοὺς καλοὺς καὶ ἑναρέτους ἀνθρώπους δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη πολλῶν γραπτῶν νόμων, ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι ἀνθρώποι, πιστοὶ εἰς ὀλίγας προφορικὰς συμφωνίας, εὐκόλα θὰ ἔλθουν εἰς συμβιβασμὸν εἴτε περὶ ἰδιωτικῶν εἴτε περὶ δημοσίων ὑποθέσεων πρόκειται. Τόσον μάλιστα ἀφωσιωμένοι ἦσαν ἐκεῖνοι εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, ὥστε καὶ εἰς τοὺς μεταξύ των πολιτικούς ἀνταγωνισμοὺς δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὸ ποῖον κόμμα θὰ ἐπικρατήσῃ διὰ τὴν ἐξουσίαν τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλὰ ποῖον πρῶτον θὰ προφθάσῃ νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν πατρίδα. Ἴδρυν ἐπίσης τὰ κόμματα τῶν ὄχι διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν προσωπικῶν συμφερόντων τῶν ὀπαδῶν των, ἀλλὰ πρὸς χάριν τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Τὸ ἴδιον πνεῦμα τοὺς κατηύθυνε καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων· εὗρισκαν δηλαδὴ φρόνιμον νὰ περιποιῶνται καὶ ὄχι νὰ φέρωνται μὲ ὑπεροψίαν ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων· ἐνόμιζαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπλῶς στρατηγοὶ των κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πολέμου καὶ ὄχι νὰ γίνωνται τύραννοὶ των· ἐπροτιμοῦσαν νὰ τοὺς ἀποκαλοῦν ἡγεμόνας παρὰ κυριάρχους καὶ νὰ τοὺς ὀνομάζουν σωτῆρας καὶ ὄχι καταστροφεῖς· ἔκριναν σκόπιμον νὰ προσελκύουν μὲ τὸ καλὸ εἰς τὰς συμμαχίας των τὰς πόλεις καὶ ὄχι διὰ τῆς βίας νὰ τὰς ὑποδουλώσουν· ἔτηροῦσαν τόσον τὸν λόγον των ὅσον δὲν μένουν οἱ τωρινοὶ ἀνθρώποι συνεπεῖς εἰς τοὺς ὄρκους των· ἐθεωροῦσαν ὑποχρέωσίν των νὰ μένουν πιστοὶ εἰς τὰς συνθήκας ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἀπαραβάτων νόμων τῆς φύσεως· ὑπερηφανεύοντο ὄχι διότι εἶχαν τυχὸν συγκεντρώσει εἰς τὰ χέρια των ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ἀλλ' ἑκαμάρωναν, ὅτι ἐξοῦσαν βίον ἀδιάβλητον· εὗρισκαν ὀρθὸν νὰ συμπεριφέρονται πρὸς τοὺς κατωτέρους των μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον θὰ εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ τοὺς συμπεριφέρονται οἱ ἀνώτεροὶ των· ἐθεωροῦσαν τέλος τὰς ἰδιαιτέρας των πόλεις ὡς ἰδιοκτῆτους κατοικίας των καὶ ὡς κοινὴν πατρίδα ἀνεγνώριζαν τὴν Ἑλλάδα.

ΚΓ΄.

Μὲ τοιοῦτον εἶδους ἀντιλήψεις διαπνεόμενοι αὐτοὶ καὶ μὲ ὁμοίας ἠθικὰς ἀρχὰς διαπαιδαγωγοῦντες καὶ τοὺς νέους ἀνεδείξαν τόσον γενναίους ἐκείνους, πὺ ἐπολέμησαν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἐπέδραμαν ἐκ τῆς Ἀσίας, ὥστε κανεὶς μέχρι τῆς στιγμῆς οὔτε ἀπὸ τοὺς ποιητὰς οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ῥητοροδιδασκάλους νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ ὑμνήσῃ ἐπαξίως τὰς πράξεις των. Καὶ εἶναι ἄξιοι συγγνώμης διὰ τοῦτο. Διότι εἶναι ἐξ ἴσου δύσκολον νὰ ἐγκωμιάζῃ κανεὶς ὅσους ὑπερέβαλαν ἄλλους κατὰ τὴν ἀνδρείαν μὲ τὸ νὰ ἐπαιῆ ἐκείνους, πὺ δὲν ἔχουν εἰς τὸ ἐνεργητικόν των καμμίαν γενναίαν πράξιν· ἐνῶ δηλαδὴ ὡς πρὸς τοὺς τελευταίους αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν δεδομένα ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια νὰ στηριχθοῦν λόγοι, διὰ τοὺς πρώτους δὲν εὐρίσκονται εὐκόλα αἱ λέξεις πὺ τοὺς ἀξίζουσιν. Καὶ πραγματικῶς πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρεθοῦν ἀνάλογοι λέξεις διὰ νὰ ἐξάρουν τὴν δρᾶσιν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἀνεδείχθησαν κατὰ πολὺ ἄνωτεροι ἐκείνων, πὺ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας; Διότι ἐκείνοι μὲν ἦλθαν ἐναντίον μιᾶς μονάχα πόλεως, διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας ἐχρηάσθησαν μ' ὅλα ταῦτα δέκα χρόνια, ἐνῶ αὐτοὶ μέσα εἰς ὀλίγον καιρὸν ἐνίκησαν ὀλόκληρον τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, πὺ συνεκεντρώθη ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς Ἀσίας καὶ ἐπέδραμε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καί, μαζὶ μὲ τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδιαιτέρων πατρίδων των, ἐξησφάλισαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ποίους ἔστω καὶ ἐπιπόνους ἀγῶνας ἢ ποίους κινδύνους ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποφύγουν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ἀρκεῖ νὰ διειρηθῶσιν τὴν τιμὴν των ἐφ' ὅσον θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ζωὴν, ὅταν ἔχωμεν τὸ γεγονός, ὅτι μὲ προθυμίαν προσέφεραν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς θυσίαν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς δόξης, τὴν ὁποίαν μόνον μετὰ θάνατον ἐπρόκειτο νὰ ἀποκομίσουν; Νομίζω μάλιστα, ὅτι κάποιος θεὸς ὑπεκίνησε καὶ τὸν πόλεμον αὐτόν, διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἄγνωστος ἢ ἀνδρεία των καὶ ἀποθάνουν προτοῦ ἀποκτήσουν τὴν δόξαν, πὺ τοὺς ἤξιζεν, ἀφ' οὗ ἐπλάσθησαν τόσον γενναῖοι, ἀλλὰ ἀπεναντίας νὰ ἀξιωθοῦν τῶν ἰδίων τιμῶν μὲ τοὺς ἥρωας, πὺ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται ἡμίθεοι.

Παραδέχομαι βέβαια, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἀπέθαναν, ὅπως ἀπαιτοῦσεν ἡ ἀνθρωπίνη των φύσις, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἀφῆκαν ἐπὶ τῆς γῆς αἰωνίαν ἀνάμνησιν τῆς ἀρετῆς των.

ΚΔ΄.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀνέκαθεν οἱ πρόγονοί μας καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνηγωνίζοντο μεταξύ των· τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔδειξαν τὴν πλέον ἀξιέπαινον ἀμιλλαν· διότι δὲν ἐθεωροῦσεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ὡς ἐχθρόν, ἀλλ' ὡς ἀνταγωνιστὴν τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης· οὔτε ἐκολάκευαν τοὺς βαρβάρους διὰ νὰ ὑποδουλώσουν μὲ τὴν συνδρομὴν των τοὺς Ἑλληνας (1), ἀλλὰ διεπνέοντο καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸν ἴδιον πόθον τῆς κοινῆς σωτηρίας, καί, ἂν διηγωνίζοντο διὰ κάτι, αὐτὸ ἦτο περὶ τοῦ ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο θὰ συντελέσῃ πρῶτος εἰς αὐτήν. Ἔτσι ἔδειξαν τὰς ἀρετὰς των κατ' ἀρχὰς ἀπέναντι τοῦ στρατοῦ, ποῦ ἔστειλεν ὁ Δαρεῖος κατὰ τῆς Ἑλλάδος (2). Ὅταν μὲ ἄλλους λόγους ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπεβιάσθη εἰς τὴν Ἀττικὴν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπερίμεναν νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειάν των οἱ σύμμαχοι, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἐθεωροῦσαν τὸν κοινὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος ὡς ἰδικὴν των ὑπόθεσιν, ἀντεπεξῆλθαν κατὰ τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐλογόρισαν ὅλην τὴν ἠνωμένην Ἑλλάδα, μὲ τὰς ἰδικὰς των μόνον πολεμικὰς δυνάμεις, ὀλίγοι αὐτοὶ ἐναντίον πολλῶν μυριάδων, μὲ τόσην περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον, ὡσὰν ἡ ζωὴ, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ διακυβεύσουν, νὰ μὴ ἦτο ἰδικὴ των, ἀλλὰ ξένη. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔξ ἄλλου δὲν ἐπρόφθασαν καλὰ καλὰ νὰ ἀκούσουν

1) Ὅπως λ.χ. ἔκαναν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε ἐκολάκευαν τοὺς Πέρσας διὰ νὰ τοὺς παρέχουν τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ μέσα πρὸς συνέχισιν τοῦ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνος. Διὰ τὴν κατάστασιν μάλιστα αὐτὴν ἠσθάνθησαν ἀγανάκτησιν πολλὰς φορὰς μερικοὶ Λακεδαιμόνιοι μὲ πανελλήνια αἰσθήματα, ὅπως λ.χ. ὁ ναύαρχος Καλλιμαχρίδας, σύμφωνα πρὸς ὅ,τι μᾶς παραδίδει περὶ αὐτοῦ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἑλληνικά του (βιβλ. I. κεφ. VI).

2) Ἐννοεῖ τὴν ἐστρατείαν τοῦ Δατίδος καὶ Ἀρταφέρνηος.

τὴν εἶδησιν περὶ τοῦ ἐπιχειμένου ἀγῶνος εἰς τὰ περὶχώρα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀμέσως ἄφησαν κάθε ἄλλην ἀσχολίαν τῶν καὶ ἦλθαν πρὸς βοήθειάν μας μὲ τόσην σπουδὴν, ὅσην θὰ ἐδεικνυαν μόνον, ἂν θὰ ἐπρόκειτο νὰ καταπατηθῆ ἡ χώρα τῶν ἀπὸ ἐχθρούς. Ἀπόδειξιν μάλιστα τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ συναγωνισμοῦ, πὺ ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν δύο πόλεων, ἀποτελεῖ τὸ ἐξῆς γεγονός· διηγοῦνται, ὅτι οἱ πρόγονοί μας τὴν ἰδίαν ἡμέραν, πὺ ἔμαθαν τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἔτρεξαν διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ σύνορα τῆς χώρας τῶν καὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν τοὺς ἐνίκησαν καὶ ἔστησαν τὸ τροπαιον (¹) τῆς νίκης. Περὶ τῶν Λακεδαιμονίων πάλιν λέγουν, ὅτι εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν καὶ ἄλλων τόσων νυκτῶν διήνυσαν χίλια διακόσια στάδια (²) βαδίζοντες εἰς πυκνὴν φάλαγγα. Τόσον πολὺ ἐβιάσθησαν καὶ οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ νὰ λάβῃ μέρους εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ οἱ πρῶτοι νὰ κάμῃ τὴν μάχην προτοῦ νὰ φθάσῃ ἐκεῖνοι, πὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ἐνισχύσῃ.

ΚΕ΄.

Ἀργότερα ἔγινεν ἡ δευτέρα ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν προσωπικῶς διηύθυνεν ὁ Ξέρξης (³), ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ ἀφήσῃ πρὸς στιγμὴν τὴν χλιδὴν τῶν ἀνακτόρων του καὶ ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ἠγηθῆ ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν δυνάμεών του καὶ ὁ ὁποῖος ἐκίλευσε εἰς γενικὸν συναγερομὸν τοὺς ἀσιατικοὺς λαοὺς. Προκειμένου διὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ἂν καὶ πολλοὶ εἶχαν τὴν ὄρεξιν νὰ εἰποῦν ὑπερβολάς, ποῖος ἕως τῶρα κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀλήθειαν ;

1) Τροπαιον ἐλέγετο τὸ πρόχειρον μνημεῖον, πὺ ἀνίγειραν οἱ νικηταὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὅπου ἔγινεν ἡ *τροπὴ* τῶν ἀντιπάλων. Συνήθως ἀπετελεῖτο ἀπὸ κορμὸν δένδρου ὡς βάσεως, ὁ ὁποῖος ἐστήνετο ἐπὶ ὑψώματος κατακορύφως, καὶ ἀπὸ ἄλλους ὁμοίους ὀριζοντιῶς, οἱ ὁποῖοι ἐκαρφώνοντο ἐπὶ τοῦ πρώτου. Ἐπὶ τῶν κορμῶν αὐτῶν ἐκρεμῶντο ἀσπίδες, κράνη, θώρακες, κνημίδες καὶ ἄλλα λάφυρα.

2) Τὸ στάδιον ἰσοδυναμοῦσε πρὸς 185 περίπου μέτρα σημερινά.

3) Τῷ 480.

Ὅπως δὴποτε ὁ ἐξημμένος ἐκεῖνος ἐγκέφαλος ἔφθασεν εἰς τέτοιον βαθμὸν ἀλαζονείας, ὥστε ἐφαντάσθη, ὅτι εἶναι εὐκόλος ἐπιχειρήσις ἢ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος καί, κινούμενος ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἀφήσῃ μνημεῖον ἀνώτερον τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, δὲν ἠσύχασε παρὰ ἀφοῦ κατέστρωσε τὸ σχέδιόν του, τοῦ ὁποίου τὴν ἐφαρμογὴν κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἕως σήμερα ἀκόμη γίνεται συζήτησις¹⁾ διέπλευσε δηλαδὴ μὲ τὸν στρατόν του τὴν ξηρὰν καὶ ἐπέρασε πεζὸς τὴν θάλασσαν, ἀφοῦ ἐγεφύρωσε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἤνοιξε διώρυγα εἰς τὸν Ἄθω. Τὸν ἀνθρώπον λοιπὸν αὐτόν, πού ὑπερηφανεύθη ὑπερβολικὰ καὶ ἔκαμε τόσον κολοσσιαῖα τεχνικὰ ἔργα καὶ ὁ ὁποῖος τέλος ἦτο κυρίαρχος πλήθους λαῶν, ἀντεμετώπισαν οἱ πρόγονοί μας καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀφοῦ ἐμοίρασαν τὰ βάρη τοῦ ἀγῶνος. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀνέλαβαν νὰ ἀντιμετρηθοῦν πρὸς τὴν περσικὴν δύναμιν εἰς τὰς Θερμοπύλας μὲ χιλιούς ἐπιλέκτους Σπαρτιάτας καὶ ὀλίγους συμμάχους διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς βαρβάρους εἰς τὰ στενὰ νὰ προχωρήσουν πρὸς τὰ κάτω, οἱ δὲ πατέρες μας ἐπαραφύλατταν εἰς τὸ Ἄρτεμίσιον (1), ἀφοῦ ἐξώπλισαν ἐξήντα μόνον πολεμικὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀντιταχθοῦν ἐναντίον ὄλου τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἐχθρῶν. Εἰς ὅλας δὲ αὐτὰς τὰς παρατόλους ἀποφάσεις τοὺς ὤθησεν ὄχι τόσον ἢ περιφρόνησις πρὸς τὸν ἀντίπαλον, ὅσον ἢ μεταξὺ των ἄμιλλα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν πρώτοις ἀψήφησαν τὸν κίνδυνον, διότι ἐξηλοτυποῦσαν τὴν πόλιν μας διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος καὶ ἐξητοῦσαν εὐκαιρίαν νὰ σημειώσουν ὁμοίαν πρὸς αὐτὴν ἐπιτυχίαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐφοβοῦντο μήπως ἢ πόλις μας γίνῃ αἰτία νὰ σωθοῦν οἱ Ἕλληνες δύο φορὰς κατὰ συνέχειαν. Οἱ πρόγονοί μας ἐξ ἄλλου ἐτόλμησαν νὰ ἀντιταχθοῦν κατὰ τῶν βαρβάρων πρωτίστως διότι ἤθελαν νὰ διατηρήσουν ἀμείωτον τὴν δόξαν, πού εἶχαν ἕως τότε ἀποκτήσει, καὶ διὰ νὰ δείξουν εἰς ὄλον τὸν κόσμον, ὅτι καὶ προηγουμένως ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν των καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης ἐνίκησαν· ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ ἤθελαν νὰ παρακινήσουν τοὺς Ἕλληνας νὰ δοκιμάσουν τὴν τύχην καὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου, ἐφ'

1) Βορειότατον ὄκρωτήριον τῆς Εὐβοίας.

ὅσον τοὺς ἀπέδειξαν ὅτι, ὅπως εἰς τοὺς κατὰ ξηρὰν, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς ναυτικούς ἀγῶνας ἢ ἀνδρεία ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν.

ΚΣΤ'.

Μολονότι ὅμως ἐπέδειξαν ἴσην τόλμην εἰς τοὺς ἀγῶνας οἱ πρόγονοί μας καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, δὲν εἶχαν ἐν τούτοις καὶ οἱ δύο τὴν ἰδίαν τύχην· ἐνῶ δηλαδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατεστράφησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας, καί, ἂν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἡρωϊσμοῦ ἀνεδείχθησαν νικηταί, κατεβλήθησαν, ἐπειδὴ ἦσαν ὀλίγοι, (διότι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἰσχυρισθοῦμεν, ὅτι ἐνίκηθησαν, ἐφ' ὅσον κανεῖς τῶν δὲν ἐθεώρησεν ἐντιμον νὰ φύγη), οἱ πρόγονοί μας ἀντιθέτως ἐνίκησαν τὴν πρωτοπορίαν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (1) καὶ μόνον ὅταν ἔμαθαν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἔγιναν κύριοι τῶν στενῶν, ἐπανεπέλευσαν εἰς τὰ χωρικά ὕδατα τῆς Ἑλλάδος· εὐθὺς δὲ κατόπιν ἔλαβαν τοιαύτας ἀποφάσεις περὶ τῆς περαιτέρω δράσεως, ὥστε, καίτοι εἶχαν κατορθώσει μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης πολλὰ καὶ σπουδαῖα, τὰ ἀνδραγαθήματά των κατὰ τοὺς ἀγῶνας, πού ἐπληκολούθησαν, ἔξεπέρασαν ὅλα τὰ προηγούμενα. Ἐνῶ μὲ ἄλλους λόγους οἱ σύμμαχοι εἶχαν χάσει τὸ ἠθικόν των καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος οἱ Πελοποννήσιοι ἔφραζαν μὲ τεῖχος τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐκοίταζαν μονάχα διὰ τὴν ἰδικὴν των σωτηρίαν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο αἰ πόλεις τῆς Στερεᾶς εἶχαν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ἔστελλαν τοὺς στρατιώτας των νὰ πολεμοῦν μαζί των, ἐκτὸς μερικῶν, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔδωκαν σημασίαν οἱ βάρβαροι, ἐπειδὴ ἦσαν μικραὶ· ἐνῶ ἐπίσης ἔπλεαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος χίλια διακόσια πλοῖα καὶ ἐπρόκειτο νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸ περικλινὲς στράτευμα, πού ἦτο ἀμέτρον, καὶ ἐνῶ τέλος καμμία ἐλπίς σωτηρίας δὲν ἐχαμογελοῦσεν εἰς τοὺς προγόνους μας, ἐφ' ὅσον εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ συμμάχους καὶ εἶχαν διαψευσθῆ εἰς τὰς προσδοκίας των· παρ' ὅλον ὅτι ἀκόμη ἦτο εἰς τὸ χέρι των ὄχι μόνον τοὺς κινδύνους, πού τοὺς ἀπειλοῦσαν, νὰ διαφύγουν, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβουν ἔξαιρε-

1) Εἰς τὸ Ἄρτεμισιον.

τικῆς τιμᾶς, τὰς ὁποίας τοὺς ἔδιδεν ὁ μέγας βασιλεὺς (1), κινου-
μενος ἀπὸ τὴν σκέψιν, ὅτι, ἂν προσεταιρισθῆ τὸ ναυτικὸν τῆς
πόλεώς μας, θὰ γίνῃ γρήγορα κύριος τῆς Πελοποννήσου· μολονότι,
ἐπαναλαμβάνω, συνέβαιναν ὅλα αὐτά, οἱ πρόγονοί μας δὲν κατεδέ-
χθησαν κἂν νὰ ἀκούσουν περὶ τῶν ἐξευτελιστικῶν δωρεῶν τοῦ
Ἀσιάτου οὔτε ἀπὸ μνησικακίαν ἐναντίον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων,
διότι τοὺς ἐγκατέλειψαν, ἔσπευσαν νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τοὺς βαρ-
βάρους· ἀπεναντίας αὐτοὶ ἐτοιμάζοντο νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν ἐλευ-
θερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ συγχρόνως ἔκριναν ἀξίους συγγνώμης
ὅλους τοὺς Ἕλληνας, πού ἐδέχθησαν νὰ ὑποδουλωθοῦν. Καὶ τὸ
ἕκαστον αὐτὸ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον· ἐνόμιζαν δηλαδὴ, ὅτι αἱ μικραὶ
πόλεις ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιζητοῦν τὴν σωτηρίαν των μὲ
κάθε τρόπον μεταχειριζόμεναι ὅλα τὰ θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα·
αἱ πόλεις ὅμως, πού διεκδικοῦν τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν Ἑλλάδα,
δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιδιώκουν νὰ διαφύγουν τοὺς κινδύνους,
ἀλλ' ὅπως προκειμένου περὶ τιμίων καὶ γενναίων ἀνθρώπων
εἶναι καλύτερος ὁ ἔνδοξος θάνατος ἀπὸ τὴν περιφρονημένην
ζωήν, ἔτσι καὶ ὅταν πρόκειται διὰ πόλεις πού ὑπερέχουν ἀπὸ
τὰς ἄλλας, εἶναι χίλιες φορὲς προτιμότερον νὰ ἐξαφανισθοῦν ἀπὸ
τὸ πρόσωπον τῆς γῆς παρὰ νὰ τὰς ἴδῃ ὁ κόσμος νὰ εἶναι δου-
λαι. Ὅτι αὐταὶ ἦσαν αἱ σκῆψεις, αἱ ὁποῖαι κατηύθυναν τὰς πρά-
ξεις των, ἀποδεικνύει τὸ ἐπόμενον· ἀφοῦ μὲ ἄλλους λόγους ἐπεί-
σθησαν, ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβουν διμέτωπον ἀγῶνα
καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τοῦ Ξέρξου, ἐπῆραν
ὅλον τὸν ἄμαχον πληθυσμὸν τῆς πόλεως καὶ ἔπλευσαν εἰς τὴν
πλησίον νῆσον Σαλαμίνα διὰ νὰ πολεμήσουν χωριστὰ κατὰ τῶν
περικῶν καὶ χωριστὰ κατὰ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ.

ΚΖ'.

Καὶ ἂν θέλωμεν νὰ εἴμεθα δίκαιοι, πῶς ἀλλέως θὰ ἠμποροῦ-
σαν ἄλλοι νὰ δειχθοῦν γενναιότεροι ἢ περισσότερον φιλέλληνας
ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τὴν δουλείαν τῶν

1) Ἔτσι ἔκαλοῦσαν τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν.

ἄλλων Ἑλλήνων ὑπέμειναν στῶικώτατα νὰ ἐρημώνεται ἡ πόλις των, νὰ λεηλατῆται ἡ χώρα των, νὰ γυμνώνωνται τὰ ἱερά των, νὰ καίωνται οἱ ναοὶ των καὶ γενικῶς ὅλη ἡ ἀγριότης τοῦ πολέμου νὰ ξεσπᾷ ἐπὶ τῆς χώρας των; Καὶ ὥσάν νὰ μὴ ἔφθαναν ὅλα αὐτὰ, ἔλαβαν τὸ θάρρος νὰ ναυμαχήσουν μόνοι αὐτοὶ ἐναντίον χιλίων διακοσίων πλοίων. Διὰ νὰ μὴ εὐρίσκωμαι ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἔμειναν μόνοι· διότι οἱ Πελοποννήσιοι, ἐπειδὴ ἀντελήφθησαν, ὅτι καταλίπτουν ἠθικῶς ἔμπρὸς εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν προγόνων μας καὶ ἔκαμαν τὴν σκέψιν ὅτι, ἂν μὲν καταρρεύσουν γρήγορα γρήγορα ἐκεῖνοι, δὲν θὰ ἀποφύγουν καὶ οἱ ἴδιοι τὴν καταστροφὴν, ἂν δὲ τοῦναντίον νικήσουν, θὰ καταδικάσουν εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν τὰς πόλεις των, ἠναγκάσθησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα. Τώρα δὲν βλέπω φυσικὰ τὸν λόγον νὰ χάνω τὸν καιρὸν μου διὰ νὰ ἀναπαραστήσω τοὺς θορούβους, ποὺ ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, καὶ τὰς πολεμικὰς ἰαχὰς καὶ τὰς ἐνθαρρυντικὰς ἐπικλήσεις, ποὺ παρακολουθοῦν κάθε ναυμαχίαν· νομίζω ὅμως ὅτι μοῦ ἐπιβάλλεται νὰ τονίσω ὅσα ἀποτελοῦν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ναυμαχίας ἐκείνης καὶ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς σημερινῆς μας ἀπαιτήσεως περὶ ἡγεμονίας καὶ εἶναι συνεπῆ πρὸς τὰς πράξεις τῶν προγόνων μας, τὰς ὁποίας ἐξέθεσα μέχρι τοῦδε. Τόση δηλαδὴ ἦτο ἡ ὑπεροχὴ τῆς πόλεώς μας, προτοῦ τὴν πλήξῃ ἡ μεγάλη συμφορὰ (1), ὥστε, παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν, ποὺ ἔλαθεν, εἰσέφερεν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα μόνη αὐτὴ περισσότερα πλοῖα παρὰ ὅλοι μαζὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ποὺ ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν· καὶ δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ ἀνθρῶπος, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐπέτρεπεν ἡ συνείδησις, ὅσονδῆποτε ἐχθρικὰ αἰσθήματα καὶ ἂν τρέφῃ ἐναντίον μας, νὰ μὴ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἔξ αἰτίας τῆς ναυμαχίας ἐκείνης ἐφέραμεν εἰς αἴσιον τέλος ἐκεῖνον τὸν πόλεμον καὶ ὅτι ἐπίσης τῆς ναυμαχίας αὐτῆς αἰτία ἦτο ἡ πόλις μας.

ΚΗ'.

Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν δεδομένων ἂν πρόκειται κάποτε νὰ γίνῃ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ποῖοι πρέπει νὰ τὴν διευ-

1) Ἡ ἦττα καὶ ὑποταγὴ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

θύνουν ; Δὲν πρέπει νὰ τὴν διευθύνουν ἐκεῖνοι ποὺ διεκρίθησαν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς τὸν προηγούμενον πόλεμον καὶ μόνοι τῶν πολλῆς φορὲς ἔρριψοκινδύνευσαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων καὶ οἱ ὁποῖοι καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας, ποὺ διεξήχθησαν διὰ κοινῆς συμπράξεως, ἐθεωρήθησαν ἄξιοι τῶν ἀριστείων ; Δὲν ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγῶνος ἐκεῖνοι, ποὺ ἐγκατέλειψαν ἔρημον τὴν πόλιν τῶν πρὸς χάριν τῶν ὁμοφύλων καὶ οἱ ὁποῖοι καὶ κατὰ τὴν παμπαλαίαν ἐποχὴν ἔγιναν οἰκισταὶ τῶν περισσότερο πύλων (1) καὶ κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους πάλιν τὰς ἐπροφύλαξαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας συμφορὰς ; Καὶ πῶς δὲν θὰ ἐθεωρούσαμεν ἀδικημένους τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἐὰν θὰ ἐκρινόμεθα ἄξιοι νὰ τεθοῦμεν εἰς δευτέραν μοῖραν προκειμένου περὶ τιμῶν, ἐνῶ ἡμεῖς ἐφορτώθημεν τὸ μεγαλύτερον βᾶρος τῶν συμφορῶν, καὶ ἂν θὰ ἐξηναγκαζόμεθα σήμερα νὰ γίνωμεν ἄλλων οὐραγοί, μολοντί ἄλλοτε ἐπροτάξαμεν τὰ στήθη μας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν πρὸς σωτηρίαν τῆς ὅλης Ἑλλάδος ;

ΚΘ΄.

Μέχρι τῆς χρονικῆς ἐκείνης περιόδου εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὅλοι θὰ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ πόλις μας ἔχει προσφέρει πάρα πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ ὅλο τὸ δίκιο θὰ ἐταίριαζεν εἰς αὐτὴν ἡ ἡγεμονία. Ὡς πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα ὁμως διαγωγὴν μας εἶναι κοινὸν μυστικόν, ὅτι μᾶς κατηγοροῦν μερικοί, ἰσχυριζόμενοι ὅτι, ἀφ' ὅτου περιῆλθεν εἰς τὰ χέρια μας ἡ θαλασσοκρατορία (2), ἐγίναμεν αἰτίοι νὰ δοκιμάσουν πολλὰς πικρίας οἱ Ἕλληνες. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μᾶς ἀποδίδουν καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῶν κατοίκων τῆς νήσου Μήλου (3) καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν κατοίκων

1) Βλέπ. κεφάλ. Θ΄.

2) Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅτε ἔλαβαν τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἐπὶ τῶν παραλίων πύλων.

3) Νῆσος τῶν Κυκλάδων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἡ νῆσος ἐσυμπαθοῦσε τὴν Σπάρτην, ἐφ' ὅσον οἱ κάτοικοί της ἦσαν Λάκωνες τὴν καταγωγὴν, καὶ ἀπεστάτησεν ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἡ πόλις τῶν Μηλίων κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τῷ 416π.Χ., οἱ

τῆς Σκιώνης (1). Ἐγὼ ἐν τούτοις φρονῶ, ὅτι, ἂν μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐσήκωσαν τὰ ὄπλα ἐναντίον μας, δίδουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐτιμωρήθησαν σκληρὰ, τοῦτο δὲν σημαίνει πὼς ἐκάμαμεν κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας μας· ἀπεναντίας πολὺ σοβαρωτέραν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ διοίκησις τῶν συμμάχων μας ὑπῆρξεν ἀνεπίληπτος, ἀποτελεῖ τὸ γεγονός, ὅτι καμμία πόλις, ἀπὸ ὅσας ἦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν μας, δὲν περιέπεσεν εἰς τοιοῦτου εἴδους συμφορὰς. Ἐπειτα τὸ κάτω κάτω, ἂν ἄλλοι ἔδειξαν μεγαλυτέραν ἐπιείκειαν εἰς παρομοίας περιστάσεις, μὲ ὄλο τους τὸ δίκιο ἡμποροῦν νὰ καυτηριάζουν τὴν ἰδικὴν μας διαγωγὴν. Ἄν ὅμως αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν συνέβη ποτέ, μήτε καὶ εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατὸν νὰ κρατῆ κανεὶς εἰς τὴν ἐξουσίαν του τόσον πολλὰς πόλεις, ἔφ' ὅσον δὲν τιμωρεῖ ὅσους παρεκτρέπονται, δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ δικαιολογῆ τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐτιμωρήσαμεν μίαν μικρὰν μειονότητα, κατορθώσαμεν νὰ διατηρήσωμεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὴν ἀρχήν ;

Λ'.

Φαντάζομαι ἄλλως τε πὼς ὄλοι συμφωνοῦν μὲ τὴν γνώμην, ὅτι καλύτεροι προστάται τῶν Ἑλλήνων ἔχουν ἀναδειχθῆ ἐκεῖνοι, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων, ὅσοι ἔδειξαν νομιμοφροσύνην, ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ εὐδαιμονίαν. Ἄν λάβωμεν λοιπὸν ὑπ' ὄψει τὴν περίοδον τῆς ἰδικῆς μας ἡγεμονίας θὰ εὐρωμεν, ὅτι

δὲ ἄρρενες τῶν κατοίκων, πλὴν ὀλίγων, ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ πέραν κατεσφάγησαν. Τὴν δραματικὴν αὐτὴν περιπέτειαν τῆς νήσου μᾶς περιγράφει ὁ Θουκυδίδης (βιβλ. V κεφ. 84-116).

1) Σημαντικωτάτη πόλις ἐπὶ τῆς χερσονήσου Παλλήνης τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀπετέλει καὶ αὐτὴ μέλος τῆς Δηλιακῆς συμμαχίας μετὰ τὰ Μηδικὰ καὶ ἐπλήρωσε φρόρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοπον. πολέμου ἀπεστάτησεν ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἀλλ' ὑπήχθη ἐκ νέου βιαίως εἰς αὐτὴν τῷ 422, ἀφοῦ ὑπέστη διὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς παρομοίαν σχεδὸν συμφορὰν ἐκείνης, πού ἐδοκίμασαν οἱ Μήλιοι. Οἱ κάτοικοι Σκιωναῖοι.

καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ηὔξηθη τότε καταπληκτικῶς καὶ ἡ εὐημερία τοῦ συνόλου ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν. Διότι δὲν ἐβλέπαμεν μὲ μάτι φθονερὸν τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖα ἐπροόδευαν, οὔτε ἐσπείραμεν μεταξύ των τὰ ζιζάνια τῆς διχονοίας διὰ τῆς ἐπιβολῆς πολιτειακῶν καθεστώτων διαφόρων εἰς δύο πόλεις γειτονικάς, μὲ τὸν ἀπώτερον σκοπὸν νὰ εὐρίσκωνται μεταξύ των εἰς προστριβάς καὶ νὰ μᾶς κολακεύουν καὶ αἱ δύο διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συμπαθείας μας (1). τοῦναντίον, ἐπειδὴ εἴχαμεν τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ ὁμόνοια τῶν συμμάχων ἐξυπηρετεῖ τὸ συμφέρον καὶ αὐτῶν καὶ ἡμῶν, ἐκυβερνούσαμεν ὅλας τὰς πόλεις μὲ τὸ ἴδιον πολιτικὸν σύστημα, διότι ὡς ὁδηγὸν μας εἴχαμεν τὴν σκέψιν, ὅτι εἴμεθα σύμμαχοι καὶ ὄχι κυρίαρχοί των. Ἡμεῖς εἴχαμεν ἀπλῶς τὴν γενικὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς των κατευθύνσεως, ἀλλ' ἀφήναμεν ἐλευθέραν κάθε πόλιν νὰ κανονίζῃ μόνη τὰ τῆς ἐσωτερικῆς της διοικήσεως. Ἐν τῷ ὄντι ὑπεστηρίζαμεν τὰς δημοκρατικὰς πολιτείας καὶ ἐπολεμούσαμεν ἐκείνας, πού εἶχαν τυρανικὸν καθεστῶς, αὐτὸ τὸ ἐκάναμεν, διότι ἐθεωρούσαμεν ἀντίθετον πρὸς τὴν λογικὴν νὰ ἐξουσιάζωνται οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀλίγους καὶ οἱ οἰκονομικῶς ἀπορώτεροι, ἀλλὰ κατὰ τὰ λοιπὰ ὄχι κατώτεροι τῶν πλουσίων, νὰ ἀποκλείωνται ἀπὸ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Καὶ διὰ κάτι ἄλλο ὅμως ἀκόμη δὲν ἠμπορούσαμεν μὲ ἄλλους λόγους νὰ ἀνεχθοῦμεν, ἐνῶ ἡ πατρις εἶναι κοινὸν κτῆμα ὅλων τῶν πολιτῶν, ἄλλοι νὰ εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι καὶ ἄλλοι νὰ ζοῦν εἰς τὸ περιθώριον τῆς δημοσίας ζωῆς καί, μολονότι ἡ φύσις τοὺς ἐχάρισε τὸ προνόμιον τοῦ πολίτου, νὰ τοὺς στερεῇ ὁ νόμος τὰ ἀπαράγραπτα πολιτικά των δικαιώματα. Τοιαύτας ἀντινομίας καὶ ἀκόμη περισσοτέρας εὐρίσκουμεν εἰς τὰ ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα καὶ δι' αὐτὸ ἐγκαθιδρυσάμεν καὶ εἰς τὰς συμμαχικὰς πόλεις τὸ καθεστῶς, τὸ ὁποῖον διέπει τὴν πόλιν μας. Τὰς ἀρετὰς τοῦ καθεστώτος αὐτοῦ δὲν βλέπω τὸν λόγον νὰ ἐξάρω διὰ μακροτέρων, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν στεροῦμαι τῆς ἰκανότητος νὰ τὰς παρουσιάσω ζωντανὰς εἰς ὀλίγας γραμμὰς: Μὲ τὸ νὰ ζοῦμεν δηλαδὴ ὑπὸ τὸ πολίτευμα αὐτὸ

1) Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἔμμεσον μομφὴν κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Σπάρτης, ἢ ὁποῖα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἠκολούθει σύστημα διάφορον τῶν Ἀθηνῶν.

ἐπὶ ἑβδομήντα συνεχῆ ἔτη (1) δὲν ἐδοκιμάσαμεν τὰ κακὰ τῆς τυραννίδος, διεφυλάξαμεν τὴν ἑλευθερίαν μας ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιβουλὰς, δὲν περιήλθαμεν εἰς ἐσωτερικὰς διαμάχας καὶ διετηρήσαμεν εἰρηνικὰς σχέσεις μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς.

ΛΑ΄.

Διὰ τὴν εὐεργετικὴν αὐτὴν δρᾶσίν μας ἔχουν καθῆκον ὅσοι ὀρθολογίζονται νὰ μᾶς χρεωστοῦν μεγάλην εὐγνωμοσύνην πολὺ περισσότερον παρὰ νὰ μᾶς κατηγοροῦν διὰ τοὺς κληρούχους (2), τοὺς ὁποίους ἐστείλαμεν εἰς τὰς πόλεις, πού ἔμειναν ἔρημοι, διὰ τὴν φρούρησιν τῶν τόπων καὶ ὄχι ἀπὸ πλεονεκτικούς ὑπολογισμούς. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου ἀναφέρω τὰ ἑξῆς· ἐνῶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν εἴχαμεν χώραν μὲ πολὺ περιορισμένα ὄρια, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μὲ πολὺ μεγάλην δύναμιν, καὶ ἐνῶ διεθέταμεν στόλον διπλάσιον ἐκείνου, πού εἶχαν ὅλοι μαζί οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετρηθῆ μὲ διπλάσιον ἐχθρικόν· μολοντί ἐπὶ πλεον ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς Ἀττικῆς ἀπλώνετο ἡ Εὐβοία, πού εἶναι προικισμένη ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζουν τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχήν, καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα προσόντα ἦτο ἀνωτέρα ὄλων τῶν ἄλλων νήσων· καίτοι τὴν νῆσον αὐτὴν τὴν εἴχαμεν εἰς τὰ χέρια μας περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος μας· ἂν καὶ ἐγνωρίζαμεν ἀκόμη, ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐκεῖνοι πρὸ πάντων εὐημεροῦν, οἱ ὅποιοι ἐκδιώκουν τοὺς γείτονάς των ἀπὸ τὴν χώραν των καὶ ἐξασφαλίζουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ζωὴν μὲ ὅλα τῆς τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς ἀνέσεις·

1) Ὁ Ἰσοκράτης ὑπολογίζει τὰ ἔτη τῆς ἡγεμονίας καὶ εὐημερίας τῶν Ἀθηναίων, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 475 περίπου μέχρι τοῦ 404 (πτώσις τῶν Ἀθηναίων).

2) Οἱ Ἀθηναῖοι, ὡσάκις κατελάμβαναν μίαν χώραν, μετέφεραν Ἀθηναίους πολίτας, πού ἐστεροῦντο τῶν πάντων εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ ἐμοίραζαν εἰς αὐτοὺς διὰ κληρὸν τὸ κατακτηθὲν ἔδαφος. Οὗτοι ἐλέγοντο κληροῦχοι καὶ ἐδιατηροῦσαν ἀμείωτα τὰ δικαιώματά των ὡς Ἀθηναίων πολιτῶν.

ἐνῶ, ἐπαναλαμβάνω, αὐτὴ εἶναι ἢ ἀλήθεια, ἐν τούτοις τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα δὲν ἐκέντησε τὴν ὄρεξίν μας νὰ ἀδικήσωμεν τοὺς κατοίκους αὐτῆς τῆς νήσου· τοῦναντίον μόνοι ἡμεῖς ἀπὸ ὅλους τοὺς λαούς, πὺ συνεκέντρωσαν εἰς τὰ χέρια των μεγάλην δύναμιν, ἐπροτιμήσαμεν νὰ ζοῦμεν ἀπὸ ἀπόψεως εὐμαρείας περισσότερον λιτὴν ζωὴν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀνθρώπων, πὺ ἐξ ὑπαιτιότητός των εἶναι δοῦλοι. Καὶ ὅμως, ἂν ἠθέλαμεν νὰ τὰ κάνωμεν ὅλα ἰδικά μας, δὲν θὰ ἐροίχναμεν βέβαια τὴν προτίμησίν μας (1) εἰς τὴν χώραν τῶν Σκιωναίων, τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστόν, ὅτι παρεδώκαμεν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, πὺ κατέφυγαν ὑπὸ τὴν προστασίαν μας (2), καὶ δὲν θὰ ἀφήναμεν ἀντιθέτως τόσον πλουσίαν χώραν, ἢ ὁποία θὰ ἐξησφάλιζεν εἰς ὅλους μας περισσοτέρους πόρους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν.

ΛΒ΄

Ἐνῶ λοιπὸν ἡμεῖς ἔχομεν ἐπιδειξέι τέτοιαν διαγωγὴν καὶ ἐνῶ ἔχομεν δώσει τόσον τρανὰ πειστήρια περὶ τοῦ ὅτι δὲν προκαλοῦν τὴν ἐπιθυμίαν μας τὰ ξένα ἀγαθὰ, ἔχουν τὸ θράσος νὰ μᾶς κατηγοροῦν ἐκεῖνοι, πὺ ἔλαβαν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῶν δεκαρχιῶν τοῦ Λυσάνδρου (3) καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν

1) Ὅπως τοὺς κατηγοροῦσαν.

2) Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Πλαταιῶν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων τῷ 427 καὶ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Θηβαίων, οἱ ἐπιζήσαντες Πλαταιεῖς—κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως εἶχαν μετακομισθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας—συνφκίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σκιώνην.

3) Ἐννοεῖ τοὺς λακωνίζοντας Ἀθηναίους. Αἱ δὲ δεκαρχίαι ἦσαν κυβερνήσεις ὀλιγαρχικαὶ δέκα ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας μετὰ τὸ ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων ἀποτέλεσμα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐγκαθίδρυσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι μετεῖχον τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ ἐπομένως ἐδημοκρατοῦντο. Τοιαύτας δεκαρχίας εἶχεν ἐγκαταστήσει κυρίως εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας πρὸς προστασίαν τῶν Λακεδαιμονίων ἀρμοστῶν.

τελείαν καταστροφὴν τῶν πατρίδων των καὶ οἱ ὅποιοι διέπραξαν τόσον μεγάλας ἀδικίας, ὥστε αἱ ἀδικίαι ὅλων τῶν προηγουμένων τυράννων νὰ ὤχριοῦν ἔμπρὸς εἰς τὰς ἰδικὰς των, καὶ ἀνεδείχθησαν τόσον ἀριστοτέχνηαι εἰς τὸ ἔγκλημα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς ξεπεράσουν ὅσοι ἔχουν εἰς τὸ μέλλον τὴν διάθεσιν νὰ τοὺς συναγωνισθοῦν εἰς κακουργίαν; Οἱ κύριοι αὐτοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἀγαποῦν κάθει το ἰακωνικόν, ἀλλ' αἱ πράξεις των δὲν συμβιβάζονται μὲ τὴν διαγωγὴν τῶν Σπαρτιατῶν (1)· καί, ἐνῶ κλαίουσι καὶ ὀδυρόνται διὰ τὰ παθήματα τῶν Μηλίων, ἐπέτρεψαν ἐν τούτοις εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ κάμουν εἰς τοὺς συμπολίτας των κακά, τῶν ὁποίων ἡ ἐπανόρθωσις εἶναι ἀδύνατος. Διότι ποίου εἴδους ἀδικίαν δὲν συνέλαβαν εἰς τὸν νοῦν των; Ποίαν αἰσχρὰν ἢ ἔγκληματικὴν πράξιν δὲν ἀπετόλμησαν; Γνωρίζομεν ὅλοι πολὺ καλὰ, ὅτι αὐτοὶ ἐθεωροῦσαν κατ' ἐξοχὴν ἀφωσιωμένους των ὅσους ἐκ τῶν πολιτῶν δὲν ἠσθάνοντο κανένα σεβασμὸν πρὸς τοὺς νόμους, καὶ ἐκολάκευαν τοὺς προδότας τῆς πατρίδος των ὡς εὐεργέτας ἰδικούς των, καὶ κατεδέχοντο νὰ εἶναι ὄργανα δύο τριῶν εἰλώτων (2) προκειμένου νὰ ἐξευτελίσουν τοὺς συμπατριώτας των, καὶ ἔτρεψαν μεγαλύτερον σεβασμὸν εἰς τοὺς δολοφόνους τῶν συμπολιτῶν των παρὰ εἰς τοὺς γονεῖς των. Ἄλλὰ τὸ μεγαλύτερον ἔγκλημά των εἶναι, ὅτι ἐμάραναν τόσον εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων μας τὸ αἴσθημα τῆς συμπαθείας πρὸς τὰ παθήματα τῶν ἄλλων ὥστε, ἐνῶ πρωτύτερα, ὅταν ἐζούσαμεν εὐτυχεῖς ἡμέρας, ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς εὗρισκε πολλοὺς νὰ τὸν συμπονέσουν καὶ εἰς τὰς παραμικρὰς κακοτυχίας του, εἰς τὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν αὐτοὶ εἰς τὰ χέρια των τὴν ἀρχὴν, ἐπαύσαμεν νὰ αἰσθανώμεθα συμπάθειαν ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον. Διότι δὲν ἀφῆκαν οὔτε μίαν στιγμὴν κανένα ἥσυχον, ὥστε νὰ λάβῃ καιρὸν

1) Ἐδῶ ὁ Ἰσοκράτης μὲ λεπτότητα διπλωματικὴν, ἐφ' ὅσον πρόκειται νὰ κηρύξῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ὁμονοίας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀποφεύγει νὰ θίξῃ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἀποδίδει τὴν ἐν Ἀθήναις ἰδίως δημιουργηθεῖσαν τραγικὴν κατάστασιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν τριάκοντα εἰς τοὺς λακωνίζοντας συμπολίτας του.

2) Ἐννοεῖ τὰς λακωνικὰς φρουράς, κυρίως ἐξ εἰλώτων ἀποτελουμένης, τὰς ὁποίας μετεκάλουν οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς πατρίδας των διὰ τὴν ἀσφάλειάν των.

νά ἐκδηλώσῃ τὴν λύπην του διὰ τὰ παθήματα τοῦ πλησίον. Καὶ κατὰ τίνος δὲν ἐκακούργησαν; Ἡ ποῖος, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ περιθώριον τῆς δημοσίας ζωῆς, δὲν ὑπεβλήθη εἰς τὴν θωπεΐαν τῶν συμφορῶν, πού ἐξαπέλυσαν ἐναντίον μας αἱ ἐγκληματικαὶ ἐκεῖναι φύσεις; Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐντρέπονται νὰ κατηγοροῦν ἀδίκως τὴν πόλιν μας, ἐνῶ αὐτοὶ παρέδωκαν εἰς τὴν παρανομίαν τὰς πατρίδας τῶν; Ἐπὶ ἄλλὰ κοντὰ εἰς τὴν ἄλλην τῶν θρασύτητα εἶχαν καὶ τὴν ἀναίδειαν νὰ ὁμιλοῦν καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων δικῶν (1), αἱ ὁποῖαι ἔλαβαν χώραν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς κάποιαν ἐποχὴν ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ μας καθεστῶτος. Καὶ τὰ λέγουν αὐτὰ ἐκεῖνοι (2), πού εἰς διάστημα τριῶν μόνον μηνῶν ἔστειλαν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον χωρὶς νὰ τοὺς περάσουν ἀπὸ δικαστήριον περισσοτέρους ἀπὸ ὅσους ἐδίκασεν ἡ πόλις καθ' ὅλην τὴν περίοδον, πού ἴσχυε τὸ ἐλεύθερον πολίτευμα (3). Ἀφήνω τώρα—διότι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ τὰς ἀπαριθμήσῃ κανεὶς λεπτομερῶς—τὰς ἐξορίας, τὰς παραβάσεις τῶν νόμων, τὰς μεταβολὰς τῶν θεμελιωδῶν διατάξεων τῆς πολιτείας [καὶ ἀκόμη τοὺς βιασμοὺς παιδιῶν καὶ ἀτιμώσεις γυναικῶν] καὶ τὰς διαρπαγὰς περιουσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας προέβησαν. Ἡμπορῶ μόνον εἰς γενικὰς γραμμὰς νὰ εἰπῶ τὰ ἐξῆς· ὅτι δηλαδὴ τὰς ἀδικίας πού ἐγίνοντο, ὅταν ἐλειτουροῦσαν οἱ ἐλεύθεροι θεσμοί, θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς εὐκόλα νὰ διορθώσῃ μὲ ἓνα ἀπλοῦν ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας· τὰς δολοφονίας ὅμως καὶ τὰς παρανομίας, αἱ ὁποῖαι διεπράχθησαν ἐπὶ τοῦ καθεστῶτος τῶν δεκαρχῶν, κανεὶς, καὶ ἂν ἤθελε, δὲν θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐπανορθώσῃ.

ΛΓ΄.

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὑποστηρίζω, ὅτι οὔτε τὴν ὑφισταμένην εἰρήνην (4) οὔτε τὴν αὐτονομίαν, ἡ ὁποία ἔχει ἀνα-

1) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφημίζοντο ὡς φιλόδικοι.

2) Ἐννοεῖ τοὺς τριάκοντα.

3) Ἐπὶ ἑβδομήντα δηλαδὴ ἔτη, ὅπως εἶπεν εἰς τὸ κεφ. Λ΄.

4) Τὴν Ἀνταλκίδειον (387 π.Χ.).

γραφῆ κατὰ τύπους εἰς τὰς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Λακεδαιμονίων συνθήκας, ἀλλὰ πραγματικῶς δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς δημοκρατικὰς πόλεις, εἶναι πρόεπον νὰ προτιμοῦν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἡγεμονίαν. Διότι ποῖος εἶναι δυνατὸν νὰ μένη εὐχαριστημένος μὲ καθεστῶς, ὑπὸ τὸ ὁποῖον κυριαρχοῦν κατὰ θάλασσαν πειραταὶ καὶ καταλαμβάνουν τὰς πόλεις ληστοσυμμορίαὶ καὶ ἀντὶ οἱ πολῖται νὰ πολεμοῦν τοὺς ἐπιδρομεῖς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας τῶν κατατρίβονται εἰς ἐσωτερικὰς διαμάχας; Ἀποτελεῖ κοινὸν μυστικόν, ὅτι περισσότεραι πόλεις ἔχουν διὰ τῆς βίας καταληφθῆ μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης παρὰ πρὸ αὐτῆς καὶ ὅτι, λόγῳ τῶν συχνῶν πολιτικῶν μεταβολῶν, οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ζοῦν ὑπὸ μεγαλυτέραν ἀγωνίαν καὶ ἀθλιότητα ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ εἶναι τιμωρημένοι μὲ ἐξορίαν· διότι οἱ πρῶτοι δὲν γνωρίζουν τί τοὺς ἐπιφυλάσσει τὸ μέλλον, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι τρέφουν πάντοτε τὴν ἐλπίδα, ὅτι κάποτε θὰ γυρίσουν εἰς τὰς πατρίδας τῶν. Τόσῃν σχέσιν ἔχει πάλιν ἡ διοίκησις τῶν πόλεων μὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν, ὥστε ἄλλαι πόλεις διατελοῦν ὑπὸ τυραννικὸν πολίτευμα, ἄλλας κατέχουν διοικητικοὶ ἐπίτροποι τῶν Λακεδαιμονίων (1), μερικαὶ ἔχουν ἐκλείψει ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ εἰς ἄλλας τέλος ἀσκοῦν κυριαρχικὰ δικαιώματα οἱ βάρβαροι. Καὶ ὅμως εἰς τοὺς βαρβάρους αὐτούς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ διαβοῦν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐσῆκωσαν κεφάλι περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε, ἐδώκαμεν ἡμεῖς τόσον γερὸν μάθημα, ὥστε ὅχι μόνον ἔθεσαν τέρμα εἰς τὰς ἐκστρατείας ἐναντίον μας, ἀλλὰ καὶ ὑπέμεναν ἀδιαμαρτυρητῶς νὰ βλέπουν τὴν χώραν τῶν νὰ καταπατῆται. Τοὺς ἰδίους αὐτοὺς ἐπίσης, οἱ ὁποῖοι ἔπλευσαν ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος μὲ χίλια διακόσια πλοῖα, ἐξηντελίσαμεν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ τολμοῦν νὰ ρίξουν εἰς τὴν θάλασσαν πολεμικὸν πλοῖον ἀπὸ τὴν Φασήλιδα καὶ ἐδῶ (2), ἀλλὰ νὰ κάθωνται φρόνιμα καὶ νὰ περιμένουν πάλιν μελλοντικῶς νέας εὐνοϊκὰς εὐκαιρίας, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει νὰ μὴ στηρίζωνται τότε

1) Οἱ λεγόμενοι *ἀρμοσταί*.

2) Ἡ *Φάσηλις* ἦτο ἀρχαία παράλιος πόλις ἐπὶ τῶν ὄριων τῆς Λυκίας καὶ Παμφυλίας, ἀποικία δωρικῆ. Ἐφημιζετο διὰ τὰ περιζήτητα ἀρώ-

εἰς τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν διέθεταν. Ὅτι δὲ ἡ κατάστασις αὐτὴ ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀνδρείας τῶν προγόνων μας, τὸ ἀπέδειξαν περιτρώτως αἱ συμφοραὶ τῆς πόλεως· μόλις δηλαδὴ ἐχάσαμεν ἡμεῖς τὴν ἡγεμονίαν, ἤρχισαν ἀμέσως καὶ τὰ κακὰ τῶν Ἑλλήνων. Μὲ ἄλλους λόγους κατόπιν τοῦ ἀτυχήματος τοῦ Ἑλλησπόντου (1), ὅτε ἡ ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς ἄλλους, πρῶτα πρῶτα ἐνίκησαν οἱ βάρβαροι τοὺς Ἑλληνας εἰς ναυμαχίαν (2) καὶ ἔγιναν θαλασσοκράτορες, ἔπειτα κατέλαβαν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἔκαμαν ἀπόβασιν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς βίας τὰ Κύθηρα, περιέπλευσαν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπροξενούσαν καταστροφὰς εἰς τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων.

ΛΔ.

Ἡμπορεῖ μάλιστα κανεὶς νὰ ἐκτιμῆσῃ τὸ μέγεθος τῆς μεταβολῆς, πὺ ἐπῆλθε τότε, ἂν θελήσῃ νὰ διαβάσῃ ἐκ παραλλήλου τὸ περιεχόμενον τῶν συνθηκῶν, πὺ συνήφθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἰδικῆς μας ἡγεμονίας, καὶ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι συνωμολογήθησαν τελευτωσίως (3). Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιπαραβολῆς θὰ ἀποδειχθῆ, ὅτι ἡμεῖς ἄλλοτε περιορίζαμεν τὰ ὄρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ καταβάλλουν μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ὑπηκόων του, καὶ τοῦ ἐθέταμεν φραγμοὺς εἰς τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν θαλασσῶν. Σήμερα τοῦναντίον ἐκεῖνος εἶναι ὁ

ματὰ τῆς. Ἐνας λοιπὸν ἐκ τῶν ὄρων τῆς Κιμωνείου λεγομένης εἰρήνης (449 π.Χ.) ἦτο καὶ αὐτός, τὸν ὅποιον ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Ἰσοκράτης, δηλαδὴ ὁ περιορισμὸς τῆς ἀκτίως τῶν θαλασσῶν, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχεν ἐλευθεροπλοίαν ὁ περσικὸς στόλος.

1) Τῆς ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς καταστροφῆς τοῦ στόλου τῶν Ἀθηνῶν (405 π.Χ.).

2) Ἐννοεῖ τὴν ναυμαχίαν τῆς Κνίδου, κατὰ τὴν ὁποίαν ναύαρχος τοῦ περσικοῦ στόλου ἦτο ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Κόνων (395 π.Χ.).

3) Τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης.

δυθμιστῆς τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ αὐτὸς ὑπαγορεύει εἰς τὸν καθένα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον ποῦ δὲν διορίζει καὶ σατράπας (1) εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὸ τελευταῖον αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξευτελισμὸς ὑπολείπεται ; Μήπως δὲν ἐνίκησε καὶ εἰς τὸν πόλεμον καὶ δὲν ὑπηγόρευσε τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης καὶ γενικῶς δὲν διευθύνει τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ; Δὲν κάνομεν ὀλόκληρον ταξίδι οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ τύχωμεν τῆς ἀκροάσεώς του, ὡσὰν νὰ ἦτο κύριάρχος μας, προκειμένου νὰ διατυπώσωμεν κατηγορίας ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου ; Δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ «μεγάλου βασιλέως», ὡσὰν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του ; Ὅταν πολεμοῦμεν ἀναμεταξύ μας δὲν στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας μας ἐπὶ τῆς συνδρομῆς ἐκείνου, ποῦ μὲ ὄλην του τὴν εὐχαριστήσιν θὰ ἐξώντωνεν, ἂν ἦτο δυνατόν, καὶ τοὺς δύο ἀντιπάλους ; Λοιπόν, ἀφοῦ λάβουν ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψει των οἱ Ἕλληνες, ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανθοῦν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ νοσταλγήσουν τὴν ἐπάνοδον τῆς ἰδικῆς μας ἡγεμονίας καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ ἐκφράσουν μομφὴν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, διότι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐκήρυσαν τὸν πόλεμον (2) μὲ ἀντικειμενικὸν δῆθεν σκοπὸν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους των εἰς τοὺς βαρβάρους· ἔτσι π.χ. ἀπέσπασαν τοὺς Ἴωνας ἀπὸ τὴν πόλιν μας, τῆς ὁποίας ἦσαν ἄποικοι καὶ μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς ὁποίας ἐσώθησαν εἰς πολλὰς περιπτώσεις, καὶ τοὺς ἐδώρησαν εἰς τοὺς βαρβάρους, τῶν ὁποίων εἶχαν καταλάβει τὴν χώραν διὰ τῆς βίας, καὶ κατὰ τῶν ὁποίων δὲν ἔπαισαν οὔτε στιγμὴν νὰ πολεμοῦν. Μολονότι ἐπίσης ἐξανίσταντο ἄλλοτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅταν ἡμεῖς εὐρίσκαμεν ὀρθὸν νὰ ἔχωμεν μερικοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μας, σήμερα, ποῦ ἔχουν περιέλθει οἱ ἴδιοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες εἰς τὴν πλέον ἐλεεινὴν δουλείαν, δὲν ἐπιδεικνύουν

1) Σατράπαι ἐλέγοντο οἱ διοικηταὶ τῶν 20 μεγάλων διοικητικῶν περιοχῶν—σατραπειῶν—εἰς τὰς ὁποίας ἦτο διηρημένον τὸ Περσικὸν κράτος. Τούτους ἐκάλουον μεταφράζοντες τὸν ὄρον οἱ Ἕλληνες *ἐπιστάθμους* καὶ *ὑπάρχους* (πρβλ. κερ. ΜΑ').

2) Τὸν Πελοποννησιακόν.

τὸ ἐλάχιστον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτῶν, πὺν δὲν φθάνει, ὅτι φορολογοῦνται μέχρως αἵματος καὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ βλέπουν τὰς ἀκροπόλεις των νὰ κατέχωνται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ, παραλλήλως πρὸς τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ὡς ὄργανωμένον σύνολον δοκιμάζουν, ὑποβάλλεται καὶ ἕνας ἕνας χωριστὰ εἰς σωματικούς καταναγκασμοὺς χειροτέρους ἀκόμη καὶ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὑφίστανται εἰς τὴν πόλιν μας οἱ ἀγοραστοὶ δοῦλοι. Διότι κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς δὲν μεταχειρίζεται μὲ τόσον βάνανσον τρόπον τοὺς δούλους του, ὅσον ταλαιπωροῦν σωματικῶς οἱ βάρβαροι τοὺς ἐλευθέρους. Καὶ τὸ τραγικώτερον ἀπὸ ὅλα εἶναι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, πρὸς διαιώνισιν τῆς δουλείας των, ἀναγκάζονται νὰ ἐστρατεύουν μὲ τοὺς κυριάρχους των βαρβάρους καὶ νὰ πολεμοῦν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ εἶναι ἐλεύθεροι, καὶ νὰ δέχωνται νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους, ἂν νικηθῶν, εἶναι χαμένοι ἀπὸ τὴν ἰδίαν στιγμὴν, ἂν δὲ πάλιν ἀναδειχθῶν νικηταί, θὰ καταδικασθῶν τοῦ λοιποῦ εἰς μονιμωτέραν δουλείαν.

ΛΕ΄.

Ὅλης ὁμως αὐτῆς τῆς καταστάσεως ποίους ἄλλους πρέπει νὰ θεωροῦμεν ὑπευθύνους παρὰ μόνον τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐφ' ὅσον αὐτοί, καίτοι διαθέτουν τόσον μεγάλην δύναμιν, βλέπουν μὲ ἀπάθειαν ἀφ' ἑνὸς ἐκείνους, πὺν προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν των, νὰ ὑποφέρουν τὰ πάνδεινα, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν νὰ στερεώη τὴν ἀρχὴν του μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας; Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐνῶ ἄλλοτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑποβοηθοῦσαν τὴν ἐκδίωξιν τῶν τυράννων ἀπὸ τὰς πόλεις (1) καὶ παρείχαν ἀμέριστον τὴν ὑποστήριξιν

1) Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Πεισιστρατιδῶν, ὅτε πολλαὶ πόλεις εἶχαν τυραννικὸν καθεστῶς. Ἐδῶ ὁ ρῆτωρ ὑπαινίσσεται προφανῶς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τοὺς Μεγακλείδας διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν.

των εἰς τοὺς δημοκρατικούς, τῶρα ἔχουν πάθει τόσην ῥιζικὴν μεταβολὴν εἰς τὰς ἀντιλήψεις των, ὥστε πολεμοῦν τὰς δημοκρατίας καὶ συνεργάζονται ἀντιθέτως μὲ τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τυραννιῶν. Εἰς τὴν πόλιν ἐξ ἄλλου τῶν Μαντινέων παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν εἰρήνην δὲν ἀφῆκαν λίθον ἐπὶ λίθου (1)· κατέλαβαν ἐπίσης τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβαίων Καδμεΐαν (2) καὶ σήμερα πολεμοῦν ἐναντίον τῶν Ὀλυνθίων (3) καὶ τῶν Φλιασίων (4) καὶ συμπράττουσιν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀμύνταν (5) καὶ τὸν τύραννον τῆς Σικελίας Διονύσιον καί, τὸ χειρότερον, μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ποὺ εἶναι κυρίαρχος τῆς Ἀσίας, διὰ νὰ ἐνισχύουν ὅλοι αὐτοὶ εἰς πάρα πολὺν μέγαν βαθμὸν τὴν ἐξουσίαν των. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια δὲν εἶναι ἄνω ποταμῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ ἀναδεικνύουν οἱ προστάται τῶν Ἑλλήνων ἓνα ἀνθρώπον κυρίαρχον τόσων λαῶν, τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι εὐκόλον οὔτε κἂν νὰ ἀπαριθμήσῃ κανεὶς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ μὴ ἐπιτρέπουσιν εἰς τὰς πλέον ἰσχυρὰς ἑλληνικὰς πόλεις νὰ θυμίζουσι τὰ καθ' ἑαυτὰς κυριαρχικῶς, ἀλλὰ νὰ τὰς ὑποχρεώουσι νὰ εἶναι δοῦλοι ἢ ἐξαπολύουσι ἐναντίον των συμφοράς; Τὸ δὲ φοβερώτερον ἀπὸ ὅλα, ποὺ συμβαίνουν, εἶναι, ὅταν βλέπῃ κανεὶς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀξιοῦν νὰ ἔχουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, νὰ εὐρίσκωνται εἰς καθημερινὴν πολεμικὴν ἔγερσιν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀντιθέτως μὲ τοὺς βαρβάρους νὰ ἔχουν συνάψει συμμαχίαν διαρκῆ καὶ ἀδιατάρακτον.

1) Ὁ Ἀγισίπολις κυριεύσας τὴν Μαντινείαν τὴν κατεδάφισε (385 π.Χ.).

2) Τῷ 382 π.Χ.

3) Ἡ Ὀλυνθος, πόλις ἰσχυροτάτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' (348 π.Χ.), ἔκειτο εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Χερσονήσον ἐπὶ τῆς ΒΔ. πλευρᾶς τοῦ Τορωναίου κόλπου. Κατ' αὐτῆς ἐπολέμησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τοῦ 383-379 π.Χ.

4) Κατοίκων τοῦ Φλιοῦντος, κειμένου ΒΔ τῆς Νεμέας, τὸν ὁποῖον ἐκυρίευσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ 380/79 ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, μεθ' ὃ ἐγκατέστησαν εἰς αὐτὸν ὀλιγαρχίαν.

5) Πατέρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'.

ΛΣΤ΄.

Ἄς μὴ ὑποθέσῃ μὲ ὅλα ταῦτα κανεῖς, ὅτι ἐγὼ ἀντιτίθεμαι εἰς τὴν ἰδέαν τῆς διαλλαγῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπειδὴ τὸνίζω μὲ κάποιαν μεγαλυτέραν τοῦ πρέποντος δομιύτητα ὅλα αὐτά, ἂν καὶ ἐδήλωσα προκαταβολικῶς, ὅτι θὰ οὐμῆσω περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποκαταστάσεως φιλικῶν σχέσεων μαζί των. Διότι, ἂν μὲ ἔκαμεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω ὅλα αὐτά, δὲν εἶχα τὴν πρόθεσιν νὰ ἐκθέσω εἰς τὰ μάτια ὄλων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τὴν πόλιν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμω τοὺς τελευταίους αὐτοὺς— ἂν τὰ λόγια ἀσκοῦν καμμίαν ἐπίδρασιν— νὰ παύσουν νὰ ἀκολουθοῦν αὐτὴν τὴν πολιτικὴν. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτρέψῃ κανεῖς ἓνα ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν στραβὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐπῆρεν, οὔτε νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ μεταβάλλῃ ἐπιθυμίας, ἂν δὲν ἐλέγξῃ μὲ αὐστηρότητα ἐκείνους, πὸν παρεκτρέπονται. Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτοῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ σηματοῖσωμεν τὴν ἀντίληψιν, ὅτι κατηγοροῦμεν κάποιον, ὅταν τοῦ ἀποδίδωμεν μομφὴν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὸν βλάψωμεν, ἐνῶ, ὅταν τὸ κάνωμεν διὰ νὰ τὸν ὠφελήσωμεν, ἀπλούστατα τὸν νουθετοῦμεν· διότι δὲν πρέπει νὰ διατελοῦμεν ὑπὸ τὴν ἐσφαλμένην ἐντύπωσιν, ὅτι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἔχει τὸ ἴδιον νόημα, ἐὰν ὀρμᾶται ἀπὸ διάφορα ἐλατήρια. Ἄλλωστε καὶ διὰ τὴν ἐξῆς ἀκόμη αἰτίαν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ κατακρίνωμεν τοὺς Λακεδαιμονίους· μολοντί δηλαδὴ ἔξαναγκάζουν τοὺς γείτονας τῆς πόλεως των νὰ εἶναι εἰλωτες, δὲν κατορθώνουν ἐν τούτοις νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἴδιο καὶ ὡς πρὸς τοὺς γείτονας τῶν συμμάχων των (¹). Καὶ ὅμως, ἂν αὐτὸ ἴσα ἴσα ἐπραγματοποιεῖτο, θὰ ἦσαν εἰς θέσιν, ἀφοῦ ἐξομαλύνουν τὰς μεθ' ἡμῶν διαφοράς των, νὰ κάμουν ὄλους τοὺς βαρβάρους περιοίκους (²) τῆς Ἑλλάδος.

1) Δηλ. τῶν Περσῶν.

2) Ἐξεπίτηδες ὁ Ἰσοκράτης μετεχειρίσθη τὰς λέξεις «εἰλωτες» καὶ «περιοίκου», διὰ τῶν ὁποίων ὠνομάζοντο οἱ δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκ τῶν δύο τούτων τάξεων οἱ μὲν εἰλωτες ἦσαν οἱ

Καὶ πραγματικῶς ἔχουν καθῆκον ὅσοι ἐπαίρονται ὄχι διὰ τὴν εὐνοίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς περιβάλλει ἡ τύχη, ἀλλὰ διὰ τὰ πλεονεκτήματα, μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς ἐπροίκισεν ἡ φύσις, νὰ καταπιάνωνται περισσότερον μὲ τοιαύτης σημασίας ἐπιχειρήσεις παρὰ νὰ φορολογοῦν τοὺς κατοίκους τῶν νήσων. Εἰς τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ αἰσθάνωνται συμπάθειαν, ἐφ' ὅσον βλέπουν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπὸ ἀνεπάρκειαν τοῦ ἐδάφους ἀναγκάζονται νὰ καλλιεργοῦν τὰ βουνά, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς ἡπειρωτικῆς Ἀσίας ἔχουν τόσῃν περίσσειαν καλλιεργησίμων ἐκτάσεων, ὥστε ἀφήνουν χέρσον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ὀλίγον πάλιν ἐκεῖνο, πὺ καλλιεργοῦν, ἀποκομίζουσι ἄφθονον πλοῦτον.

ΛΖ'.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἀποδίδωμεν ὅλας τὰς εὐθύνας τῆς καταστάσεως μόνον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι ἂν ἤρχετο ἓνας ξένος χωρὶς προκατάληψιν καὶ ἔβλεπε τὴν σημερινὴν τραγικὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐχαρακτῆριζεν ὡς τρελλοὺς καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἡμᾶς, διότι πολεμοῦμεν μετὰξὺ μας διὰ μηδαμινὰ πράγματα, ἐνῶ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσωμεν πολλὰ χωρὶς κανένα ἀπολύτως κίνδυνον, καὶ διότι ὀδηγοῦμεν κατὰ κρημνῶν τὰς πατρίδας μας καὶ πασημελήσαμεν τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοῦτου τῆς Ἀσίας. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Περσίας διὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἐνδιαφέρεται τόσον, ὅσον νὰ ὑποδαυλίξη τὰ πάθη μας, λόγῳ τῶν ὁποίων δὲν θὰ παύσωμεν ποτὲ νὰ ἀλληλοτρογώμεθα· ἡμεῖς ἀντιθέτως ἐπιδεικνύομεν τόσῃν ἀδιαφορίαν εἰς τὸ νὰ προκαλοῦμεν ταραχὰς εἰς τὴν χώραν τοῦ ἢ νὰ ὑποκινοῦμεν στάσεις εἰς τὸ βασιλείον του, ὥστε καὶ τὰς ταραχὰς, πὺ συμβαίνουν τυχαίως εἰς τὴν ἐπικράτειάν του, τρέχομεν καὶ τὸν βοηθοῦμεν νὰ τὰς καταστέλλῃ. Καὶ δὲν ἀρκεῖ αὐτό. Ἡμεῖς τὸν ἀφήνομεν ἀνενόχλητον νὰ χρησιμοποίῃ ἀφ' ἑνὸς τὸν στρατόν, τὸν

αὐτόχθονες οἱ ἀντισταθέντες εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς κατὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων, οἱ δὲ περιόικοι οἱ ὑποταχθέντες ἀνευ ἀντιστάσεως.

ὁποῖον ἐκουβάλησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ἐναντίον τῆς Κύπρου (1), καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ πολιορκῇ τὸν κυπριακὸν στρατόν, μολοντί καὶ τὰ δύο αὐτὰ στρατεύματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ Ἑλλήνας· διότι καὶ οἱ ἀποστατήσαντες ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κύπριοι καὶ πρὸς ἡμᾶς τρέφουν τὰ καλύτερα αἰσθήματα καὶ εἰς τὰ χέρια τῶν Λακεδαιμονίων εἶναι πρόθυμοι νὰ ἀναθέσουν τὴν περαιτέρω τύχην των, καὶ οἱ στρατιῶται πάλιν τοῦ Τειριβάζου (2), καὶ ἰδίως τὸ χρησιμώτερον τμῆμα τοῦ πεζικοῦ, ἔχουν στρατολογηθῆ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἐπὶ πλεόν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ναυτικοῦ, ποῦ συμμετέχει εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἔχει συγκροτηθῆ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας. Καὶ ὅμως καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἀντίπαλοι στρατοὶ μὲ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν θὰ ἐλεηλατοῦσαν τὴν Ἀσίαν παρὰ ποῦ θὰ ἐπολεμοῦσαν μεταξύ των δι' ἀναξίαν λόγου ἀφορμὴν. Ἀλλὰ δι' αὐτοὺς δὲν μᾶς καίεται καρφί· μᾶς ἀρκεῖ ἀπλούστατα νὰ φιλονικοῦμεν διὰ τὴν κατοχὴν τῶν Κυκλάδων καὶ ἄς ἔχωμεν παραδώσει μὲ τόσην ἐλαφρότητα εἰς τὰ χέρια τοῦ βασιλέως τῶν βαρβάρων τόσα πλοῖα καὶ τόσον ἀξιολόγους στρατιωτικὰς δυνάμεις. Διὰ τὴν ἐπιπολαιότητά μας ὅμως αὐτὴν ἀκριβῶς ἄλλα μέρη κατέχει σήμερα ὁ βάρβαρος καὶ ἄλλα πρόκειται νὰ καταλάβῃ μεθαύριον καὶ ἐν τῷ μεταξὺ καταστρώνει σχέδια δι' ἐπίθεσιν ἐναντίον ἄλλων, ἐπειδὴ δὲν λογαριάζει κανένα μας. Καὶ μὲ ὅλον του τὸ δίκιο. Διότι ἡμεῖς τὸν ἀφήκαμεν νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι δὲν ἐπέτυχε κανεὶς μέχρι σήμερα ἀπὸ τοὺς προγόνους του· ἔστι π.χ. ἔχομεν ἀναγνωρίσει μὲ ἐπίσημον συνθήκην (3) καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅτι ἡ Ἀσία ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ αὐτὸς πάλιν μὲ τὴν σειρὰν του ἀσκεῖ τόσον αὐταρχικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὥστε ἄλλας κατεδαφίζει καὶ ἄλλας ὀχυρώνει μὲ φρουρία.

1) Ἐπειδὴ ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη ἀφῆκε τὴν Κύπρον εἰς τοὺς Πέρσας, ὁ Εὐαγόρας, βασιλεὺς τῆς Σαλαμῖνος τῆς Κύπρου, ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ ἠγωνίσθη ἐπὶ μακρὸν κατὰ τῶν Περσῶν, μέχρις ὅτου ἐπιτυχὸν βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἠνάγκασε τοὺς ἀντιπάλους του νὰ δεχθῶν τὴν σύναψιν ἐντίμου δι' αὐτὸν συνθήκης.

2) Τοῦ Πέρσου σατράπου, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὴν κατὰ τῆς Κύπρου ἐπιχείρησιν.

3) Τὴν Ἀνταλκίδειον.

Καὶ ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν ὄχι τόσον διὰ τὴν ἔξαιρετικὴν δύνάμιν, τὴν ὁποίαν διαθέτει ἐκεῖνος, ὅσον διὰ τὴν ἰδικήν μας μωρίαν.

ΛΗ΄.

Καὶ ὅμως μερικοὶ ὁμιλοῦν μὲ θαυμασμόν διὰ τὸν ὄγκον τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ διακηρύττουν, ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ τὸν νικήσωμεν, καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἀπαριθμοῦν μίαν πρὸς μίαν τὰς ἐπεμβάσεις του καὶ τὰς μεταβολάς, πὸν ἔχει ἐπιφέρει εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Ἐγὼ ἐν τούτοις φρονῶ, ὅτι, ὅσοι διαλαλοῦν αὐτά, ἀντὶ νὰ μᾶς ἀποτρέπουν ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον του, συντελοῦν ἀντιθέτως εἰς τὴν ἐπίσπευσίν της. Διότι, ἂν μετὰ τὴν ἐνδεχομένην ὁμόνοιαν μεταξὺ ὄλων τῶν Ἑλλήνων, θὰ εἶναι δύσκολον νὰ τὸν πολεμήσωμεν, εἰς στιγμὰς μάλιστα κατὰ τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει ἐσωτερικὰς ταραχάς, τότε ἀσφαλῶς πρέπει νὰ προσβλέπωμεν μὲ τρόπον εἰς τὴν ἐποχὴν, πὸν θὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἐσωτερικὴ γαλήνη καὶ ἡ ἐνότης εἰς τὸ κράτος τῶν βαρβάρων καὶ ἡμεῖς θὰ ἐξακολουθοῦμεν, ὅπως τῶρα, νὰ ἀλληλοσπαρασσώμεθα. Καὶ πρὸς τὴν ἀποψίν μου ὅμως αὐτὴν ἂν συμφωνοῦν οἱ κύριοι αὐτοί, πάλιν δὲν ἔχουν ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς δυνάμεως ἐκεῖνου. Διότι, ἂν παρουσίαζαν καὶ μίαν ἔστω περίπτωσιν, ἢ ὁποία νὰ πιστοποιῇ, ὅτι εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν εἶχε νικήσει καὶ τὰς δύο πόλεις⁽¹⁾ ἠνωμένας, μὲ τὸ δίκιο τους θὰ ἠμποροῦσαν καὶ σήμερα νὰ προσπαθοῦν νὰ μᾶς ἐμπνεύσουν τὸν φόβον του. Ἐν ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχει συμβῆ ποτὲ καὶ ἂν μονάχα, ὅταν ἡμεῖς ἀντιμέτωποι ἡμεῖς καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ προσετέθη μὲ τὴν μίαν μερίδα⁽²⁾, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπικράτησίν της, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς πολεμικῆς του δυνάμεως. Διότι εἰς παρομοίας περιστάσεις μικραὶ δυνάμεις πολλὰς φορὰς βαρύνουν ὑπερβολικὰ εἰς τὴν πλάστιγγα τοῦ ἀγῶνος. Ὡς πρόχειρον παράδειγμα ἠμπορῶ νὰ ἀναφέρω—ποίους;—τοὺς Χίους, οἱ ὁποῖοι

1) Ἀθήνας καὶ Σπάρτην.

2) Τοὺς Λακεδαιμονίους.

ἔδιδαν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν εἰς τὴν μερίδα ἐκείνην, μετὴν ὁποῖαν ἀπεφάσιζαν κάθε τόσον νὰ συνταχθοῦν.

ΛΘ΄.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ὀρθὸν νὰ κρίνωμεν τὴν ἀξίαν τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα προέκυψαν, ὅταν ἐσυμμαχοῦσε μετὴν μίαν ἐκ τῶν δύο ἀντιπάλων παρατάξεων· ὀφείλομεν νὰ τὴν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν ἔκβασιν τῶν πολέμων, τοὺς ὁποῖους μόνος του διεξήγαγε πρὸς προάσπισιν τῶν συμφερόντων του. Ἐν πρώτοις λ.χ. ὅταν ἡ Αἴγυπτος ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν της (1), ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς δράσεώς του ἐναντίον τῶν κατοίκων της; Δὲν εἶναι τοῦ λόγου του, πὺ ἔστειλε πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἐκείνου τοὺς πλέον δοκιμασιμένους Πέρσας στρατηγούς, τὸν Ἀβροκόμαν καὶ τὸν Τιθραύστην καὶ τὸν Φαρνάβαζον; Καὶ δὲν εἶναι πάλιν αὐτοί, πὺ ὕστερα ἀπὸ τρία δόλοκληρα χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν μεγαλυτέρας καταστροφάς ἀπὸ ὅσας αὐτοὶ ἐπροξένησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς των, ἐγκατέλειψαν τὸ αἰγυπτιακὸν ἔδαφος κατὰ τόσον ἄδοξον τρόπον, ὥστε νὰ ἐμπνεύσουν εἰς τοὺς ἀποστάτας Αἰγυπτίους τὴν ἰδέαν, ὅτι δὲν πρέπει πλέον νὰ ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλ' ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ζητοῦν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἐπὶ τῶν γειτονικῶν τῶν λαῶν; Ἄλλ' ἔρχομαι εἰς ἄλλο παράδειγμα. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐκείνην ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Εὐαγόρα (2) ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι βασιλεὺς μιᾶς μόνον πόλεως τῆς Κύπρου (3) καὶ διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης παρεδόθη εἰς τοὺς Πέρσας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νῆσός του εἶναι μικρά, εἶχε νικηθῆ πρὸ ἐτῶν κατὰ θάλασσαν καὶ διὰ τὴν προστασίαν τῆς χώρας του δὲν διέθετε παρὰ

1) Ἐπὶ βασιλέως Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (405-359), τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς Κύρου ἀναβάσεως.

2) Ἀναχρονισμός, καθ' ὅσον ἡ κατὰ τῆς Κύπρου ἐπιχείρησις προηγήθη τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Αἰγύπτου.

3) Τῆς Σαλαμίνοσ.

τρεις χιλιάδας μόνον πελταστας (1). Αἱ λοιπόν, αὐτὴν τὴν τόσον ἀσήμαντον στρατιωτικὴν δύναμιν δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ καταβάλῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν παρ' ὅλην τὴν παρτάσιν τοῦ πολέμου. Μέχρι σήμερα τουλάχιστον ἔχει καταναλώσει ἕξ ὀλόκληρα χρόνια, καί, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ βγάξῃ κανεὶς συμπεράσματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων, ὑπάρχει βασιμωτέρα ἐλπίς καὶ ἄλλος βασιλεὺς νὰ κηρύξῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, προτοῦ κυριευθῆ ἢ πόλις τοῦ Εὐαγόρα. Τόση βραδύτης διακρίνει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων! Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἕξ ἄλλου, πού ἐγένεεν εἰς τὴν Κνίδον (2), μολοντί εἶχεν ἐξησφαλισμένην τὴν συμπάθειαν τῶν συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων, λόγῳ τῆς αὐταρχικότητος τῶν ἀρμοστῶν· καίτοι εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τοὺς ναύτας μας· ἂν καὶ τὸν εὐνόησεν ἡ τύχη νὰ ἔξη ναύαρχον τοῦ στόλου του τὸν Κόνωνα, ὁ ὁποῖος ἦτον ὁ πλέον ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἔργον του στρατηγός, ὁ ἐμπνέων τὴν μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὁ περισσότερον ἐξοικειωμένος εἰς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας· παρ' ὅλον ὅτι—ἐπαναλαμβάνω νὰ τονίσω—εἶχεν ἓνα τέτοιον δυσεύρετον συνεργάτην, ἐν τούτοις ἀπῆκεν ἀπὸ ἔλλειψιν θάρρους τὸ ναυικόν του, πού ἐπροστάτευε τὰ ἀσιατικὰ παράλια, νὰ μένῃ ἀποκλεισμένον μόνον ἀπὸ ἑκατὸν πλοῖα τῶν Λακεδαιμονίων καὶ εἰς τὸ τέλος κατεκράτησε καὶ δέκα πέντε μηνῶν μισθὸν τῶν πληρωμάτων του. Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εἶναι ὅτι, ὅσον ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸ χέρι του, πολλὰς φορὰς ἐκόντεψε νὰ διαλύσῃ τὸν στόλον καὶ μόνον ὅταν παρουσιάσθη ἀπειλητικὸς ὁ κίνδυνος κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ συνωμολογήθη ἡ συμπαχία μας εἰς τὴν Κόρινθον (3), ἐδέησε τέλος πάντων νὰ γίνῃ

1) Πελτασταὶ ἐλέγοντο ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι στρατιῶται φέροντες ἀκόντιον καὶ ξίφος καί, ἀντὶ τῆς ῥοειδοῦς, μικρὰν ἡμισελήνοειδῆ ἀσπίδα, *πέλτην* καλουμένην. Ἦσαν τὸ μέσον μεταξὺ τῶν γυμνητῶν ἢ ψιλῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν.

2) Τῷ 394 ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων διοικῶν τὸν περσικὸν στόλον κατεναυμάχησε τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὴν Κνίδον, πόλιν τῆς Καρίας ἐπὶ τοῦ Τριοπίου λεγομένου ἀκρωτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληγεν ἡ Κνιδία χερσόνησος.

3) Κατὰ τὸν Κορινθιακὸν λεγόμενον πόλεμον (395 π.Χ.)

ναυμαχία καὶ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ νίκη. Αὐτὰ εἶναι τὰ λαμπρότερα καὶ σπουδαιότερα κατορθώματα τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, τὰ ὁποῖα δὲν παύουν νὰ ἐκθειάζουν ἐκεῖνοι, πὺν αἰσθάνονται τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μεγαλοποιῦν τὴν δύναμιν τῶν βαρβάρων.

Μ΄.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω κανεῖς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι τάχα δὲν κάνω ἐπιτιχῆ ἐκλογὴν τῶν παραδειγματίων, πὺν λαμβάνω πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν μου, οὔτε ὅτι χάνομαι με ἐπουσιώδεις λεπτομερείας καὶ παρασιωπῶ τὰ σημαντικότερα γεγονότα· διότι πρὸς ἀποφυγὴν ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀνεφερα τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ λησμονῶ καὶ κάτι ἄλλα ἀκόμη, ὅτι λ.χ. ὁ Δερκυλίδας (1) με χιλίους μόνον ὀπλίτας ἔγινε κύριος τῆς Αἰολίδος· ὅτι ὁ Δράκων (2) κατέλαβε τὸν Ἄταρνεά (3) καί, ἀφοῦ ἐστρατολόγησε προχείρως τρεῖς χιλιάδας πελταστάς, ἀνεστάτωσεν ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς πεδιάδος τῆς Μυσίας (4) ὅτι ὁ Θίβρων (5) ἀπεβιβάσθη με ὀλίγον περισσοτέρους τῶν τριῶν χιλιάδων στρατιωτῶν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἔλε-

1) Σπαρτιάτης στρατηγός, ἀντικαταστήσας τὸν ἀποτυχόντα ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἀρμοστήν τῶν Λακεδαιμονίων Θίβρωνα (398 π.Χ.). Οὗτος εἰς διάστημα ὀκτὼ ἡμερῶν ἔγινε κύριος τῆς Αἰολίδος (Τρωάδος), καθὰ μᾶς ἰστορεῖ ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἑλληνικά του (Βιβλ. ΙΙΙ κεφ. 1).

2) Ἄγνωστος ἀπὸ ἄλλην ἱστορικὴν πηγὴν.

3) Ἄταρνεὺς ἔκαλετο ἔκτασις εὐφορωτάτη παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Αἰολίδος ἀπέναντι τῆς νήσου Λέσβου.

4) Χώρα τῆς ΒΔ. Μικρασίας, ἡ ὁποία περιεβάλλετο ὑπὸ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, τοῦ Αἰγαίου, τῆς Λυδίας, Φρυγίας καὶ Βιθυνίας.

5) Σπαρτιάτης στρατηγός, ὁ ὁποῖος ἐστάλη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Σπάρτης ὡς ἀρμοστής εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὴν ἀνοιξιν τοῦ 399 π.Χ. με 5000 πεζοὺς καὶ 300 ἵππους Ἀθηναίους πρὸς προστασίαν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Τοῦτον κατηγορηθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Λυδίας καὶ Ἰωνίας, ὅτι ἐπέτρεπεν εἰς τὸ στράτευμά του νὰ λεηλατῆ τὰς πόλεις των, ἀνεκάλεσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ κατεδίκασαν εἰς ἔξοριαν, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ἀντικατέστησαν διὰ τοῦ Δερκυλίδου (βλ. σημείωσιν 1).

λάτησεν ὀλόκληρον τὴν Λυδίαν, καὶ τέλος, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος ⁽¹⁾ μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ Κύρου ⁽²⁾ κατέλαβεν ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν, πού ἐκτείνεται ἐδῶθε ἀπὸ τὸν Ἄλυν ⁽³⁾ ποταμόν. Δὲν ἀξίζει ἐπίσης τὸν κόπον νὰ μᾶς φοβίξῃ οὔτε τὸ στρατεύμα, πού εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπικρατείας τοῦ βασιλέως, οὔτε ἡ ἀνδρεία τῶν καθαροαίμων Περσῶν καὶ τοῦτο, διότι ἀπεκαλύφθησαν κατακάθαρα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ὅτ δὲν εἶναι καθόλου γενναιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, πού στρατολογοῦνται εἰς τὰ παράλια. Τὸν ἰσχυρισμόν μου αὐτὸν δὲν τὸν στηρίζω εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κύρου συγκρούσεως, γὰρ τὴν ὁποίαν ἐνίκηθησαν, διότι δέχομαι ἔστω, ὅτι εἶχεν ἐμφιλοχωρήσει εἰς τὰς τάξεις των διχόνοια καὶ δὲν εἶχαν τὴν ὄρεξιν νὰ πολεμοῦν μὲ προθυμίαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως των· λαμβάνω ὑπ' ὄψει μου τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου γεγονότα: Μολονότι δηλαδὴ δὲν ἔμεινε τότε ἄνθρωπος ἀπὸ ὅσους κατοικοῦν τὴν Μ. Ἀσίαν, πού νὰ μὴ πάρῃ τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἐν τούτοις, παρὰ τὰς εὐνοϊκὰς ἐκεῖνας διὰ τοὺς Πέρσας περιστάσεις, τόσον αἰσχροῦ ἐπολέμησαν, ὥστε ἔκαμαν τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ὑμνητὰς τῆς ἀνδρείας των νὰ βουβαθοῦν. Διότι καίτοι εἶχαν σχεδὸν εἰς τὰ χέ-

1) Ὁ ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῆς Σπάρτης (399-358), ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τῇ 396, στρατηγοῦντος ἀκόμη ἐκεῖ τοῦ Δερκυλίδου.

2) Τὸ *Κύρειον στρατόπεδον* ἢ οἱ *Κύρειοι*, ὡς ἐλέγοντο, ἦσαν 13 χιλ. περίπου Ἕλληνες μισθοφόροι, οἱ ὁποῖοι ἐξεστράτευσαν μετὰ τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου. Ἐλέγοντο καὶ *μύριοι*. Ἐξ αὐτῶν εἶχαν μείνει 5-6 χιλιάδες, ὅταν ἐφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ κατόπιν εἰς τὴν Προποντίδα, οἱ ὁποῖοι ἐτέθησαν εἰς τὰς διαταγὰς κατ' ἀρχὰς τοῦ Θίβρωνος (Μάρτιος τοῦ 399 π.Χ.) καὶ κατόπιν τοῦ Ἀγησίλαου ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπηρετήσε παρὰ τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Σπαρτιάτου βασιλέως.

3) Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔχων τὸ ὄνομα, κατὰ Στράβωνα, ἐκ τῶν ἀλατωρυχείων, πού ὑπῆρχαν εἰς τὴν δεξιάν ὄχθην του. Πηγάζει ἐκ τοῦ Ἀντιταύρου καὶ χύνεται εἰς τὸν Εὐξείνιον. Ἐχρησίμευεν ὡς ὄριον τοῦ Λυδικοῦ καὶ Περσικοῦ κράτους παλαιότερα.

ρια των ἕξ χιλιάδας Ἑλλήνας, οἱ ὅποιοι μάλιστα προήρχοντο ὄχι ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ἐπιλέκτων, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ ἐκεῖνα στρώματα, τὰ ὅποια δὲν ἠμποροῦσαν ἀπὸ τὰς στερήσεις νὰ ζήσουν εἰς τὰς πατρίδας των· μολοντί ἡ χώρα τῆς Μ. Ἀσίας τοὺς ἦτο ἄγνωστος καὶ ἐπὶ πλέον εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τοὺς συμμάχους των καὶ εἶχαν προδοθῆ ἀπὸ τοὺς Πέρσας, πού συμμετείχαν εἰς τὴν ἐκστρατείαν (1), καί, τὸ σπουδαιότερον, εἶχαν χάσει τὸν ἀρχιστράτηγον, τὸν ὅποιον ἠκολούθησαν (2)· παρὰ τὴν μειονεκτικὴν, ἐπαναλαμβάνω, θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο αὐτοί, τόσον κατώτεροί των ἀπεδείχθησαν οἱ Πέρσαι, ὥστε ὁ βασιλεὺς των, ἐπειδὴ εὐθέτη εἰς δύσκολον θέσιν, πῶς νὰ ἀντιμετώπιση τὴν κατάστασιν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔτρεφε πλέον καμμίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν στρατιωτικὴν του δύναμιν, δὲν ἐδίστασε νὰ συλλάβῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ μισθοφορικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μέσου τῶν ἐπισήμων συνθηκῶν. Καὶ ἐνήργησεν ἔτσι, ἐπειδὴ ἐφαντάσθη, ὅτι μὲ τὴν παρανομίαν αὐτὴν θὰ ἔσπειρε τὴν ἀπόγνωσιν εἰς τὸ στράτευμα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπροτίμησε νὰ διαπραΐξῃ ἀσέβειαν ἀπέναντι τῶν θεῶν παρὰ νὰ ἀντιμετρηθῆ στῆθος μὲ στῆθος πρὸς ἐκείνους. Ὅταν κατόπιν ἀπέτυχεν εἰς τὸ σατανικόν του σχέδιον καὶ οἱ στρατιῶται ἔμειναν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των καὶ ὑπέμειναν μὲ ἀπαράμιλλον ψυχικὸν σθένος τὴν συμφορὰν, ἡ ὁποία τοὺς ἔπληξεν, ἔστειλε μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἀπὸ κοντὰ τὸν Τισσαφέρην καὶ τὸ ἱπλικόν του, ὑπὸ τὴν συνοδείαν τῶν ὁποίων ἐκεῖνοι, παρὰ τὰ κακόβουλα σχέδια τοῦ Τισσαφέρους ἐναντίον των καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πορείας, ἐβάδιζαν ἀνενόχλητοι, ὡσὰν νὰ τοὺς ἀκολουθοῦσε τιμητικὴ φρουρά. Ἐνα πρᾶγμα μονάχα τοὺς ἐφόβιζεν, ἡ ἔλλειψις τροφῶν, ἂν τυχὸν ἡ χώρα ἦτον ἀκατοίκητος· ἀντιθέτως ἐθεωροῦσαν ὡς τὸ μεγαλύτερον εὐτύχημα, ὡσάκις ἐσυναντοῦσαν ἐμπρὸς των ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους ἐχθρούς. Διὰ νὰ συγκεφαλαιώσω τώρα ὅσα εἶπα σχετικῶς, τονίζω, ὅτι ἐκεῖνοι, ἐνῶ δὲν ἐπῆγαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν πρὸς λαφυραγωγίαν οὔτε διὰ νὰ καταλάβουν κανένα χωριουδάκι, ἀλλ' ἔξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ βα-

1) Ἐννοεῖ τὸν Ἀριαῖον καὶ τοὺς ἄλλους Πέρσας, πού ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του.

2) Τὸν Κῦρον.

σιλέως τῶν Περσῶν, ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον μὲ μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν ἀπὸ ἐκείνην, πού ἔχουν ὅσοι πηγαίνουν ὡς ἐπίσημοι ἀπεσταλμένοι εἰς τὴν ἐπικράτειάν του διὰ νὰ διαπραγματευθῶν τὴν σύναψιν συμφώνων φιλίας. Εἰς ὅλας λοιπὸν τὰς γεωγραφικὰς περιοχὰς νομίζω, ὅτι ἔχουν ἐπιδείξει οἱ βάρβαροι τὴν δειλίαν των· διότι ὄχι μόνον εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἔχουν νικηθῆ κατ' ἐπανάληψιν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπέρρασαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐτιμωρήθησαν—ἐπειδὴ ἄλλοι ἐχάθησαν κατὰ τὸν οἰκτρότερον τρόπον καὶ ἄλλοι κατώρθωσαν μὲν νὰ διασωθῶν, ἀλλὰ ὑπὸ περιστάσεις ἐξευτελιστικὰς—καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν ξεκουρелиασθῆ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ κράτους των (1).

ΜΑ΄.

Τίποτε ἐν τούτοις ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔγινε χωρὶς νὰ ἔχη κάποιαν βασικὴν αἰτίαν· ἀπεναντίας ὅλα ἠκολούθησαν τὸν μοιραῖον δρόμον των· Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνθρωποι, πού ἀνατρέφονται ὅπως οἱ Πέρσαι καὶ διατελοῦν ὑπὸ καθεστῶς, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι διαβιοῦν, οὔτε τὰς ἀρετὰς ἄλλων λαῶν νὰ παρουσιάζουν οὔτε νὰ ἀνεγείρουν τρόπαια νίκης εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Πῶς εἶναι δυνατὸν μὲ τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐκεῖνοι ζοῦν, νὰ ἀναφανῆ μεταξύ των ἢ ἕνας ἕξοχος στρατηγὸς ἢ ἕνας γενναῖος στρατιώτης, ἐφ' ὅσον οἱ περισσότεροι ἀποτελοῦν ἀσύντακτον ὄχλον, ἀσυνήθιστον νὰ ἀντιμετωπῆζῃ τοὺς κινδύνους, χωρὶς ἐνθουσιασμόν κατὰ τοὺς πολέμους καὶ ἐξοικειωμένον μόνον εἰς τὴν δουλείαν περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας δούλους; Ὅσοι πάλιν κατέχουν τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ποτὲ μέχρι σήμερα εἰς τὴν ζωὴν των δὲν παρουσίασαν οὔτε φρόνημα ὑψηλὸν οὔτε κοι-

1) Διότι ὄχι μόνον ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς μυρῖους εἰς τὰ Κούναξα (401 π.Χ.), ἀλλὰ καὶ δὲν ἐτόλμησαν μετὰ ταῦτα νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν, μολοντί τοὺς εἶχαν στερήσει ἐν τῷ μεταξύ τῶν ἀρχηγῶν των, τοὺς ὁποίους μὲ δόλον ἀπεκεφάλισαν.

νωνικήν ἀλληλεγγύην οὔτε εὐγένειαν, ἀλλὰ ὅταν μὲν πρόκειται διὰ κατωτέρους των τοὺς συμπεριφέρονται πάντοτε μὲ σκαιὸν καὶ βάνανσον τρόπον, προκειμένου δὲ περὶ ἀνωτέρων των μὲ δουλοπρέπειαν, ὡς ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς ὁποίους λείπει πρῶτα ἀπὸ ὅλα ὁ χαρακτήρ. Ὅλοι αὐτοὶ ἕξ αἰτίας τοῦ πλοῦτου των σωματοικῶς εἶναι μὴ μοῦ ἄπτου, λόγῳ δὲ τοῦ μοναρχικοῦ των πολιτεύματος ψυχικῶς εἶναι εὐτελεῖς καὶ ζοῦν εἰς διαρκῆ ἀγωνίαν· ἀνεβοκατεβαίνουν συνεχῶς τὰ σκαλοπάτια τῶν ἀνακτόρων καὶ ἔρπουν ἐνώπιον τῶν βασιλέων, μαθαίνουν καλὰ τὸ μάθημα τῆς δουλοφροσύνης, κλίνουν τὸ γόνυ ἔμπρὸς εἰς ἓνα θνητόν, τὸν προσαγορεύουν θεὸν καὶ περιφρονοῦν τοὺς θεοὺς περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκριβῶς ὅσοι ἀπὸ τὴν τάξιν των στέλλονται ὡς διοικηταὶ τῶν παραθαλασσίων ἐπαρχιῶν, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουν σατράπας, δὲν ἀποβάλλουν τὰς ἕξεις των, ἀλλὰ παραμένουν πιστοὶ εἰς τὰς συνθηθείας των. Ἔτσι εἶναι ἀνειλικρινεῖς εἰς τοὺς φίλους των καὶ δειλοὶ ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν των· πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς συμπεριφέρονται μὲ εὐτέλειαν καὶ πρὸς τοὺς ἀνισχύρους μὲ ὑπεροψίαν. Φυσικὸν ἐπακόλουθον ὄλων αὐτῶν εἶναι, ὅτι περιφρονοῦν τοὺς συμμάχους των καὶ κόλακεύουν τοῦναντίον τοὺς ἐχθροὺς των. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται, ὅτι, ἐνῷ ἀνέλαβαν τὴν διατροφήν τοῦ στρατεύματος τοῦ Ἀγησιλάου μὲ ἕξοδα ἰδικὰ των ἐπὶ ὀκτῶ μῆνας, κατεκράτησαν ἀντιθέτως τὸν μισθὸν ἄλλων τόσων μηνῶν ἀπὸ τοὺς ναύτας, πὺ ἐπολέμησαν διὰ τὰ συμφέροντά των (1). Εἰς ἐκείνους ἕξ ἄλλου, πὺ κατέλαβαν τὴν Κισθίην (2), διεμοίρασαν ἑκατὸν τάλαντα (3), ἐνῷ ὄσους ἕξεστράτευσαν μαζί των ἐναντίον τῆς Κύπρου (4) τοὺς μετεχειρί-

1) Ἐννοεῖ τοὺς ναύτας τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὰ πληρώματα τοῦ περσικοῦ στόλου, ὅταν τὸν ἐδιοικοῦσεν ὁ Κόνων (πρβλ. κερ. ΛΘ').

2) Μικρὰν πόλιν τῆς Μυσίας ἐπὶ τοῦ Ἀδραμυττηνοῦ κόλπου, πλησίον τῶν σημερινῶν Κυδωνιῶν. Ταύτην ἐκυρίευσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ 397 π.Χ.

3) Τὸ τάλαντον ἦτο συμβατικὴ νομισματικὴ μονάς, ὅχι δὲ νόμισμα κερματίων. Ἰσοδυναμοῦσε πρὸς 60 ἀττικὰς μνᾶς ἢ 6.000 τῶν τότε δραχμῶν.

4) Ἐννοεῖ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (πρβλ. κερ. ΛΖ).

ζοντο μὲ τρόπον ἀκόμη σκληρότερον ἐκείνου, μὲ τὸν ὁποῖον ἐφέροντο πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους των. Καὶ διὰ νὰ συνοψίσω ὅλα τὰ προηγούμενα καὶ νὰ μὴ ἐκτείνωμαι εἰς λεπτομερείας, ἀλλὰ περιορίζωμαι εἰς γενικὰς γραμμάς, ποῖος ἀπὸ ὅσους ἐπολέμησαν ἐναντίον των δὲν ἔφυγε φορτωμένος πλοῦτη ἢ ποῖος ἀπὸ ὅσους ἔπασαν εἰς τὰ χέρια των δὲν ἐθανατώθη μὲ τὰ φρικιότερα τῶν βασάνων; Μὴ δὲν εἶναι αὐτοί, ποῦ ἐτόλμησαν νὰ συλλάβουν διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσουν εἰς τὸν θάνατον—ποῖον;—τὸν Κόνωνα (1), ὁ ὁποῖος κατέλυσε τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν τῶν Λακεδαιμονίων, ὅταν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου των διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἀσιατικὰ παράλια; Καὶ δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι αὐτοί, ποῦ προσέφεραν τὰ πλουσιώτερα δῶρα εἰς τὸν Θεμιστοκλέα(2), ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν στόλον των ὑπερασπίζων τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος; Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιδιώκῃ κανεὶς τὴν φιλίαν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι τιμωροῦν τοὺς εὐεργέτας των καὶ κολακεύουν ἀντιθέτως ὅσους τοὺς βλάπτουν μὲ τρόπον τόσον ἐπιδεικτικόν; Ἄλλὰ ποῖον τέλος πάντων ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας δὲν ἔβλαψαν; Ἐπέρασε μήπως ὥρα καὶ στιγμή, ποῦ νὰ μὴ σκέπτονται νὰ κάμουν κακὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας; Τί ἑλληνικὸν δὲν μισοῦν, ἀφοῦ καὶ τὰ ἀγάλματα ἀκόμη καὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν ἐτόλμησαν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ παλαιότερου πολέμου (3) νὰ ἀπογυμνώσουν ἀπὸ τὸν πλοῦτόν των καὶ νὰ παραδώσουν εἰς τὸ πῦρ; Δι' αὐτὸ ὅμως ἀκριβῶς ἔχομεν καθῆκον νὰ ἐξαίρωμεν

1) Τῷ 392 ὁ Κόνων, ἐπιχειρήσας νὰ ματαιώσῃ τοὺς ὄρους τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ὡς βαρεῖς διὰ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ σατραπῆ Τειριβάζου καὶ ἐφυλακίσθη, μετ' ὀλίγον ὅμως ἀπλευθερώθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανε (389 π.Χ.).

2) Διαβληθεὶς ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅτι συνεννοεῖτο μὲ τὸν Πausανίαν τῆς Σπάρτης διὰ τὴν ὑποδοῦλωσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Πέρσας καὶ διωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξην, υἱὸν τοῦ Ξέρξου, πρὸς τὸν ὁποῖον ὑπέμνησε τὰς δῆθεν ὑπηρεσίας, ποῦ εἶχε προσφέρει εἰς τὸν πατέρα του κατὰ τὴν περίοδον τῶν Μηδικῶν. Ὁ Ἀρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ φιλοφροσύνην καὶ τοῦ ἔδωκε πολῦτιμα δῶρα καί, ἐκτὸς αὐτῶν, τρεῖς πόλεις «*Μαγνησίαν μὲν ἄρτον, ἢ προσέφερε πενήτηκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ, Λάμψακον δὲ οἶνον... Μνωῦντα δὲ ὄφον*», ὅπως ἰστορεῖ ὁ Θουκυδίδης (Βιβλ. I κεφ. 138).

3) Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 480 π.Χ.

τὴν πράξιν τῶν Ἰώνων, οἱ ὅποιοι ἀφῆκαν κατάραν (1) εἰς ἐκείνους, πὺ θὰ ἀνοικοδομοῦσαν ἢ θὰ ἐξεδήλωναν ἔστω τὴν πρόθεσιν νὰ ἐπαναφέρουν τοὺς ναοὺς εἰς τὴν προηγουμένην τῶν κατὰστασιν· καὶ τὸ ἔκαμαν αὐτὸ ὄχι διότι δὲν εἶχαν τὰ ὕλικά μέσα, μὲ τὰ ὅποια νὰ τοὺς ἐπισκευάσουν· ὁ σκοπὸς τῶν ἦτο νὰ μείνουν ὅπως εὐρίσκοντο διὰ νὰ ἐνθυμίζουσιν διαρκῶς εἰς τὰς κατόπιν γενεὰς τὴν ἀσέβειαν τῶν βαρβάρων, ὥστε νὰ μὴ τρέφῃ κανεὶς ἐμπιστοσύνην εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἐτόλμησαν νὰ καταστρέψουν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον ὅλοι νὰ λαμβάνουν μέτρα ἀσφαλείας ἐναντίον τῶν καὶ νὰ τοὺς φοβοῦνται, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τῶν, ὅτι οἱ κύριοι αὐτοὶ ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν ζωντανῶν ἐπολέμησαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀψύχων ἀφιερωμάτων τῶν θεῶν.

MB.

Ἦμπορῶ ἐπίσης νὰ ἀναφέρω πολλὰς ὁμοίας ἐκδηλώσεις φανατισμοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐκ μέρους καὶ τῶν ἰδικῶν μας συμπολιτῶν. Καὶ αὐτοὶ π.χ., ἐνῶ μόλις συμφιλιωθοῦν μὲ ὅσους ἄλλους λαοὺς εὐρίσκοντο μέχρι πρὸ ὀλίγου εἰς ἐμπόλεμον κατὰστασιν, λησμονοῦν μαζί καὶ τὴν ἔχθραν, πὺ ἔτρεφαν προηγουμένως ἐναντίον τῶν, εἰς τοὺς κατοίκους μόνον τῆς ἀσιατικῆς ἡπείρου, οὔτε καὶ ὅταν ἀκόμη τοὺς εὐεργετοῦν, δὲν ἀναγνωρίζουν ὑποχρῶσιν. Τόσον ἄσβεστον διατηροῦν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν τὸ μῖσος πρὸς αὐτούς! Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ πρόγονοί μας κατεδίκαναν εἰς θάνατον

1) Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην καὶ τὸν ἤγετορα Λυκούργον, ὅλοι γενικῶς οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν ὄρκον μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Περσῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα «νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἱερῶν, πὺ ἐκάησαν ἢ ἐκρημνίσθησαν, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀφήσουν ὅπως εἶχαν, διὰ νὰ ὑπενθυμίζουσιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἀσέβειαν τῶν βαρβάρων». Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ πληροφορία τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι περισσότερον ἀκριβής, διότι γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ πλεῖστα ἱερά, ἐξ ὧν ἐκάησαν, ἀνοικοδομήθησαν ἐκ θεμελιῶν ἢ ἐπισκευάσθησαν.

πολλοὺς διὰ τὴν συμπάθειαν, πὺν ἔδειξαν εἰς τοὺς Μήδους, καὶ εἰς τὰς συνελεύσεις τῆς ἐκκλησίας, ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας (1), προτοῦ ἀσχοληθῶν μὲ οἰανδήποτε ἄλλην δημοσίαν ὑπόθεσιν, παραδίδουν εἰς τὸ κοινὸν ἀνάθεμα ἐκεῖνον ἐκ τῶν πολιτῶν, ὁ ὁποῖος προτείνει τυχὸν τὴν ἀποστολὴν πρέσβειων εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ διαπραγματευθῶν τὴν σύναψιν συμφώνων φιλίας καὶ συμμαχίας (2). Ἐνῶ καὶ οἱ Εὐμολπίδαι (3) καὶ οἱ Κήρυκες (4) κατὰ τὴν ἐφορτὴν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων κηρύττουν εἰς ἐπήκοον ὅλων, ὅτι ἀπαγορεύεται καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους βαρβάρους, ὅπως εἰς τοὺς φονεῖς, νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς τελετάς, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ μίσους κατὰ τῶν Περσῶν. Τόσον βαθὺ μάλιστα εἶναι τὸ αἰσθημα τῆς ἐχθρότητος, τὸ ὁποῖον φέρομεν ἐκ γενετῆς ἐναντίον των, ὥστε ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα παρὰ μύθια ἀκούομεν μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν Τρωικὸν καὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ δίδεται μὲ αὐτὰ ἢ εὐκαιρία νὰ πληροφοροῦμεθα τὰ παθήματα ἐκείνων. Ἐν ἐπίσης φυλλομετρήσῃ κανεὶς τὴν ἱστορίαν, θὰ εὔρη, ὅτι ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀγώνων κατὰ τῶν βαρβάρων ἔχουν ἐμπνευσθῆ οἱ ποιηταὶ ὕμνους (5), ἐνῶ ἀπὸ τὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἔχουν τονισθῆ μονάχα θρηνοὶ (6). Καὶ τοὺς μὲν ὕμνους τραγου-

1) Ὅτε αἱ σχέσεις πρὸς τοὺς Πέρσας ἦσαν περισσότερον ὀμαλαί.

2) Ἐὰν κανεὶς—ἠῦχοντο οἱ Ἀθηναῖοι—βυσσοδομῆ ἐναντίον τῆς δημοκρατίας ἢ προτείνῃ τὴν ἀποκατάστασιν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς Μήδους, νὰ εἶναι καταραμένος καὶ νὰ πάῃ κακὸς τοῦ κακοῦ. Τὴν εὐχὴν αὐτὴν παρῶδῃ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὰς Θεσμοφοριαζούσας (στίχ. 335 καὶ ἐξῆς).

3) Γένος ἱερατικὸν τῆς Ἀττικῆς, καταγόμενον ἀπὸ τὸν Εὐμολπον, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν ἀπὸ τὴν Θράκην τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ ἐλαμβάνοντο οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἐλευσινίου.

4) Αὐτοὶ μὲ τοὺς Εὐμολπίδας ἦσαν οἱ ἀνώτατοι ἀξιωματοῦχοι τῶν Ἐλευσινίων.

5) Ὅπως π.χ. τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Σιμωνίδου καὶ αἱ τραγωδίαι τῶν ποιητῶν καὶ ἰδίως τοῦ Αἰσχύλου.

6) Θρηνοὶ ἐλέγοντο θρηνώδη ποιήματα, ἀνάλογα πρὸς τὰ δημοτικὰ ἐκεῖνα στιχορρηγίματα, μὲ τὰ ὁποῖα λαϊκοὶ ποιηταὶ ἔχουν θρηνησεὶ ἀλώσεις ἢ καταστροφὰς πόλεων, θανατικὰ καὶ τὰ τοιαῦτα (πρβλ. τὸ ἀνάκλημα θρηνον) τῆς Κωνσταντινούπολης κ. ἄ).

δοῦμεν εἰς τὰς ἑορτάς, οἱ δὲ θρηνοὶ ἔρχονται εἰς τὰ χεῖλη μας, ὁσάκις μᾶς πλήττουν συμφοραί. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἃς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἐκφράσω τὴν ἰδέαν, ὅτι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου ἔλαβαν μεγαλύτεραν φήμην ἀκριβῶς, διότι πλέκουν θαυμάσιον ἐγκώμιον εἰς ἐκείνους, πὺ ἐπολέμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ προπάτορές μας ἠθέλησαν νὰ δώσουν τιμητικὴν θέσιν εἰς τὴν ὁμηρικὴν ποίησιν καὶ κατὰ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα· ὁ σκοπὸς των δηλαδὴ ἦτο νὰ ἀκούωμεν διαρκῶς τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ νὰ ἀνατρεφώμεθα μὲ τὴν ἔχθραν, ἣ ὁποία ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν ἐναντίον των, καί, κεντριζόμενοι ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν νὰ φανοῦμεν ἀντάξιοι ἐκείνων, πὺ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Τροίας, νὰ αἰσθανώμεθα τὸν πόθον νὰ ἐπιτελέσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅμοια κατορθώματα.

ΜΓ΄.

Ἡ γνώμη μου λοιπὸν εἶναι, ὅτι πάρα πολλαὶ αἰτίαι συνηγοροῦν ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ πρῶτα πρῶτα ἡ σημερινὴ περίστασις, ἣ ὁποία καθαρώτατα διαγράφεται ἐνώπιόν μας, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἀνεκμετάλλευτον. Διότι εἶναι ἐντροπὴ νὰ μὴ τὴν ἐπωφεληθοῦμεν σήμερα, πὺ ὑπάρχει, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐνθυμούμεθα, ὅταν πλέον χαθῆ. Προκειμένου μὲ ἄλλους λόγους νὰ πολεμήσωμεν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ποίαν ἄλλην περισσότερον κατάλληλον εὐκαιρίαν θὰ ἠθέλαμεν νὰ παρουσιασθῆ ἀπὸ αὐτάς, τὰς ὁποίας ἔχομεν εἰς τὰ χεῖρα μας; Δὲν ἔχουν κάμει τώρα χωριστικὸν κίνημα ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Κύπρος καὶ δὲν εὐρίσκονται εἰς πολεμικὸν συναγερομὸν ἡ Φοινίκη (1) καὶ ἡ Συρία καὶ δὲν ἔχει καταληφθῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἀποστάτας Φοίνικας ἡ Τύρος (2), διὰ τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος

1) Χώρα τῆς Ἀσίας περιλαμβάνουσα ὅλην τὴν παράκτιον ἐπιμήκη χώραν ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης μέχρι τῆς Αἰγύπτου.

2) Πόλις τῆς Συρίας, ἣ νοτιωτάτη καὶ πολυανθρωποτέρα τῶν φοινικῶν πόλεων ἄλλοτε, ἀποικία τῆς Σιδῶνος. Ἦτο ἐπὶ μακρὸν ὁ σταθμὸς

ἤσθάνετο ὑπερηφάνειαν ; Εἰς ἐπίμετρον τὰς περισσοτέρας πόλεις τῆς Κιλικίας (1) κατέχουν οἱ σύμμαχοί μας καὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ καταλάβουν καὶ ὅσας ἀκόμη ὑπολείπονται τῆς Λυκίας (2) ἐξ ἄλλου κανεὶς ἀπὸ τοὺς Πέρσας μέχρι τῆς στιγμῆς δὲν ἔγινε πραγματικὸς κύριος. Ἀφῆνω ὅτι ὁ Ἐκατόμωνος, ὁ σατραπῆς τῆς Καρίας, κατ' οὐσίαν ἔχει κηρύξει ἀπὸ καιρὸν τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ περιομένει νὰ τὴν ἐπισημοποιήσῃ καὶ τυπικῶς, ὅταν θελήσωμεν ἡμεῖς. Ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν Κνίδον ἕως τὴν Σινώπην (3) κατοικοῦν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς βαρβάρους Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐπιδιώξωμεν νὰ πάρωμεν μὲ τὸ μέρος μας ἄρκει νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζωμεν νὰ πολεμοῦν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἔχομεν ἐξασφαλίσῃ ἐκ τῶν προτέρων τόσον ἰσχυρὰς πολεμικὰς βάσεις καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ἔτοιμος νὰ ξεσπᾷ ἀπὸ παντοῦ τόσον ἀπειλητικὸς πόλεμος κατὰ τῆς Ἀσίας, ποῖος ὁ λόγος νὰ λεπτολογοῦμεν προκαταβολικῶς περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀγῶνος ; Διότι, ὅταν ἔχωμεν τὸ δεδομένον, ὅτι οἱ βάρβαροι καταβάλλονται ἀπὸ μικρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὰ βγάλουν πέρα εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ἀποδυσθῶν εἰς ἀγῶνα ἐναντίον ὅλων ἡμῶν ; Ἀπλούστατα νὰ τί θὰ συμβῆῃ : Ἐὰν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν στείλῃ μεγαλυτέρας ἐνισχύσεις εἰς τὰς παραθαλασσίας πόλεις καὶ ἐγκαταστήσῃ ἰσχυροτέρας τῶν σημερινῶν φρουρὰς εἰς αὐτάς, ἴσως καὶ αἱ πλησίον τῶν ἀσιατικῶν παραλίων νῆσοι, ὅπως ἡ Ρόδος καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος, συνδέσουν μαζί του τὴν τύχην των ἔαν τοῦναντίον προλάβωμεν ἡμεῖς καὶ τὰς καταλάβωμεν εἶναι ἐπόμενον οἱ κάτοικοι τῆς Λυδίας καὶ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς λοιπῆς ἐνδοχώρας των νὰ προσχωρήσουν μὲ τὸ μέρος ἐκείνων, πού θὰ ἐχρησιμοποιοῦσαν

τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τοῦ κόσμου ὅλου ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Καυκάσου μέχρι τῶν Γαδεῖρων.

1) Μεσημβρινῆς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας.

2) Δυτικῶς τῆς Κιλικίας.

3) Πόλιν τῆς Μ. Ἀσίας παραθαλασσίαν ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας τῆς Παφλαγονίας, ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἀποικίαν. Σήμερον εἶναι πρωτεύουσα σαντζακίου τοῦ βιλαετιοῦ τῆς Κασταμονῆς.

ὡς ὀρητήρια διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των τὰς νήσους, πού ἀνέφερα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ σπεύσωμεν χωρὶς νὰ χάνωμεν στιγμήν, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν ὅ,τι ἔπαθαν ἄλλοτε οἱ πρόγονοί μας. Ἐκεῖνοι δηλαδή, μὲ τὸ νὰ μὴ κοιτάξουν νὰ προλάβουν τοὺς βαρβάρους εἰς τὰς πολεμικὰς ἐνεργείας των καὶ μὲ τὸ νὰ ἐγκαταλείψουν εἰς τὴν τύχην των μερικὸς ἀπὸ τοὺς συμμάχους των, εὐρέθησαν ἀργότερα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμοῦν, ὀλίγοι αὐτοὶ πρὸς ἐκείνους πολλούς, ἐνῶ ἤμποροῦσαν νὰ ἀποβιβασθοῦν προηγουμένως εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις, πού διέθεταν οἱ Ἕλληνες, καὶ νὰ ὑποτάξουν ἕνα ἕνα χωριστὰ τὰ ἔθνη, πού τὴν κατοικοῦν. Διότι ἀποτελεῖ ἀδιαφιλονίκητον ἀλήθειαν τὸ ὅτι, ὅταν κανεὶς πολεμᾷ ἐναντίον ἀνθρώπων, πού στρατολογοῦνται ἀπὸ πολλὰς καὶ διαφόρους περιοχάς, τοῦ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν τακτικὴν νὰ μὴ περιμένη τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι θὰ συγκεντρωθοῦν, ἀλλὰ νὰ κινῆται ἐναντίον των ὅταν ἀκόμη εἶναι σκορπισμένοι. Οἱ εὐλογημένοι ἐν τούτοις οἱ πρόγονοί μας παρέβησαν αὐτὴν τὴν ἀρχήν· καὶ ναὶ μὲν ἐδιόρθωσαν τὸ κακόν, ἀλλ' ἀφοῦ διέτρεξαν τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἡμεῖς ἀπεναντίας, ἂν ἔχωμεν μυαλά, θὰ προφυλαχθοῦμεν ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸ βασικὸν αὐτὸ σφάλμα καὶ θὰ ἐπιδιώξωμεν νὰ ἐγκαταστήσωμεν στρατιωτικὴν βᾶσιν εἰς τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Ἰωνίαν μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἂν εἶναι σήμερα κυρίαρχος τῶν κατοίκων τῆς Ἀσίας, τὸ ἐπέτυχεν ὄχι διότι τὸ θέλουν αὐτοί, ἀλλὰ ἐπειδὴ συνεκέντρωσε γύρω του δύναμιν ἀνωτέραν ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διαθέτει καθένας χωριστὰ ἀπὸ τοὺς λαοὺς αὐτούς. Ὅταν ὅμως ἀποβιβάσωμεν ἡμεῖς εἰς τὴν Ἀσίαν περισσότερα στρατεύματα τῶν ἰδικῶν του (καὶ ἠμποροῦμεν νὰ τὸ κάμωμεν εὐκόλα, ἀρκεῖ νὰ θελήσωμεν), ἀσφαλῶς θὰ κυριεύσωμεν ὅλην τὴν Ἀσίαν. Καὶ δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχη ἀντίρρησης, ὅτι συμφέρει περισσότερον νὰ πολεμοῦμεν ἐκεῖνον πρὸς κατάλυσιν τῆς ἐξουσίας του παρὰ νὰ φιλονικοῦμεν μετὰξὺ μας διὰ τὰ πρωτεῖα.

ΜΔ΄.

Δὲν εἶναι ὅμως ἀρκετὸν ν' ἀποφασίσωμεν ἀπλῶς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν βαρβάρων· εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν ἐπιχειρήσω-

μεν ἐπὶ τῆς σημερινῆς γενεᾶς, διὰ τὰ δοθῆ ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ αἰσθανθοῦν καὶ κάποιαν χαρὰν ὅσοι ἐδοκίμασαν τὰς πικρίας τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν, καὶ νὰ μὴ ἀποθάνουν μὲ τὸ παράπονον, ὅτι μόνον δυστυχεῖς ἡμέρας εἶδαν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν. Τοὺς φθάνουν αἱ θλίψεις τῶν περασμένων χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ τί κακὸν δὲν ἔπαθαν ! Διότι, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλασμένος ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ ἀντιμετωπίζῃ διαρκῶς ἀτυχήματα, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι οἱ ἄνθρωποι ἔχομεν ἐπινοήσει ἐπιπροσθέτως περισσότερα τῶν ὅσων διαγράφουν οἱ ἀκατάλυτοι φυσικοὶ νόμοι· ἐδημιουργήσαμεν μὲ ἄλλους λόγους τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς σπαραγμοὺς, ὥστε ἄλλοι νὰ χάνουν ἄδικα τὴν ζωὴν τῶν μέσα εἰς τὰς πατρίδας τῶν, ἄλλοι νὰ γυρίζουν μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά τῶν εἰς ἀγνώστους χώρας καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ ἔλλειψιν τοῦ καθημερινοῦ ψωμοῦ νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ γίνωνται μισθοφόροι καὶ νὰ πολεμοῦν τοὺς ὁμοφύλους τῶν καὶ νὰ σκοτώνονται πρὸς χάριν τῶν ἐχθρῶν τῶν. Διὰ τὴν κατάστασιν ἐν τούτοις αὐτὴν κανεῖς ἕως σήμερα δὲν ἠσθάνθη ἀγανάκτησιν· ἀντιθέτως μάλιστα, ἐνῶ ὅλοι συγκινοῦνται μέχρι δακρῶν διὰ τὰ φανταστικά παθήματα τῶν ἡρώων, τὰ ὁποῖα ἐμπνέονται καὶ μᾶς παρουσιάζουν οἱ δραματικοὶ ποιηταί, ὅταν ἀντικρούζουν εἰς τὴν πραγματικότητα τὰς τραγικὰς συμφορὰς, πὺν ἔξαπολύει ὁ πόλεμος, μὲ τόσην ἀναλγησίαν τὰς παρακολουθοῦν, ὥστε ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι δοκιμάζουν μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν διὰ τὰ κακά, πὺν κάνει ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, παρὰ διὰ τὴν ἀτομικὴν εὐτυχίαν τῶν. Ἄλλ' ἴσως νὰ ἐπροκαλοῦσα τὰ γέλια πολλῶν μὲ τὴν ἀφέλειάν μου, ἂν ἐκαθόμουν νὰ κλαίω τὴν δυστυχίαν μεμονωμένων ἀτόμων εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀλόκληρος ἡ Ἰταλία ἔχει καταστραφῆ (1) καὶ ἡ Σικελία εἶναι δούλη (2), τόσαι ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἔχουν παραδοθῆ εἰς τὸ ἔλεος τῶν Περσῶν καὶ αἱ ὑπόλοιποι ἑλληνικαὶ πόλεις διατρέχουν τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

1) Ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Κελτῶν (Γαλατῶν).

2) Εἰς τοὺς Καρχηδονίους καὶ τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Διονύσιον.

ΜΕ΄.

Ἄλλ' ἀκριβῶς διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς παραξενεύομαι μὲ τὰς ἀντιλήψεις τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν τῶν διαφόρων πόλεων, καθόσον, μολονότι ἔχουν τὴν ἰδέαν, ὅτι δικαιοῦνται νὰ ὑπερηφανεύωνται διὰ τὴν πολιτικὴν των δρασίαν, δὲν κατώρθωσαν ἐν τούτοις ποτὲ μέχρι τῆς ὥρας αὐτῆς ὄχι μόνον νὰ συζητήσουν, ἀλλ' οὔτε κ' ἂν νὰ περιλάβουν εἰς τὸν κύκλον τῶν σκέψεων των τόσον μεγάλης σημασίας προβλήματα. Διότι εἶχαν ὑποχρέωσιν οἱ κύριοι αὐτοί, ἂν ἦσαν πραγματικῶς ἄξιοι τῆς φήμης, τὴν ὁποίαν ἔχουν, νὰ ἀφήσουν κάθε ἄλλην ἀσχολίαν των καὶ νὰ εἰσηγηθῶν καὶ νὰ συστήσουν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Διότι εἶνα ἐνδεχόμενον κάτι νὰ κατώρθωσαν· ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμήν θὰ ἀπεγοητεύοντο, ἐπειδὴ αἱ συστάσεις των δὲν θὰ εὔρισκαν ἀπήχησιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν των, θὰ ἄφηναν τοῦλάχιστον τοὺς λόγους των ὡς ἱερῆς προφητείας διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Σήμερα ἐν τούτοις συμβαίνει τὸ ἐξῆς παράδοξον· ὅσοι πολιτικοὶ ἀπολαμβάνουν τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν, ἀσχολοῦνται μὲ ζητήματα δευτερευούσης σημασίας καὶ ἔχουν ἐγκαταλείψει εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι εὔρισκόμεθα μακρὰν τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, τὸ ἔργον τοῦ διαφωτισμοῦ τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἐπὶ ζητημάτων τόσης ζωτικότητος. Δὲν θὰ τοὺς ἀκολουθήσωμεν ὅμως ἡμεῖς εἰς τὴν τακτικὴν των· ἀπεναντίας ὅσον μεγαλυτέρα στενότης ἀντιλήψεων καὶ ἔλλειψις πολιτικοῦ θάρρους διακρίνει τοὺς πολιτικούς ἀρχηγούς μας, τόσον μεγαλυτέραν ὑποχρέωσιν ἔχομεν ἡμεῖς οἱ ἄπλοῖ πολῖται νὰ ἀντιμετωπίσωμεν μὲ περισσοτέραν εὐρύτητα καὶ ἐνθουσιασμόν τὸ ζήτημα, πῶς θὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα, πού ὑπάρχει μεταξύ μας. Διότι ἄς μὴ κρυβώμεθα ὀπίσω ἀπὸ τὸ δάκτυλόν μας· ματαιοπονοῦμεν σήμερα μὲ τὸ νὰ ὑπογράφωμεν συνθήκας εἰρήνης· εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν τεροματίζομεν τὸν μεταξύ μας ὑφιστάμενον πόλεμον, ἀλλ' ἀπλῶς τοῦ δίδομεν ἀναβολὴν καὶ περιμένομεν τὴν κατάλληλον περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κατορθώσωμεν νὰ προξενήσωμεν ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον ἀνεπανόρθωτον κακόν.

ΜΣΤ'.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἐξορίσωμεν ἀπὸ τὸν νοῦν μας τὰ ἐγκληματικά αὐτὰ σχέδια καὶ νὰ ἐπιδοθοῦμεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην προσπάθειαν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ τὰς πόλεις μας θὰ κατοικήσωμεν μὲ βαθύτερον τὸ συναίσθημα τῆς ἀσφαλείας καὶ μὲ μεγαλύτεραν ἐμπιστοσύνην θὰ προσβλέπωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον οἱ Ἕλληνες. Ποία τὴν ὥρᾳ εἶναι αὐτὴ ἡ προσπάθεια, εἶναι εὐκολὸν νὰ σᾶς εἰπῶ μὲ ὀλίγα καὶ καθαρὰ λόγια. Οὔτε εἰρήνην δηλαδὴ σταθερὰν καὶ ἀδιατάρακτον εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν, ἂν δὲν πολεμήσωμεν ἠνωμένοι τοὺς βαρβάρους, οὔτε ἄλλοι νὰ ὁμοιοῦσώμεν πραγματικῶς μεταξὺ μας οἱ Ἕλληνες, παρὰ ἀφοῦ ἀναγνωρίσωμεν τοὺς ἰδίους φίλους καὶ τοὺς ἰδίους ἐχθρούς. Ὅταν αὐτὸ συμβῆ καὶ ὅταν λείψουν αἱ δυσκολίαι διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπαραιτήτων μέσων τῆς ζωῆς, δυσκολίαι, ποὺ γίνονται ἀφορμὴ νὰ διαλύωνται συμμαχίαι καὶ ὀδηγοῦν ὁμοφύλους εἰς ἀλληλοεξόντωσιν καὶ ἐξωθοῦν ὅλους γενικῶς τοὺς ἀνθρώπους ἄλλοτε εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους καὶ ἄλλοτε εἰς ἐσωτερικοὺς σπαραγμούς, ὅταν, ἐπαναλαμβάνω, ἀρθοῦν καὶ αὐταὶ αἱ δυσκολίαι, τότε δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ δώσωμεν τὰ χέρια οἱ Ἕλληνες καὶ νὰ μὴ συνδεθοῦμεν ἀναμεταξὺ μας ὅμι πλεον μὲ ὑποκριτικὴν ἀγάπην, ἀλλὰ μὲ ἀληθινὴν συναδέλφωσιν. Διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ ἃς φροντίσωμεν μὲ ὅλας μας τὰς δυνάμεις, πῶς θὰ μεταφέρωμεν ὅσον τὸ δυνατὸν γρηγορότερα τὸ ἐδῶ πεδίου τοῦ πολέμου μακρὰν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ κάτω εἰς τὴν Ἀσίαν διότι τὸ ἀντάλλαγμα αὐτὸ μονάχα θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἔχωμεν ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους μεταξὺ μας, ἂν θὰ ἐπαίρναμεν μὲ ἄλλους λόγους τὴν ἀπόφασιν νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐπωφελῶς ἐναντίον τῶν βαρβάρων τὴν πολεμικὴν πείραν, ποὺ ἀπεκτήσαμεν κατ' αὐτούς.

ΜΖ'.

Ἄλλὰ θὰ παρατηρήσουν ἴσως μερικοί, ὅτι εἶναι ἀνάγκη, λόγῳ τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν,

νὰ ἔχωμεν ἀκόμη ὑπομονὴν καὶ νὰ μὴ βιασθοῦμεν νὰ κάμωμεν τὴν ἐκστρατείαν παράκαιρα. Ἐὰν καίμενοι ἄνθρωποι, ὁμιλεῖτε περὶ συνθηκῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὅσαι πόλεις ἔμειναν ἐλεύθεραι χρεωστοῦν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, διότι αὐτὸς τάχα συνετέλεσε νὰ διατηρήσουν τὴν αὐτονομίαν των καὶ ὅσαι ἀντιθέτως ἔχουν παραδοθῆ εἰς τοὺς βαρβάρους ἀναθεματίζουσιν πρὸ πάντων μὲν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ μαζί μ' αὐτοὺς καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους, πὺν προσυπέγραψαν τὴν Ἐνταλκίδειον εἰρήνην, διότι ἔχουν τὴν ἰδέαν, ὅτι, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ὅλοι αὐτοὶ τὴν εἰρήνην των, ἔχουν καταδικασθῆ ἔκειναι εἰς δουλείαν. Κατόπιν αὐτοῦ πῶς δὲν ἔχομεν ὑποχρῶσιν νὰ ξεσχίσωμεν αὐτὰς τὰς συνθήκας, περὶ τῶν ὁποίων ἔχει δημιουργηθῆ τόσον ἐσφαλμένη ἀντίληψις, ὅτι διήθεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ ζητήματα τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶναι ὁ ἀκοίμητος φρουρὸς τῆς εἰρήνης καὶ ὅτι, ἂν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν νὰ τὴν ὑπονομεύσουν καὶ βάλλουν διαρκῶς ἐναντίον της, αὐτοὶ εὐρίσκονται μεταξὺ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων; Ἐὰν τὸ περισσότερον κωμικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι τοῦτο: ἀπὸ ὅλα τὰ ἄρθρα, πὺν διαλαμβάνει αὐτὴ ἡ συνθήκη, ἡμεῖς τηροῦμεν μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν τὰ πλέον ἀντίθετα πρὸς τὰ συμφέροντά μας: ἔτσι λ.χ., ἐνῶ τὰ ἄρθρα, διὰ τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζεται αὐτονομία εἰς τὰς νήσους (1) καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τῆς Εὐρώπης ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπὸ καιρὸν τῶρ ἔχουν καταργηθῆ οὐσιαστικῶς καὶ τοῦ κάκου ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι χαραγμένα ἐπάνω εἰς τὰς λιθίνας στήλας (2), ἀπεναντίας τὰ ἄρθρα, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ κοκκινίζωμεν ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ διὰ τῶν ὁποίων πολλοὶ σύμμαχοί μας ἔχουν παραδοθῆ εἰς τοὺς βαρβάρους (3), αὐτὰ ὄχι μόνον εἰς τὰς στήλας παραμένουν

1) Πλὴν τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ὑπήχθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πέρσου βασιλέως.

2) Αἱ συνθήκαι διὰ νὰ λαμβάνουν εὐρυτέραν δημοσιότητα ἐχαράσσοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπὶ λιθίνων στηλῶν καὶ κατετίθεντο εἰς τὰ πανελλήνια ἱερά καὶ ἄλλα ἐπίσημα μέρη (πρὸβλ. Κεφ. ΜΗ').

3) Διότι ἡ Ἐνταλκίδειος εἰρήνη ἀνεγνώριζεν, ὅτι ὅλη ἡ μικρασιατικὴ ἡπειρος μετὰ τῶν Κλαζομένων καὶ τῆς Κύπρου ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μεγάλου βασιλέως.

γοαμμένα, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι προθυμοποιούμεθα νὰ ἐνισχύωμεν τὸ κύρος τῶν ἐνῶ ἴσα ἴσα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ παραβιάζωμεν καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπωμεν νὰ ἐφαρμόζονται οὔτε μίαν καὶ μόνην ἡμέραν μὲ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι φέρουν τὸν τύπον διαταγῶν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ὄχι διατάξεων συνθήκης. Διότι ποῖος ἀγνοεῖ, ὅτι συνθήκη σημαίνει συμφωνίαν, ἢ ὁποία μὲ ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῶν συμβαλλομένων, ἐνῶ διαταγὴ ἴσον πίεσις, ἢ ὁποία ἀσχεῖται ἐπὶ τοῦ ἑνός, παρὰ πᾶσαν ἔννοιαν δικαίου, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πλεονεκτικῆς θέσεως τοῦ ἄλλου; Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἔχομεν κάθε δικαίωμα νὰ κατηγοροῦμεν μὲ τὸ δίκιο μας ἐκεῖνους, οἱ ποῖοι ὑπέγραψαν ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος αὐτὴν τὴν εἰρήνην, ἐπειδὴ, ἂν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἑλλήνων, ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην, ἢ ὁποία ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα μόνον τῶν βαρβάρων. Διότι εἶχαν καθῆκον οἱ κύριοι αὐτοὶ εἴτε εὗρισκαν ὀρθὸν νὰ εἶναι ὁ καθένας κύριος μόνον τῆς χώρας του, εἴτε νὰ διατηρῇ τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκυριεύθησαν διὰ τοῦ πολέμου, εἴτε νὰ κρατῇ εἰς τὴν κυριότητά του καὶ ὅσα ἐδάφη κατεῖχε κατὰ τὴν πρὸ τοῦ πολέμου (1) εἰρηνικὴν περίοδον, νὰ ἀποδεχθοῦν ἓνα ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν ὄρων καὶ νὰ ἐπιμείνουν, ὥστε ἡ ἰδία ἀρχὴ νὰ τηρηθῇ καὶ διὰ τὰ δύο συμβαλλόμενα μέρη, καὶ μόνον τότε νὰ ὑπογράψουν τὴν συνθήκην, ἢ ὁποία θὰ ἀνεγνώριζεν αὐτὸ τὸ καθεστῶς. Ἐντὶ τούτου εἰς μὲν τὴν ἰδικὴν μας πόλιν καὶ τὴν Σπάρτην καμμίαν διακριτικὴν θέσιν δὲν ἀνεγνώρισαν, ἐδέχθησαν ὅμως νὰ καταστήσουν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν κυρίαρχον ὀλοκλήρου τῆς Ἀσίας, ὡσὰν νὰ ἐπολεμήσαμεν ἡμεῖς μεταξύ μας διὰ τὰ συμφέροντα ἐκεῖνου ἢ ὡσὰν ἡ ἀρχὴ τῶν Περσῶν νὰ ἔχη τὰς ρίζας της εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, ἐνῶ ἡμεῖς μόλις τὸν τελευταῖον καιρὸν ἤλθαμεν καὶ ἐγκατεστάθημεν εἰς τὰς πόλεις μας καὶ ὄχι ὅτι συνέβαινεν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνοι μὲν πρὸ ὀλίγου μόνον ἔλαβαν αὐτὴν τὴν τιμὴν τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν

1) Πελοποννησιακοῦ.

ἄλλων (1), ἡμεῖς δὲ τοῦναντίον εἶχαμεν ἀνέκαθεν τὴν ἡγεμονίαν πῶν Ἑλλήνων.

ΜΗ΄.

Θὰ καταστήσω ὁμως, φαντάζομαι, περισσότερο ἐκδηλον ἂφ' ἐνός τὴν ἠθικὴν ἐκπτώσιν, τὴν ὁποίαν ὑπέστημεν ἡμεῖς, καὶ ἂφ' ἑτέρου τὴν πλεονεκτικὴν θέσιν, πού ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, ἂν προσθέσω καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ἐνῶ δηλαδὴ ὁλόκληρον τὸ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἔδαφος εἶναι χωρισμένον εἰς δύο ἡπείρους (2), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία λέγεται Ἀσία καὶ ἡ ἄλλη Εὐρώπη, τὸ μισὸ ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν γῆνιν ἔκτασιν ἔχει πάρει ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνθηκῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, ὥσάν νὰ ἔκανε διανομὴν μὲ τὸν Δία καὶ ὄχι νὰ συνωμολογοῦσε συνθήκας ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ ἄνθρώπους. Καὶ ὁμως αὐτὰς τὰς συνθήκας μᾶς ὑπεχρέωσε νὰ χαράξωμεν ἐπάνω εἰς λιθίνας στήλας καὶ νὰ τὰς ἐκθέσωμεν εἰς τὰ πανελλήνια ἱερά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν πολὺ λαμπρότερον τρόπιον ἀπὸ ἐκεῖνα, πού στήνονται εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Διότι, ἐνῶ τὰ πραγματικὰ τρόπαια ἀφοροῦν κατορθώματα μικρᾶς σημασίας καὶ ὀφείλονται εἰς ἓνα τυχαῖον γεγονὸς (3), αἱ λίθιναι αὐταὶ στήλαι ἔχουν στηθῆ εἰς ἐπισφράγισιν μακροχρονίου πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ εἰς αἴσχος ὁλόκληρου τῆς Ἑλλάδος. Δι' ὅλην αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανώμεθα ἀγανάκτησιν καὶ νὰ κοιτάξωμεν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, πῶς θὰ λάβωμεν ἱκανοποίησιν δι' ὅσα ἔχουν συμβῆ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, πῶς θὰ τακτοποιήσωμεν τὰ πράγματα εἰς τὸ μέλλον. Διότι εἶναι ἐντροπή, προκειμένου μὲν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σπιτιοῦ μας, νὰ εὐρίσκωμεν ὀρθὸν νὰ χρησιμοποιοῦμεν ὡς ὑπηρέτας μας τοὺς βαρβάρους, ὡς ὠργανωμένον ὁμως σύνολον νὰ ἀνεχώμεθα νὰ εἶναι

1) Ἐπὶ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου (6ος αἰών).

2) Ἔως ἐκεῖ περιωρίζοντο αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις τῶν ἀρχαίων.

3) Δηλαδὴ τὴν νίκην.

δοῦλοι τῶν τόσοι καὶ τόσοι σύμμαχοί μας. Καὶ τὸ λυπηρότερον εἶναι, ὅτι δὲν μᾶς ἐμπνέει κἄν ἡ παλαιότερα ἱστορία μας. Μολονότι δηλαδὴ ἔχομεν ἐμπρὸς μας τὸ δίδαγμα, ὅτι ὅσοι Ἕλληνες ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου τόσον συνεμερσίθησαν τὴν ἀγανάκτησιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὑπέστησαν τὴν προσβολὴν ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν μιᾶς καὶ μόνον γυναίκας, ὥστε δὲν ἔθεσαν τέρμα εἰς τὸν πόλεμον παρὰ ἀφοῦ κατέστρεψαν τὴν πόλιν ἐκείνου, πού ἔλαβε τὸ θρόασος νὰ διαπραΐξῃ αὐτὴν τὴν κακοήθειαν, ἐνῶ, ἐπαναλαμβάνω, ἔχομεν ἐμπρὸς μας αὐτὸ τὸ γεγονός, ἡμεῖς, ἂν καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς κατεξευτελίζεται σήμερα, δὲν θεωροῦμεν ὑποχρέωσίν μας νὰ λάβωμεν ἱκανοποίησιν διὰ πανελληνίου συναγερμού, καίτοι εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιήσωμεν καὶ τὰ τολμηρότερα ὄνειρά μας. Διότι μόνον ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν βαρβάρων εἶναι συμφερότερος ἀπὸ τὴν εἰρήνην καὶ ἐπειδὴ φέρει τὸν χαρακτῆρα μᾶλλον πομπῆς πανηγύρεως παρὰ πολέμου καὶ ἐπειδὴ ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν δύο κατηγοριῶν, καὶ ἐκείνων μὲ ἄλλους λόγους, πού θέλουν τὴν ἡσυχίαν των, καὶ ὅσων ἀρέσκονται εἰς τὰς περιπετείας τοῦ πολέμου. Διότι οἱ μὲν πρῶτοι θὰ εὔρουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ των χωρὶς καμμίαν ἀνησυχίαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν των, οἱ δὲ δεῦτεροι θὰ ἀποκτήσουν μεγάλα πλοῦτη ἀπὸ ξένα εἰσοδήματα.

ΜΘ΄.

Ἐνεξαορτήτως ὅμως ὅλων αὐτῶν, ἂν καθίση κανεὶς νὰ σκεφθῇ ἐπάνω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις συμφέρει ἓνας τέτοιος πόλεμος. Ἄς ἐξετάσωμεν λ.χ. πρῶτα πρῶτα ἐναντίον τίνων ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ πολεμοῦν ὅσοι δὲν ἀγαποῦν τὴν πλεονεξίαν, ἀλλ' ἀποβλέπουν ἀπλῶς εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐννοίας καὶ μόνον τοῦ δικαίου. Δὲν πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται κατ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καὶ ἄλλοτε ἔβλαψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ σήμερα ἀκόμη μᾶς ἐπιβουλεύονται καὶ πάντοτε τρέφουν ἐχθρικά αἰσθήματα πρὸς ἡμᾶς; Καὶ ποίους πρέπει νὰ φθονοῦν, ὅσοι δὲν ἔχουν χάσει ἀκόμη

ὀλότελα τὸν ἀνδρισμὸν των, ἀλλὰ διατηροῦν ἐπάνω των ἴχνος ἀνδρικήs ἀξιοπρεπείας; Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ φθινοῦν ἐκεῖνους, ποὺ ἔχουν περιβληθῆ με ἐξουσίαν ὑπεράνθρωπον, μολονότι ὡs ἄτομα εἶναι χειρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆs κατωτάτης κοινωνικήs τάξεως, ποὺ ἔχομεν ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα; Καὶ διὰ νὰ τελειώων, ἐναντίον τίνος ἀρμόζει περισσότερον νὰ ἐκστρατεύουν ὅσοι θέλουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ ἀποδίδουν τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο φροντίζουν καὶ διὰ τὸ ἀτομικὸν των συμφέρον; Δὲν πρέπει νὰ πολεμοῦν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὀποῖοι εἶναι ἐχθροὶ των ἀπὸ τὴν ἐμβρυακὴν ἀκόμη ἡλικίαν των καὶ εἶναι καὶ τῶν προγόνων των ἐχθροὶ καὶ οἱ ὀποῖοι ἔχουν ὅλα τοῦ κόσμου τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὰ προστατεύουν; Αἶ λοιπὸν μόνον εἰς τοὺς Πέρσας εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδώσωμεν ὅλας αὐτὰς τὰς κατηγορίας.

N'

Πρέπει ἀκόμη νὰ τονίσω καὶ κάτι ἄλλο· δὲν πρόκειται δηλαδὴ νὰ στενοχωρήσωμεν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ὅταν ἀρχίσωμεν νὰ στρατολογοῦμεν τοὺς ἄνδρας των, πρᾶγμα τὸ ὀποῖον τῶρα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου προκαλεῖ τὴν δυσφορίαν των· φαντάζομαι μάλιστα, ὅτι θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ὀλιγώτεροι ὅσοι θὰ θελήσουν νὰ μείνουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ θὰ προθυμοποιηθοῦν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Διότι ποῖος νέος ἢ προχωρημένος εἰς τὴν ἡλικίαν εἶναι τόσον ἀναίσθητος, ὥστε νὰ μὴ θελήσῃ νὰ ἀποτελέσῃ μονάδα τοῦ στρατεύματός, τὸ ὀποῖον θὰ διοικοῦν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι στρατηγοί, τὸ ὀποῖον συγκροτεῖται χάριν τῆs ἐλευθερίας τῶν συμμάχων, τὸ ὀποῖον συνοδεύουν αἱ εὐχαὶ ὀλοκλήρου τῆs Ἑλλάδος καὶ τὸ ὀποῖον τέλος πηγαίνει νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς βαρβάρους; Καὶ πόσον μεγάλην φήμην καὶ μνήμην καὶ δόξαν πρέπει νὰ φανταζώμεθα, ὅτι καὶ ὅταν ζοῦν θὰ ἀποκτήσουν καὶ ὅταν ἀποθάνουν θὰ ἀφήσουν ὅσοι διακριθοῦν εἰς τὸν ὀραῖον αὐτὸν ἀγῶνα; Διότι, ὅταν ἔχωμεν τὸ

δεδομένον, ὅτι ἐκεῖνοι, πού ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου (1), οἱ ὅποιοι ἐπὶ τέλους ἐκυρίευσαν μίαν καὶ μόνην πόλιν, ἐκρίθησαν ἄξιοι τόσων ἐγκωμίων, δὲν εἶναι λογικὸν νὰ περιμένωμεν, ὅτι θὰ τύχουν ἀσυγκρίτως ἀνωτέρων ὅσοι θὰ ἐγίνοντο κύριοι ὀλοκλήρου τῆς Ἀσίας; Διότι ποῖος ἢ ποιητῆς διάσημος ἢ ῥήτωρ ἐπιφανῆς δὲν θὰ διαθέσῃ τὸ ποιητικόν του τάλαντον καὶ δὲν θὰ ἀσχοληθῇ μὲ ἐμβροθίαιαν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ θέμα, ἔφ' ὅσον θὰ εἶχε τὴν ὄρεξιν νὰ ἐγκαταλείψῃ αἰωνίαν ἀνάμνησιν καὶ τῆς ἰδικῆς του πνευματικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς ἀνδρείας ἐκείνων;

ΝΑ΄.

Τελειώνω. Τὴν στιγμὴν ὅμως αὐτὴν δὲν ἔχω πλέον τὴν ἰδίαν γνώμην, τὴν ὁποίαν διετύπωσα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου μου. Διότι, ἐν ᾧ τότε ἐφανταζόμυνα, ὅτι θὰ κατώρθωνα νὰ ὀμιλήσω κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν περιστάσεων, τώρα ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι εἶμαι ἀνίκανος νὰ ἐξαρθῶ εἰς τὸ ὕψος τῶν πολλὰ ἄλλως τε, πού εἶχα ὑπ' ὄψει μου νὰ θίξω, μου διέφυγαν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἔχομεν αὐτὸ τὸ γεγονός, πρέπει σεῖς μόνοι νὰ ἀναπαραστήσετε μὲ τὴν φαντασίαν σας τὴν ὅλην εἰκόνα τῆς καταπληκτικῆς εὐημερίας, τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκτούσαμεν, ἂν μετεφέραμεν τὸν πόλεμον, πού ὑπάρχει σήμερον μεταξύ μας, ἐναντίον τῶν Ἀσιανῶν καὶ ἂν μετεκομίζαμεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ πλούτη τῆς Ἀσίας. Καὶ κάτι ἄλλο ὅμως ἔχω νὰ συστήσω. Εἶναι ἀνάγκη δηλαδή νὰ μὴ φύγετε ἀπ' ἐδῶ ἱκανοποιημένοι μόνον διὰ τὰς συμβουλὰς, τὰς ὁποίας ἠκούσατε· ἔχουν καθήκον ὅσοι μὲν πολιτεύονται νὰ παρακινήσουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον νὰ συντονίσουν ὅλοι τὰς προσπάθειάς των διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῆς πόλεώς μας μὲ τὴν πόλιν τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσοι δὲ διεκδικοῦν τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν ῥητορικὴν νὰ παύσουν νὰ γράφουν διὰ τὸν «*περὶ παρακαταθήκης*» λόγον μου (2) καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα συναφῆ, τὰ ὁποῖα

1) Ἄλλο ὄνομα τοῦ Πάριδος.

2) Ὁ Ἰσοκράτης εἶχε γράψῃ λόγον, Ἄμαρτυρον ἐπιγραφόμενον, ἔ-

τώρα ἀναμασοῦν. Ἄν θέλουν νὰ προσφέρουν ἔθνικὴν ὑπηρεσίαν ἄς μὲ συναγωνισθοῦν εἰς τὰς ἰδέας, πὺ ἐκθέτω εἰς τὸν πανηγυρικόν, καὶ ἄς κοιτάξουν νὰ ὁμιλήσουν καλύτερα ἀπὸ ἐμὲ ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος. Διότι πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψει των, ὅτι οἱ ῥήτορες, πὺ δίδουν μεγάλας ὑποσχέσεις, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀσχολοῦνται μὲ πράγματα μηδαμινὰ οὔτε νὰ προτείνουν μέτρα, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ συντελέσουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς ἐκείνων, πὺ θὰ τὰ υἱοθετοῦσαν, ἀλλὰ νὰ δίδουν συμβουλὰς, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν δυστυχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται, καὶ συγχρόνως θὰ θεωρηθοῦν συντελεστοὶ μεγάλης εὐτυχίας τῶν ὁμοφύλων των.

ναντίον ἑνὸς Εὐθύνου, ὁ ὁποῖος κατεχράσθη χρήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ παρεδόθησαν πρὸς φύλαξιν (*παρακαταθήκην*) μὴ παρόντων μαρτύρων. Ἐναντίον τοῦ λόγου τούτου, κατὰ τοὺς παλαιούς, ἔγραψεν ὁ ὁμοτέχνος τοῦ Ἰσοκράτους Ἀντισθένης, φαίνεται δὲ ὅτι αὐτὸ ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ ῥήτωρ.

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Διὰ τὴν Α΄ τάξιν τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου

Λουκιανοῦ Νεκρικοὶ Διάλογοι, διὰ τὴν πενταετίαν 1932-1937

Διὰ τὴν Γ΄ τάξιν τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου :

- 1) *Κύρον Παιδεία : Ἐκλογαί, διὰ τὴν πενταετίαν 1932-1937*
 - 2) *Λυσίου Λόγοι : Ἐκλογαί, » » » » »*
 - 3) *Ἰσοκράτους Λόγοι: Ἐκλογαί, » » » » »*
-